

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE CHRISTO CAPITE|| TOTIVS ECCLESIAE,|| QVINQVE LIBRIS|| explicata.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, [1599]

VD16 B 1607

Liber Secundvs, De Christo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53845](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53845)

LIBER SE- CVNDVS

DE CHRISTO.

CAPVT PRIMVM.

De distinctione personarū in eadem essentia.

HACTENVS OSTENDIMVS, VNVM VER-
rum Deum esse non solum Patrem, sed etiam
Filiū & Spiritum sanctum. Nunc o-
stendere oportet hæc tria, Patrem, Filiū,
& Spiritum sanctum esse verè tria quædam
supposita ac distincta, non autem tria no-
mina, aut tria entia rationis. Quæ quidem quæstio dispu-
tanda est propter eosdem aduersarios, nouos videlicet Aria-
nos, & nouos Samosatenos.

Nam Valentinus GENTILIS & eius sectatores, etsi faten-
tur cum Ario, Patrem, Filiū, & Spiritum sanctum esse tria
distincta re, tamen nō agnoscunt in ipso vero Deo intrinse-
cam distinctionē, ita vt eadē essentia sit in tribus, & idcirco
nolunt Patrem dici personam primam, immò dicunt perso-
nam primam esse personam sophisticā, & quod horribilius
est, diabolicam, vt patet ex historia Benedicti Aretij de sup-
plicio Valentini Gentilis, & idcirco etiam ridet ista nomi-
na, Essentia, Persona, Relatio, Proprietas, &c.

Porro TRANSYLVANI agnoscunt etiam Patrem à
Christo distinctum quippe qui Christum purum hominem
faciunt, tamen ante incarnationem, nullam agnoscunt in
Deo distinctionem, vt patet ex lib. 2. cap. 4. vbi dicunt, Ver-
bum & Spiritum sanctum, quæ leguntur in Scripturis Testa-
menti veteris, esse potentias seu virtutes Patris, non distin-
ctas

etas ab ea persona, relatione, aut proprietate. Vnde etiam in toto opere rident ista omnia nomina.

Nos ergo PRIMO differemus de istis nominibus, ut ostendemus deduci ex Scriptura, & antiquissimis Patribus. SECUNDO, probabimus, verè tres esse re distinctos, Patrem Filium, & Spiritum sanctum, licet vnus Deus sint, ut superiore ostendimus. TERTIO, soluemus praeceptas difficultates circa hoc ineffabile mysterium, quo vnus vnus Deus, tres personas re ipsa distinctas esse credimus, & ostendemus. QUARTO, disputabimus in particulari de distinctione Filij à Patre, propter eos, qui Filium à Patre esse dicunt. QUINTO, de distinctione eiusdè Filij à Spiritu sancto, quod idem est, de processione Spiritus sancti à Filio.

CAPVT II.

De vocibus, quibus utimur in hoc mysterio explicando.

QUANTVM ad PRIMVM, nomina sunt sentia, Homousios, Hypostasis, Substantia, Persona, Proprietas, Relatio, Notio, Circumscriptio, Trinitas. De quibus vocabulis duo sunt. Primò refellèda, quæ in vniuersum reprehenduntur. Illi igitur dicunt, hæc nomina quamuis profana sint, nobis retineri quinq; de causis. PRIMO, quia vtilia sunt oppugnandos hæreticos. SECUNDO, quia Patres illis vtiuntur. TERTIO, non vt aliquid dicamus, sed vt non taceamus. QUARTO, quia vtilia sunt ad explicanda mysteria Scripturarum. QUINTO, quia etsi ea in Scripturis non habeantur, tamen continentur eorum semina, & æquivalentia. Deinde de causis rationes, quas ipsi sibi proposuerunt, refellunt.

Ad PRIMAM respondent, non esse faciendâ mala, vt niant bona, & præterea hæreticos, qui non vincuntur Scripturis, multò minus his vinci posse. Sed non recedunt Catholicorum sententiam, nec enim Catholicorum istis nominibus oppugnari hæreticos, sed damnari, & excludi ab Ecclesia; nam propter nouas hæreses cogimur

*Ad hanc sententiam quæ
de causis*

nomina inuenire, vt perspicuè distinguamur ab illis, & Catholici sciant, quid credere debeant. Vide Augustinū Tract. 97. in Ioannem, vbi ostendit fugiendas profanas vocum nouitates, sed non ipsa nomina noua, quæ contra nouas hæreses instituuntur.

Ad SECUNDAM respondent, ergo recipiendi erunt omnes errores Patrum. Sed negamus consequentiam. Patres enim nunquam omnes simul errant, etiam si aliquis eorum interdum erret: nos verò sequimur eos, quando simul aliquid docent, non quando proprias ac singulares sententias aliis contradicentibus defendunt. Exemplo sit beatus Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irritum, si ab hæretico tribuatur. Scimus enim, hac in re doctores cæteros Cypriano non consensisse: & tamen sequimur. Cyprianum docentem, Christum esse Deum verum, quia id ipsum omnes Patres summa consensione docent.

Ad TERTIAM respondent, stultum esse loqui, vt nihil dicas. Sed non intellexerunt isti verba AVGVSTINI lib. 5. Trinit. cap. 9. cum ait, dici tres personas in Deo, non vt dicatur, sed vt non raceatur. Voluit enim Augustinus dicere, nullum nomen satis explicare quid sint illa tria, tamen dici personas, non vt perfectè declarem vim & naturam diuinarum personarum, sed vt nō omnino muti videamur, cum interrogamur, quid tria?

Ad QUARTAM respondent, nomina ista exotica & obscurissima esse, proinde inutilia ad explicanda mysteria fidei. Sed falsum id esse, paulò post demonstrabimus, cum de singulis differemus. Certè exotica dici non possunt, quæ iam tot seculis fuerunt in communi vsu totius Ecclesiæ Catholicæ.

Ad QUINTAM, negant inueniri synonyma, & æquivalentia in Scripturis. Sed hoc esse mendacium, mox planum faciemus.

CAPVT III.

De vocibus, Essentia & Homoufos.

*esse nō est a seipso
a forma a scriptura
ca.*

EGITUR prima vox est ESSENTIA, Græcè *ὄσια*, quæ in Scripturis inuenitur, Luc. 15. vbi
nim adolescentior filius petit à patre portionem
substantiæ, in Græco est *μέρος τῆς ὄσιας*, vbi
ὄσια opes paternas significat. Quæ sunt autem Dei
nisi ipsius Diuinitas, quæ est summum & infinitum bonum
quia tamen nō expressè hoc loco Dei natura vocatur
meritò EPIPHANIVS dicere potuit heresi 73. *Essentia
nomen nudo modo in Veteri ac nouo Testamento non habetur:
sensus autem & significatio ubique habetur. Hæc illa.*
Itaque etsi hæc vox non habetur in Scriptura, tam habetur
eius synonyma. Nam Rom. 1. dicitur de Deo *Sempiterna
na quoque Virtus eius ac diuinitas.* Græcè *Θεϊότης*, quod
autem *Θεϊότης*, nisi *ὄσια* & *ὄσιον*? Item Philipp. 2. habetur
μορφὴ τῆς Θεῆς, *forma Dei.* Certè non minus philosophice
cum est forma, quàm essentia. Et 2. Pet. 1. habetur *diuinitatem
confortes natura;* Græcè *Θεϊὰς φύσεως*. Addit idem omnia
sunt essentia & natura.

l. 3. tm. 1.

esse.

Deniq; habetur ipsum nomē Essentiæ in sua radice
Essentia dicitur ab esse, & est abstractum eius nominis, quod
in cōcreto dicitur ens. Porro ens & esse in Scripturis de Deo
dicitur, Exod. 3. *Ego sum qui sum; qui est, misit me ad
Græcè ὁ ὄν.* Si igitur Deus dicitur ens secundum Scripturas
cur eius natura non poterit dici essentia?

Ad hunc locum ridiculè Transyluani respondent. Dicunt
enim Deum posse vocari ens, sed non essentiam, quia si
hominem aliquem vocaret humanitatem, ab omnibus
deretur: At non aduertunt Deum esse simplicissimū, & pro
inde dici de illo nomina tam abstracta quàm concreta. *veritas
catur enim in Scripturis Deus verus, & veritas; sapiens & sapientia;
pietas; iustus, & iustitia: cur non eodem modo igitur
potest ens & essentia? Sed neque id hoc loco contenditur
Deum posse vocari essentiam; sed illud solū, essentiam
men, quo Dei natura explicatur, non esse alienum à
pater*

ptura, nec esse ut absurdum repudiandum. Ex hoc nomine fit ὁμοῖσι, id est, eiusdem essentia. quod nomen Ariani & veteres, & noui maximè oderant, tum quia extra Scripturas, tum quia nouum illis esse videbatur. Et tamen utebantur ipsi nominibus multò magis nouis, & quæ in nulla Scriptura reperiuntur, qualia sunt ἐτερίσι, id est, alterius essentia, & ὁμοίσι, id est, similis essentia.

Sed primam calumniam duobus modis Patres refutarunt. PRIMO demonstrarunt, nomen hoc non ideo esse reiciendum, quod in Scripturis non sit, cum cõstet, in Scripturis sensum huius nominis reperi, dicente Domino Ioan. 10. Ego & Pater vnum sumus. ita respondit August. tractat. 97. in Ioan. & in disput. cum Pascentio. SECUNDO, Patres ostendere conati sunt, non esse hoc nomen alienum à Scripturis. Ac primum AMBROSIVS lib. 3. de fid. cap. 7. probat hoc nomen non esse alienum à Scriptura, quia similibus vocibus Scriptura vitur. Dñs enim Luca 6. τὸν ἀρτον ἡμῶν ἐπίσιον dixit. Et Mos. Deut. 7. 14. & 26. vocat filios Israël λαὸν περυσίον. Sunt autem planè similia ἐπίσιον, περυσίον, & ὁμοῖσι: ut etiam Latina, super substantialis, & consubstantialis. Cyrillus lib. 1. de Trinit. probat, Homouision non esse omnino extra Scripturà, cum deducatur ab ὑσία, & ὑσία, deducatur ab ὄντι, & allegat hunc locum Exod. 3. Ego sum, ὁ ὄν.

Alteram calumniã de nouitate huius nominis multi Patres apertissimè confutarunt, atque ostenderunt, non fuisse inuentum hoc nomen in Nicæno Concilio, ut ipsi Ariani olim iactabant, sed fuisse etiam antea in vsu Patrum. Nam DIONYSIVS ALEXAND. in apolog. ad Dionysium. Rom. ut Athanasius refert in epist. de sententia Dionysij Alexand. dicit se vsam hoc nomine: quia etsi non inuenitur in Scripturis, tamen est conforme his, quæ in Scripturis de Patre & Filio dicuntur. Et rursus idẽ ATHANASIVS in lib. de decr. Nicænæ Synodi dicit, Arianos immeritò conqueri de hoc nomine, quasi sit nouum, & probat non esse nouum ex duobus Dionysij Roman. & Alexandr. Item ex Theognosto & Origene. Et rursus in libris de Synodis Arimini & Seleu-

cia, dicit Concilium Nicæ. nihil noui statuisse, sed vsum
se iis vocibus, quibus maiores vsi fuerant. THEODORUS
etiam in 1. lib. hist. cap. 12. & 13. probat, hoc vocabulum
esse nouum, etiam testimonio Eusebij Cæsariensis, qui
faueret Arianis, tamen confessus est in quadam epistola,
titos & illustres Patres hoc nomine vsos.

AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 7. scribit, Patres in Concilio
Nicæno occasionem accepisse huius nominis vsu, pro
verbis Eusebij Nicomedienfis hæretici Ariani, qui scripsit
in epistola quadam: *Si Verum Dei Filium & increatum
homouison cum Patre incipimus confiteri, Hæc, inquit,
Ambrosius, cum lecta esset epistola in Concilio Nicæno, hoc
Verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quod solent ad
uersariis esse formidini* Vide igitur quàm impudenter Arianis
quærebantur, nouum esse nomen, quod ipsi ausu vitu-
pabant. Ex quo refellitur etiam mendacium Traubij
rum, qui lib. 1. cap. 3. dicunt, in Concilio Nicæno in-
tum secundum Deum, Patri coessentialem: & proinde
Deum recentem, & Patribus incognitum.

Sunt autem hoc loco duo notanda de hoc nomine. Primum
est, non solum Arianis displicuisse hoc nomen, sed etiam
quibusdam Catholicis, propterea quod Patres Concilio
Antiocheni contra Paulum Samosatenum disertè negauerunt
Filius esse Patri homouison, id quod, acciderat ante nomen
resum Arii. Quibus ATHANASIVS imprimis obiicit auctorita-
tem Dionysij Rom. & Alexand. qui antiquiores fuerunt
Concilio illo Antiocheno, & Filium Patri homouison dixit.
Deinde conciliat omnes, ac dicit Antiochenos Patres
negasse homouison Patri esse Filium ad mentem Samosateni,
non simpliciter. Samosatenus enim acceperat compo-
sitionem hoc vocabulum, quasi significaret Filium esse
consubstantialem, quomodo est homo homini consubstan-
tialis, ita ut duæ substantiæ sint, sed eiusdem speciei. De qua
re ita loquitur etiam sanctus HILARIUS in libro de Syno-
dis extremo: *Malè homouison Samosatenus confessus est, sed
nunquid melius Ariani negauerunt? octoginta Episcopi
respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt.
contra hæreticum improbauerunt: nunquid & isti non
uersum hæreticum probauerunt? si & probando &*

lando unum & triq; statuerunt, quid bene constituta conuelimus?

Norandum est SECVNDO, hoc nomen diuinitus inuentum videri, siquidem destruit simul contrarias hæreses Arii & Sabellij, Nam, vt docet ATHANASIVS in libro de Synodo Arimini & Seleuciæ, & etiam BASILIVS in quadam epistola ad ancillas Dei, non dicitur homouosios de iis, quæ quomodocunque habent similem essentiam, sed de iis tantum, quorum vnum est ab altero, & ab illo recipit eandem essentiam. SABELLIVS fatebatur Patrem & Filium habere eandem essentiam, sed negabat vnum esse ab alio. ARIANI fatebantur Filium esse à Patre, sed negabant accepisse eandem essentiam. Vnde Athanasius in libro de decret. Nicænæ Synodi dicit, Arianos omnes alias voces tolerasse præter istam, quia omnes alias poterant trahere ad suum sensum, & ideo Nicenum Concilium in Symbolo, postquam dixerat Filium esse Deum de Deo, *Deum Verum de Deo Vero, genitum non factum*, & ex substantia Patris natum, animaduertisse, ista omnia eludi posse ab astutia Arianorum, & propterea addidisse, homouosion Patri. EPIPHANIVS quoque in Ancorato monet, aliud esse *συνέσιον*, aliud *ὁμοῦσιον*. Illud enim primum posse recipi etiam à Sabellio, hoc secundum non posse. Nam synosion significat unitatem cum distinctione, homouosion significat unitatem cum distinctione, & processione vnus ab altero. Denique AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 7. Rectè, inquit, homouosion Patris Filium dicimus, quia verbo eo & personarum distinctio, & natura unitas significatur. Hæc ille.

Potest hoc illustrari ex antepredicamentis Aristotelis, ubi vocat *συνώνυμα*, quæ nos dicimus uniuoca, *ὁμώνυμα*, quæ nos dicimus æquiuoca. Vt enim uniuocum nomen est omnino vnum & voce & significatione, ita synosion significat aliquid omnino vnum sine distinctione: & quomodo æquiuocum est vnum voce, sed multiplex significatione; ita homouosion est vnum in essentia, distinctum in personis.

CAPVT IV.

De vocibus Hypostasis & Substantia.

HYPOSTASIS significat primam substantiam, quam vniuersè dicimus suppositum, & in natura intelligente personam. Distinguitur autem ab essentia, quod hæc significatur per modum formæ totalis in alio existentis: hypostasis autem significatur per modum totius, quod non in alio, sed in se, & per se existit. Ex quo sequitur, hypostasim non addere ad essentiam aliquem gradum naturæ aut actum, sed solum modum essendi. Illa, inquit S. Tho. in p. p. q. 29. art. 2. & q. 9. de potentia art. 1. subsistere dicimus, quæ non in alio, sed in se existit. Ex quo iterum sequitur, essentiam esse comunicabilem, hypostasim incommunicabilem; repugnat enim ut quod est in se, sit in alio; nam esse in alio, est non esse in se. ex quo vltimo sequitur, hypostasim superaddere essentiæ proprietatem aliquam, id est, aliquid, seu aliquem modum ratione cuius incommunicabilis. Quæ omnia deducuntur ex Basilio cap. 43. ex Nysseno in lib. de differ. essentia & hypostasis, et Damasceno lib. 3. cap. 3. ex Cyrillo lib. 1. de Trinit. ex Iustino in lib. de recta fidei confess. & ex Theodoro in libello contra Sabellium, qui habetur Tom. II. Conciliorum in additionibus ad breuiarium S. Liberati.

Tametsi enim hi Patres non videantur aliam differentiam ponere inter essentiam & suppositum, quam eam, quæ est inter speciem & individuum, ut inter hominem & hominem: tamen iidem Patres apertissimè profitentur, ut supra ostendimus lib. 1. cap. 3.) ita esse Deum vnum numerum non specie, ut tres diuinæ hypostases non possint dici tres diuidua diuina, ratione naturæ, quasi tres sunt substantiæ duæ Deitates; sed solum tria, ratione hypostaticæ proprietatis.

Hæc igitur vox, licet quibusdam suspecta videretur, quæ ad significationem substantiæ, id est, essentiæ trahi possit, ut patet ex Hieronymo in epistolis duabus ad Damasum de hypostasibus, ex Gregorio Nazianzeno orat. de personis Athan. & ex Mario Victor. in lib. de hominibus: tamen

omnino recipienda est, & tunc dici possunt in Deo tres hypostases.

Et probatur PRIMO, ex Apost. Hebr. I. ubi dicitur de Filio: *Qui cum sit splendor gloria, & figura substantia eius*, Græcè *χαράτης τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*, ubi nomine hypostaseos licet aliqui intellexerint essentiam, ut videtur exponere Euphrianius her. 69. tamen rectius alij accipiunt personam paternam, ut Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius in commentario huius loci; necnon Basilii epistola 43. & Gregorius Nyssenus in libro de differentia essentia & suppositi: Non enim Filius est imago essentia, sed personæ: illius enim est imago, cuius est Filius. imago enim distinguitur ab exemplari, ut res producta à producente.

Sed occurrit Franciscus DAVID in 2. disput. Albana, ubi volens ostendere, Paulum non posuisse in Deo personam, adfert alia loca eiusdem epistolæ, ubi nomen hypostasis non accipitur pro persona, seu supposito, Heb. 3. *Participes Christi effecti sumus, si tamen initium substantia eius &sq; in finem retinuerimus.* Græcè pro substantia legitur *ὑποστάσεως*. Et Heb. II. *Est autem fides sperandarum substantia rerū.* Græcè *ὑπόστασις*.

RESPONDEO, hæc loca pro nobis facere. His enim locis explicatur nomen hypostasis in genere significare fundamentum seu basim, quæ alia sustentat, & ipsa per se subsistit. Quemadmodum etiam 2. Cor. 9. & II. idem Apostolus fundamentum gloriæ vocat *ὑπόστασιν τῆς χαυχίσεως*. Hinc autem postea hoc nomen traducitur, & accommodatur ad fidem, quia fides est fundamentum iustitiæ, & non solum ipsa per se existit, sed etiam dat subsistentiam rebus speratis: quæ enim speramus, in se non sunt, sed per fidem quodammodo iam existere videntur. Hinc etiam accommodatur ad suppositum, seu personam, quæ est fundamentum naturæ, & omnium quæ ad naturam consequuntur. omnia enim in persona existunt, & ipsa per se existit. quando ergo dicitur, Filius imago hypostasis paternæ, non potest aliud eo loco hypostasis significare, quam personam Patris, quæ quia per se existit, & in ea essentia, &

omnia

omnia attributa, & ipsæ etiam relationes subsistunt, idem fundamentum & basis dici potest.

SECUNDO, probatur ex usu Ecclesiæ & Patrum. nam DIONYSIVS libro de diuin. nom. cap. 1. & alibi, vocat tres personas, tres hypostases. Idem facit IUSTINVS in libro de rebus fidei confessione. Idem ATHANASIUS in Symbolo, idem omnes Græci Patres, & Concilium V. cap. 1. Item HILARIUS libro de Synod. & AUGUSTINUS lib. 5. Trinit. cap. 8. & 9. & lib. 7. cap. 4. Denique GREGORIUS NAZIANZENSIS orat. de laudibus ATHANASII, ferè extrema, refert ATHANASIUM demonstrasse omnino sentire Græcos, cum asserunt in Deo tres esse hypostases, cum eo quod Latini sentiunt, cum dicunt tres esse se diuinas personas; & sine causa Latinos aliquando offensos fuisse ea Græcorum phrasi, cum de re nulla discussio esset.

Nec his repugnat CONCILIUM SARDICENSE apud Theodoretum lib. 2. hist. cap. 8. vbi legimus hæreticorum esse tres hypostases asserere: Catholicorum autem unam tantum. Nam Concilium idem ibidem explicat sententiam suam, affirmans unam tantum esse in Deo hypostasin, hypostasis accipiatur pro essentia, vt hæretici acciperent. Sed operæpretium erit ipsa verba Græca Concilii describere, ne hic vllus scrupulus remaneat. Sic igitur scribitur: *ἡμεῖς πάντῳ παρελήφαμεν, καὶ δεδιδάγμεθα, καὶ πάντῳ ἔχομεν τὴν καθολικὴν παράδοσιν, καὶ πίσιν, καὶ λόγιαν, μίαν εἶναι ὑπόστασιν, ὡς αὐτοὶ οἱ ἀρεταῖοι προσευχόμενοι τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι.*

Obiiciunt TRANSYLVANI lib. 1. cap. 8. auctoritate Nicephori, qui lib. 10. hist. cap. 15. hæc dicit de nomine hypostasis & vsu. PRIMO, primum qui mentionem hypostases nomine in disput. de Deo, fuisse Hosium Coubertensem, quem miserat Constantinus Alexandriam ad sedandos tumultus ab Ario excitatos. SECUNDO, Concilium Nicænum noluisse attingere istam quæstionem, de differentia essentia, & subsistentia, tanquam indignam quæ tractaretur. TERTIO, Concilium Alexandrinum paulo post Nicænum celebratum, statuisse, vt non dicerentur ista nomina de Deo

de Deo, quandoquidem substantiæ & subsistentiæ nomen non est in Scriptura. **Q**UARTO, adud veteres Philosophos nomen hypostasis non reperiri, esseq; barbarum. **Q**UINTO, ex huius distinctionis inuentione multa nugamenta in Ecclesiam inuecta, & breuiter, apertè reprehendit vsum horum vocabulorum.

RESPONDEO, Nicephorum ea quæ dicit accepisse à Socrate lib. 3. cap. 5. & Sozomeno lib. 5. cap. 11. qui auctores non tam ipsa nomina reprehendunt, quàm nouam quæstionem de distinctione earum vocum. Itaq; etsi fortè **H**OSIUS primus fuit, qui de hac distinctione differuit: non tamen ipse primus hæc nomina excogitauit, siquidè inueniuntur apud Dionysium & Iustinum locis citatis, & apud ipsum Paulum nomen hypostasis, & de nomine homousios, quod ab vsa descendit, iam ostendimus antiquissimum esse. **P**ORRO, Concilium Nicænum, licet quæstionem non explicuerit de differentia essentiæ & subsistentiæ, tamen ab his vocibus non abhorruit, vt patet ex Symbolo, quod est apud Cyrillum, lib. 1. de Trinit. & habetur Græcè etiam in Latinis codicibus: in eo enim Symbolo vtrumque nomen est *ὁσίας* & *ὑποστάσεως*. **I**AM verò Concilium Alexandr. non prohibuisse vsum harum vocum absolutè, sed solum sustulisse contentiones non necessarias, ex eo apertè colligitur, quod iidem auctores referunt, in eodem Concilio statutum fuisse, vt his vocibus Catholici vterentur in disputatione aduersus Sabellianos, ne vocabulorum penuria cum Sabellianis sentire viderentur.

Quod autem Socrates & Nicephorus addunt, vocem *ὑποστάσεως* barbaram esse, & Philosophis penè incognitam, & quod Nicephorus nugamenta appellat disputationes de distinctione horum vocabulorum, non multum refert; nam hanc ipsam vocem non fuisse incognitam Philosophis veteribus, patet ex comment. Budæi, qui citat Aristotelem & Themistium, nobilissimos videlicet Philosophos, qui voce *ὑποστάσεως* non rarè vsi sunt. Et licet nulli Philosophi vquam ea voce vsi essent, nonne satis nobis deberet esse, quòd ea voce vtitur Paulus, Concilium Nicænum, & omnes Græci Patres? Non esse autem nugamenta, disputationes de

ὁσίας

ὑπόστασις & ὑπόστασις, patet ex Basilio epist. 43. qui dicit ignorantia huius distinctionis, natum esse plurimorum errorem circa Dei cognitionem, & præterea si hæc nugamenta essent, cur Iustinus, Cyrillus, Basilius, Nyssenus, Theodoretus, Damascenus, & alij tam multa de hac re & tam seriò disputassent.

Iam verò nomen SUBSTANTIAE ambiguum est; nunc enim hypostasim, nunc essentiam significat. quocirca in rigore possent dici, in Deo tres substantiæ, ut Hilarius concedit lib. de Synod. vbi explicans fidem Antiocheni Concilij, non malè dici tres substantias, accipiendo substantiam non pro ὑπόστασις, sed pro ὑπόστασις, præsertim cum hoc vocabulum sit vulgatus interpret. ad Hebræos 1.3. & ut tamen absolute negandæ sunt in Deo tres substantiæ, & ut præcedenda, quia vsus communis Latinorum accipit substantiam pro essentia. nam semper Aristoteles in prædicamento ὑπόστασιν vocat, quam nos dicimus substantiam. Præterea Theophrastus lib. contra Praxeam semper in Deo vnam substantiam dicit. Item Hieron. in epist. ad Damas. & August. lib. 7. Trinitatis cap. 9. & lib. 7. cap. 4. & Rufinus lib. 10. hist. cap. 29. vnam substantiam dicunt, tres negant. Deniq; etiam Concilium Lateran. sub Innocentio III. cap. 2. & Tolet. II. ca. 1. vnam substantiam in Deo esse definiunt.

CAPVT V.

De ceteris vocibus.

DE nomine, PERSONAE, nota est Valla sententia lib. 6. elegant. cap. 34. qui personam assensum personam significare. Dicimus enim, agere aliquis personam Regis, &c. & addit, si persona personam substantiam accipiat, non esse in Deo personam magis quam in brutis: ac deniq; dicit, quas in Deo Theologi personam personam nunt, eas esse tres qualitates.

Sed malè agit Valla personam Theologi; nam in Deo persona est, in quo tamen nulla est qualitas. vel si placeat in Deo ea nomine qualitatis appellare, quæ per modum qualitatis significantur, non iam tres, sed infinitæ personæ diuinae numerandæ erunt, aut vna tantum constituenda. Si quidem

quæ aliquo modo in Deo qualitates dici possunt, non re, sed ratione solum distinguuntur. quare si personales proprietates in Deo qualitates sunt, vna erit persona diuina re ipsa, plures autem ratione. Id si Vallæ placeat, præclare aget idem Valla personam Sabelliani.

Quamuis igitur sciamus personæ nomen sæpe accipi pro qualitate, & pro larua histrionum; tamen etiam pro substantia prima à Scripturis & Patribus accipi non ignoramus. Nā in Scripturis passim legimus, Deum non esse acceptatorem personarum, vt Act. 10. Rom. 2. & alibi, in quibus locis persona significat ipsam hypostasim humanam. Nam vt explicat AVGVSTINVS lib. 2. ad Bonif. cap. 7. tunc est acceptio personarum in distributione præmiorum, quando qui distribuit non respicit merita hominum, sed ipsos homines, id est, tribuit plus vni, quàm alteri, nō quia ille plus meretur, sed quia illam personam plus diligit. Præterea Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tres personas vocat Tertull. lib. contra Praxeam. Hilar. lib. de Synod. Hieron. in epist. ad Damas. Aug. li. 5. & 7. de Trin. & ex Græcis NAZIANZ. in orat. in Athanas. & alibi sæpe vocat *οἰκονομία*.

Ac ne gloriatur Valla, se saltem personam Grammatici probè egisse, prodeat etiam M. Tullius qui lib. de inuent. in topicis & partitionibus sæpe vitur nomine personæ in hac nostra significatione, cum dicit, alia esse rerum, alia personarum attributa, & rursus personam in Deo, & in homine considerari. Item Valer. Maximus lib. 2. cap. 21. quoslibet homines personas vocat. Et in Institutione Iustiniani, quæ Latinissima est, lib. 2. tit. 9. in hac significatione ponitur persona. Quid, quod ipsi etiam Grammatici cum in verborum inflexionibus distinguunt tres personas, Primam, Secundam, & Tertiam; non qualitatem intelligunt nomine personæ, sed res quascunque inter se distinctas?

PROPRIETAS, RELATIO, NOTIO, non sunt nomina Scripturarum, tamen ex Scripturis colliguntur, per euidentem consequentiam. Nam si Filius est *Unigenitus*, Ioan. 1. ergo proprium est illi esse Filium, & proinde filiatio est proprietas; Et si *Unus est Deus Pater*, 1. Cor. 8. ergo proprium est Patri esse Patrem, & paternitas erit proprietas; Et si *solus Spiritus à Patre, & Filio procedit*, Ioan. 14. talis processio erit

nam? personæ accipi.

erit proprietates eius. Vtuntur autem nomine proprietatis Hilarius lib. 2. Trinit. Basilius epist. 43. Nazianzenus orat. de Theologia. Augustinus lib. 5. Trinit. cap. 11. 12. & lequibus, Cyrillus lib. 1. Trinit. & omnes alij.

Pari ratione, si Christus est verus Filius veri Patris, id est 5. certè erit relatio vera inter Patrem & Filium; nec enim figi potest, quemadmodum sit verus Filius, qui nullam habeat veram relationem ad Patrem. Vtuntur autem hoc nomine iidem Patres, maximè Nazianzenus & Augustinus.

Denique, si Pater à Filio distinguitur secundum Scripturam, cur non potest paternitas dici notio Patris, id est, nomine Patris distinctus cognoscitur à ceteris personis? Vtuntur autem hoc nomine Basil. epist. 43. & August. lib. 5. Trinit. cap. 11. & inde acceperunt Scholastici, qui quinq; numerationes, in nascibilitatem, paternitatem, filiationem, spiracionem actiuam, & spiracionem passiuam; ex quibus quatuor rationes dicuntur proprietates, nimirum in nascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio passiuam; quatuor item relationes, paternitas, filiatio, spiratio actiuam, & spiratio passiuam. De quibus si quis disputare non est huius loci.

CIRCUMINCESSIO, Græcè περιχώρησις, dicitur illa inactio perfecta inhabitatio vnius personæ in alia, & è conuersis, qua dicitur Ioan. 14. *Ego sum in Patre, & Pater in me est.* In quo mysterio singulari disputauit Hilarius lib. 4. de Trinit. Ambrosius in caput 13. 2. ad Corinth. & AVEVS TIVS lib. 6. de Trinit. cap. vlt. qui tandem ita concludit. *Singula in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia.* Qui videt hoc vel ex parte vel per speculum, & in enigmate, gaudeat cognoscens Deum, & sicut Deum honoret, & gratias agat. Qui autem nescit, tendat per pietatem ad videndum, non per calumniam (vt nunc Transyluani faciunt) ad calumniandum. Quia *vnus est Deus, sed tamen Trinitas: nec confusè accipienda est ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: nec distinctè, sed ipsi gloria in secula seculorū.* Vtitur autem voce περιχώρησις Damascenus lib. 1. cap. 11. ex illo Scholastici Circumincersionem appellare consueuerunt.

TRINITAS, Græcè τριάς, non habetur etiam expressè Scripturam.

Scripturis, tamen deducitur euidenter ex illo Matth. vlt. *Baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et i. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.* Et vtuntur hoc nomine omnes Patres, etiam antiquissimi, vt DIONYSIVS cap. i. de diuin. nom. & alibi saepe. Item Iustinus de recta confessione fidei. Gregorius Thaumaturgus in sua fidei confessione. Tertullianus libro contra Praxeam. Cyprianus sermone de oratione Dominica, & omnes posteriores.

Est autem obseruandum, Trinitatem non significare trium Vnitatem, vt putauit Valentinus GENTILIS, sed simpli- citer ternarium personarum, vt patet tum ex Graeca voce *τριάς*, cum ex illa Symboli Athanasij sententia: *Trinitatem in Vnitate veneremur.* Quam absurdè enim diceremus, Trium Vnitatem in Vnitate veneremur. Deinde, si vox, Trinitatis, Vnitatem expressè significaret, quomodo non reprehendendi essent Patres, qui opponunt Vnitatem Trinitati, ac dicunt in essentia Vnitatem, in personis Trinitatem considerari; item in Trinitate numerum cerni, in essentia quid numeratum sit non inueniri? FVLGENTIVS de fide ad Petrum, cap. i. *Trinitas, inquit, ad personas refertur, Vnitas ad naturam.* Concilium Toletanum XI. cap. i. *In relationibus personarum numerus cernitur; in Diuinitatis Verò substantia quid enumeratum sit non comprehenditur.* Quod idem fusè explicat Ildorus lib. 7. etymologiarum, cap. 4. & libro de differentiis, cap. i. Sanctus autem THOMAS, i. p. q. 31. art. i. etsi dicat, Trinitatem, videri dictam quasi trium Vnitatem, si quis sonum vocis consideret; tamen ibidem affirmat, non hoc propriè ea voce significari, sed solum numerum trium personarum.

Est etiam obseruandum, non rectè Genebrardum lib. 2. de Trinitate tribuere Caluino, quòd dixerit, in personis non comprehendi essentiam. Nam vt perspicuum est ex lib. de perfidia Valentini GENTILIS Geneuæ excuso, & ex ipso etiam loco, quem Genebrardus adducit, id est, lib. i. institut. cap. 13. §. 25. Valentinus dixerat, Trinitatem esse trium Vnitatem, & illa tria esse declarauerat Essentiam, Filium & Spiritum sanctum. quibus verbis essentiam posuerat loco primæ personæ, & eam numerauerat cum aliis duabus. Hæc enim

m

enim

enim sunt verba Gentilis : *Tris*, inquit, *concurrunt in Tri-
tate, Essentia, qua dicitur Pater, Filius, & Spiritus sanctus.*
*Atq; hac est Vera Trinitas, qua est triū Unitas, non quæ
quidquid dicat dominus Calvinus de etymo. Hoc verò dicitur
refellens Calvinus, ait, in Trinitate non comprehendit
tiam, quasi vna sit ex numero trium, sed includi in omni-
tribus, quod quidem verissimum est, atque utinam semper
erraret Calvinus.*

Robertus Calvi-

CAPVT VI.

Ostenditur distinctio personarum.

Trinitas.

VANTVM ad SECVNDVM, probandum est
Deo vno & simplici verè inueniri tri-
sincta, quæ nos personas, seu hypostasidic-
in qua reali distinctione trium, fundantur illa
omnia, de quibus iam egimus, id est, personæ, proprietates
relationes, &c. Magister lib. i. dist. 2. & multi alij effectus
pro argumento, quod Scriptura coniungat nomen Divi-
nale cum verbo singulari, vt Genes. i. In principio creauit
Dij, ברא אלהים Psalm. 36. Dominus iridebit eum, וישחק
Domini ridebit. Sed non puto argumentum esse
modum solidum, siquidem Scripturæ consuetudo id habet
videtur, vt nomina illustrium personarum ponantur in nu-
mero multitudinis, licet verba retineant numerum singu-
rem. Quam cōsuetudinem nos Itali ex parte imitantur, cum
viris grauibus non dicimus, Tu, sed, Vos: licet vnum, nisi
tos alloquamur.

Ac ne id, quod dico, Rabbinismum redolere videatur
quo ego longè abesse cupio, proferam rationes sententias
meas. Moueor igitur his rationibus. PRIMO, quia videtur
Scriptura hoc idem fieri, quando est sermo de hominibus
aut falsis Diis, vt Exod. 20. Non habebis Deos alienos, ואלהים
brao, non erit tibi Dij alij; ואלהים אחרים
Genes. 24. Posuit manum super femur Abraham Dominus suus
Hebræo est אדני אבי אברהם Dominorum suorum, Exod. 21. Si dederit Dominus
viri uxorem illi. Hebraicè, Si dederit Dominus, ואלהים יתן
ius אדני אברהם at certè si quid mysterij hęc lateret: non

passim nomina pluralia cum verbis numeri singularis coniungerentur. **SECUNDO**, quia si ista vocabula haberent significationem pluralem, liceret dicere, esse plures Deos veros. Quis enim reprehederet, si in hoc Scripturam sequeremur? Cur enim, quæso, liceat Hebraicè diuinas personas appellare Deos, & hoc idem non liceat Latinè?

DICES, Scriptura non ponit nomen Dei in plurali, nisi coniungendo cum verbo singulari. **RESPONDEO**, hoc non esse verum: nam 2. Reg. 7. vbi legimus: *Qua est autem gens sicut populus Israël, propter quem iuit Deus ut redimeret, &c.* Hebraicè legimus יהוה בר אללה iuerunt Dij. Et alibi similia multa reperies. Hoc igitur est quod quæro, quare liceat Hebraicè de diuinis personis dicere, Iuerunt Dij, & Latinè non liceat? Certè nulla alia ratio est, nisi quia Hebræorum consuetudo est, vt nomen plurale rem singularem significet, Latini autem eiusmodi consuetudinem non habent.

TERTIO, quia nunquam septuaginta, nec Hieronymus vertit Dij, nec vllus ita vertere auderet. Quod est argumentum, pluralem significationem in iis locis ea nomina non habere, sed singularem.

QUARTO, quia si nomen Dei in textu Hebraico haberet pluralem significationem, vbiunque inuenitur in numero multitudinis, esset apertissima & frequentissima contradictio in verbis diuinæ Scripturæ. Siquidè frequentissimè legimus, vnum tantum esse Deum, & tamen frequentissimè etiam legimus, Deos. Non est autem credibile, voluisse Deum his apparentibus contradictionibus perturbare populum suum, & occasionem blasphemandi præbere aduersariis.

Igitur his omissis, **PRIMUM** argumentum & quidem demonstratiuum est hoc: Qui accipit esse ab alio, necessariò ab eo distinguitur re ipsa: nec enim fieri potest, vt aliquis producat a seipso; sed Filius accipit esse à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque, ergo distinguuntur re ipsa inter se Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Rursum, in Deo nihil potest fingi inhærens, seu non subsistens, quia in Deo nullum est accidens, nulla compositio: Ergo hæc tria cum sint re distincta, sunt tria subsistentia, & proinde tres hypostases, seu personæ.

Probanda est assumptio primi argumenti ex Scripturis;

m 2 nam

*An nomen Dei
m. i. habet pluralem
significationem?*

*hæc sapit gratia
m. i. h. i.*

nam per se cetera sunt euidentia. Ac Filium quidem habere ipsum suum esse à Patre, probatur primò ex illo Proverbio *Dominus possedit me*, id est, acquisiuit per generationem enim significat vox Hebræa יָצָא . Et ne dicant intelligi de Christo homine in prædestinatione, seu præuisione generato ante colles, ibidem dicitur: *Cum eo eram cuncta componens*. Nec enim is, qui solum habebat esse in prædestinatione, poterat cum Patre mundum creare. quod enim habere esse solum in prædestinatione, non est, sed futurum esse autem non est, operari non potest. Igitur Filius Dei, qui cum Patre cuncta composuit, in principio mundi iam erat. Atque tamen per generationem à Patre acceperat esse.

Præterea Eccles. 24. dicitur: *Sapientia primogenita ante omnem creaturam*. Item Ioan. 5. *Dedit Filio vitam æternam sibi etiam semetipso*. Nec dici potest, hoc esse intelligendum de Christo homine, repugnat enim illud: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*. Videtur enim, vitam datam esse Filio à Patre, non quomodo creature habent creaturæ, sed quomodo ipse Pater habet. Item dicitur *Filius Primogenitus Dei et imago eius*. Verum nomen includit necessariò distinctionem, & processionem; Nec potest intelligi de Christo homine, quia dicitur de hoc Primogenito: *In ipso, et per ipsum creata est vniuersa*. Item Hebr. 1. vocatur *Filius splendor & gloria ternæ hypostasis*, quæ omnia dicunt processionem. Et trahantur ad humanitatem, additur ibidem, *per quem facta est secula*.

Deniq; 1. Ioan. 5. legimus: *Et simus in vero Filio enim* verus Filius à Patre est natus verè. & ne dicant, hoc pertinere ad solum hominem Christum, subditur: *Hic est verus Deus et vita æterna*. Itaq; de Filio res est certissima, habere esse à Patre, ac propterea distingui re ipsa à Patre. De Spiritu sancto probabitur postea in quæstione propria. Interim sufficiat illud Ioan. 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mitto vobis à Patre, Spiritum Veritatis, qui à Patre procedit et in me non est, et in Patre non est, et in Filio non est, et in Spiritu sancto non est, et in Spiritu sancto non est, et in Spiritu sancto non est*. proinde ab illo distingui: Dicitur etiam mitti à Filio, proinde etiam ab illo distingui: *Misso enim in diuinitate non potest intelligi, nisi secundum processionem, ut supra dictum est, & infra etiam dicitur.*

SECVNDVM argumentum sumitur ex voce, ALIUS, Scriptura siquidem vocat Patrem alium à Filio, & Spiritum sanctum alium ab utroque; Quod quidem apertam distinctionem, & quidem realem indicat Ioan. 5. Filius de Patre loquens: *Alius* inquit, *est, qui testimonium perhibet de me.* Et Ioan. 14. de Spiritu sancto: *Alium*, inquit, *Paracletum dabit vobis.* Non autem diceremus de vna persona, alius est Marcus, alius Tullius, alius Cicero: nec de eodem alius est orator, alius consul, alius imperator. Est tamen obseruandum cum S. FVLGENTIO in lib. de obiectionibus Ariatorum, Patrem, Filium, & Spiritum dici alium, & alium, & alium; non aliud, & aliud, & aliud. Siquidem, aliud, distinctionem in essentia; alius distinctionem in persona significat. Quare Ioan. 10. Christus ait: *Ego & Pater vnum sumus, non aliud sumus.*

TERTIVM argumentum sumitur ex particulis quibusdā denotantibus distinctionem, vt APVD, CVM, IN, ET. Prouer. 8. *Cum illo eram cuncta componens.* Ioan. 1. *Et Verbum erat apud Deum.* Ibidem: *Vnigenitus qui est in sinu Patris.* Ioan. 14. *Ego sum in Patre, & Pater in me est.* Matth. vlt. *Baptizate omnes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Isa. 48. *Dominus Deus misit me, & Spiritus eius.* Et Ephes. 2. *Per ipsum (Filium) habemus accessum ad Patrem in vno Spiritu.* Nam si Pater, Filius, & Spiritus sanctus essent sola nomina, & nō res; essent omnino synonyma, quomodo M. T. Cicero. At quis diceret, Marcus erat cum Tullio, vel apud Tullium, vel in Tullio? vel Marcus & Tullius hoc fecerunt? vel per Marcum habemus accessum ad Tullium in Cicerone?

Dicent, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum non esse sola nomina, sed Patrem esse verum Deum, Verbum autem, & Spiritum sanctum esse virtutes, siue attributa Dei Patris, ratione tamē, non re distincta ab ipso. At nec de virtutibus, seu attributis eiusmodi sententia verē dici possunt. Quis enim diceret, Sapientia est apud intellectum? vel Sapientia cum intellectu hoc fecit? vel homo & manus eius hoc fecerunt? Confitendum est igitur, aut Scripturam ineptissime loqui, aut veram esse distinctionem inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

QVARTVM argumentum ex eo sumitur, quod Scriptura inducit

inducit Deum loquentem in numero multitudinis, vel loquentem de Deo tanquam de alia persona. Gen. 1. *Dixit Dominus, faciamus hominem ad imaginem nostram.* Gen. 3. *Eccedam quasi vnus ex nobis factus est.* Gen. 11. *Venite descendamus, & confundamus linguam eorum.* Gen. 19. *Pluribus Dominus à Domino.* Osee 1. *Dicit Dominus, saluabo eos in Domino suo.* Zachar. 3. *Dixit Dominus ad Satan, increpet te Dominus, ó Satan.* Et licet Rabbinus hæc omnia eludant, dicentes, *phrases lingue, &c.* & difficile sit eos conuincere, tamé Catholicos habent suam auctoritatem, quia Patres patrum his argumentis vtuntur. & Concilium SYRMIESE apud Hilarium lib. de Synodis, dicit anathematis, qui aliter *phrases* loca citata ex Genesi.

PRAETEREA habemus alia loca in Testamento nouo, quæ nulla ratione possunt eludi Ioan. 10. *Ego & Pater vnus sumus.* Et Ioan. 14. *Ad eum veniemus, & mansione apud eum faciemus.* Nec enim vna & eadem persona, quæ plura nomina vel officia habeat, verè dicere potest, ratione eorum nominum vel officiorum, nos faciemus, aut nos veniemus. *quidem facere & venire personarum est, non nominum, & officiorum.* & quis non rideret, si legeret dixisse Cicero. *Ego & Tullius veniemus.*

QVINTVM argumentum sumitur ex eo, quod Scriptura sæpè de Deo loquens, ternario numero vtitur. Exo. 3. *Ego qui sum, qui est misit me ad vos.* Ibidem: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Num. 6. *Sic benedicetis filium Domini. Benedicat tibi Dominus, & custodiat te; ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui; conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* Deut. 6. *Dominus vnus est.* Psal. 66. *Benedicat nos Deus, Deus noster benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.* Psal. 135. *Confitemini Domino, quoniã bonus, confitemini Deo Dominum, confitemini Domino Dominorum.* Isa. 6. *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus.* Vbi notandũ est cum Theodorico lib. 2. ad Græcos, Deum in Testamento veteri noluisset ponere *mysterium Trinitatis expressè*, quia Iudæi in capite venerant, & quia recens exierant de Ægypto, vbi colebatur multi Dij, & intraturi erant in terram Chanaan, vbi etiam multi habebantur Dij; ne videlicet putarent, sibi etiam tres Deos

proponi colendos : voluisse tamen Deum adumbrare hoc mysterium, idq; multis modis, vt cum in Testamento nouo prædicaretur, non videretur omnino nouum, vel repugnans Testamento veteri.

SEXTVM argumentum ex numeris binatio & ternatio in Scriptura expressis. Ioan. 8. *In lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater : vbi apertè se, & Patrem duos testes facit. Et Ioan. 15. de Spiritu sancto addit: Ille testimonium perhibebit de me.* Atque ita sunt tres. Et 1. Ioan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.*

VLTIMO, addi possunt congruentiæ naturales, quæ non demonstrant fidem, sed ea supposita ostendunt id, quod asserimus, non esse contra rationem. quas congruentias non prosequar fusiùs, sed solùm indicasse cõtentus ero, ne videamur in eiusmodi rationibus fidei nostræ fundamentum collocare.

Igitur PRIMA est, summi & infiniti boni est, se summè & infinitè communicare : non autem Deus infinito ac summo modo se communicauit in productione creaturarum. SECUNDA, perfecta beatitudo comprehendit omnia bona: & vnum, & quidem insigne bonum est consortium æqualium personarum. TERTIA, generare sibi simile est perfectio, quæ non debet abesse à Deo, qui est vndeque perfectus. QUARTA, melius est ab æterno Deum aliquid produxisse, quam otiosum fuisse. QUINTA, quia inuenitur vna natura in vna hypostasi, vt in quolibet Angelo; plures in pluribus, vt in multis Angelis; plures in vna, vt in homine, vbi duæ naturæ, anima & caro, vna spiritualis, altera corporalis, in vnam hypostasim humanam conueniunt: igitur credibile est, esse quoq; vnam naturam, id est, diuinam in pluribus hypostasibus, hoc est, in Patre, in Filio, & in Spiritu sancto. SEXTA ratio sumitur ex vestigiis, quæ Deus impressit quodammodo in creaturis; de quibus vestigiis differit S. Augustinus à lib. 9. de Trinit. vsque ad 15.

Itaq; res omnes ita affectant numenum ternarium, vt plandè omnia clamare videantur, auctorem suum esse Trinitatem;

rem; quæ omnia fecit in pondere, numero, & mensura. Primum igitur tres solæ sunt passiones omnibus rebus communes, vnum, verum, bonum. Deinde tota rerum vis distribuitur in partes tres. quidquid enim est, aut spirituale est, aut corporale, aut mixtum ex utroque. Res spirituales tres hierarchias diuiduntur. singulæ hierarchiæ in tres ordines; singuli verò spiritus angelici non tam vestigium, quam imaginem Trinitatis referunt, eum tribus scilicet prædictis facultatibus, memoria, intelligentia, voluntate, atque in eadem mente nascatur notitia, ex notitia amor procedat. Porro in rebus corporalibus penè innumerabilia reperiuntur vestigia Trinitatis; sed ea persequi nimis longum, minusque necessarium hoc loco esse videtur. Nunc ad argumenta aduersariorum diluenda veniamus.

CAPVT VII.

Diluatur argumentum Primum contra distinctionem personarum in eadem essentia.

- » **P**RIMUM argumentum est Valentini Genetivus
 » Qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, nec proceditur
 » est verus Deus: sed vnus Deus in essentia non gignit, nec gignitur, nec procedit, ergo vnus Deus
 » in essentia non est verus Deus. sed Pater, Filius, & Spiritus
 » sanctus sunt per vos verus Deus, ergo non sunt vnus Deus
 » essentia. Propositio primi syllogismi ita probatur. Nihil
 » Deus præter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, sed
 » gignit, Filius gignitur, Spiritus sanctus procedit: ergo
 » non gignit, nec gignitur, nec procedit, non est verus Deus.
 » Assumptio eiusdem primi syllogismi probatur hoc modo.
 » Deus in essentia nihil est aliud, quam ipsa essentia communis
 » nis tribus; essentiam autem non generare, nec generari, nec
 » procedere, sententiarum docent.
- Ad hoc argumentum, Ioannes Vigandus lib. contra
 vos Arianos, non potuit respondere, nisi negando esse
 non generare, nec generari, quidquid dixerint sententiarum
 & affert hanc, vt ipse quidem putat, demonstrationem.
 » us Dei est genitus secundum Scripturas, & Filius Dei est

sentia quædam viua, non figmentum, secundum Scripturas, ergo essentia secundum Scripturas gignitur, & proinde etiam gignit. Quo argumento proposito quasi vno ictu omnes sententiarios prostrauisset, subiungit, Mulier, id est, ratio in Ecclesia taceat.

At profectò VVigandus non soluit argumentum, sed incidit in grauissimum errorem; nam si essentia gignit, & gignitur, ergo duæ sunt essentiæ, nec enim intelligi potest vnum & idem à seipso produci, & ne dicat, hoc non esse secundum Scripturas, cogitet nos non aliter probare ex Scripturis, Patrem & Filium esse distinctos ipsa re, quàm quia vnus ab alio producitur.

Rectè igitur Concilium LATERNENSE cap. 2. definit essentiam non gignere, nec gigni. Nec argumentum VVigandi aliquid concludit, sed laborat fallacia accidentis; nam Filius licet includat essentiam, tamen distinguitur ratione ab ea propter relationem, quam dicit præter essentiam: & quatenus ab ea distiuguitur, conuenit ei generari, quod non conuenit essentiæ: quemadmodum Pater includit eandem essentiam, sed distinguitur ab ea, ratione, propter relationem paternitatis, quam habet præter essentiam: & idcirco Pater generare dicitur, essentia non dicitur. Similis fallacia esset si diceret: Homo est species, Petrus est homo, igitur Petrus est species: vel Petrus est indiuiduum; & Petrus est homo, ergo homo est indiuiduum.

Ad argumentum principale, potest distingui propositio, nam cum dicitur, qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, nõ est verus Deus, si vox (Deus) accipiat pro persona diuina in communi, propositio est vera; nam qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, non est persona diuina: tum verò si in assumptione per vnum Deum in essentia intelligatur ipsa essentia, vera est etiam assumptio. Sed inde tantum concluditur, essentiam non esse personam diuinam formaliter, non autem concluditur, essentiam non esse verum Deum.

Si tamen vnus Deus accipiat in assumptione, vt verba sonant, hoc est, pro personis in communi, tum assumptio est falsa. Nam verum est dicere, vnus Deus in essentia gignit, gignitur, & procedit. Nam ille vnus Deus est Pater, qui gignit, est Filius, qui gignitur, & est Spiritus sanctus, qui procedit.

cedit. Si verò vox (DEVS) in propositione accipiat pro Deitate, sicut potest accipi, quia in Deo non distinguitur persona à natura; propositio est falsa, vt patet, nec probatio concludit. Nam essentia non est Deus, præter tres personas, & tamen non gignit, nec gignitur, nec procedit, quia distinguitur ratione à personis, quibus propriè cõuenit gigni, gigni, & procedere.

CAPVT VIII.

Diluitur argumentum Secundum.

SECVNDVM argumentum est *TRANSMITTENDVM*, lib. I. cap. 5. Si tres personæ sint vnæ in essentia, erit in Deo quaternitas, non Trinitas. nam essentia, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt quatuor nomina, & non synonyma, ergo quatuor nominis significant. Item Pater, Filius, Spiritus sanctus sunt tres, & essentia nihil est horum. Nam essentia non est Pater, quia non genuit, nec Filius, quia non est res genita, nec Spiritus sanctus, quia non processit: est igitur quartum aliquid.

Præterea essentia est fons personarum, ab illa enim emanant relationes, & proinde personæ, quæ relationibus constituantur; at fons, & riuuli distinguuntur realiter: Ergo essentia distinguitur realiter à tribus personis; ergo cum illa facit numerum quaternarium.

Præterea Papistæ in Symbolo post illa verba; *Credimus vnum Deum*, ponunt virgulam, ne cogantur dicere, *Credimus vnum Deum Patrem*, ergo distinguunt Deum à Patre; infra etiam distinguunt Patrem à Filio, & Filium à Spiritu sancto; ergo sunt quatuor.

Præterea Papistæ dicunt, tres personas in vno Deo resident, & vnum Deum se in tribus personis manifestare: quis est ille Deus? certè non Pater, non Filius, nec Spiritus sanctus, nullus enim horum se in tribus personis manifestauit, nec in vno horum tres personæ resident; igitur est quartus quidam Deus.

RESPONDEO, nullam nos quaternitatem in Deo constituit; quin potius anathema dicere iis, qui quaternitatem

*Secundum
argumentum
transmittendum*

pro Trinitate colunt. Nec argumenta proposita nos quidquam mouent. Respondemus enim ad PRIMAM rationē, illa nomina non esse synonima, nec tamen significare quatuor res, sed vnā tantūm, si de re absoluta dicatur, vel tres tantūm, si de relatiuis. id quod indicare videtur A VGVS TINVS lib. 1. de doct. Christ. cap. 5. cū ait: *Res, quibus fruendum est, Pater, & Filius, & Spiritus est; eademq; Trinitas vna quadam summares.* Sed apertius ANSELMVS lib. de incarnatione Verbi, cap. 3. docet, tres personas esse tres res, & vnā rem: tres res relatiuas, & vnā absolutam. Nec est insolitum plura nomina non synonima, significare vnum, sed diuerso modo.

DICES, si ista nomina significant vnā rem absolutam, & tres relatiuas, ergo significāt quatuor res. RESPONDEO, nullam esse consequentiam, nam res illa absoluta non distinguitur re, sed ratione tantūm ab illis tribus relatiuis. Proinde in Deo est vnitas essentiæ, est Trinitas personarum, nulla verò quaternitas est.

Ad SECUNDAM dico, Essentiā esse illa tria, & illa tria esse essentiā. Quod autem essentia non generet, & Pater generet, non arguit distinctionem realem, sed rationis tantūm. Nam etiam homo & humanitas sunt vna res, & tamē homo generat, humanitas non generat.

Ad TERTIAM nego, Essentiā esse fontem personarum, aut relationum, nam personæ à personis producuntur, relationes autem non producuntur, vt relationes sunt; sed per se consequuntur ad productionem suppositorum, vide S. Thom. p. p. q. 40. art. 4. & in 1. sent. d. 27. q. 1. artic. 3. Immo A VGVS TINVS lib. 4. Trinit. cap. 20. contrario modo loquitur, cū dicit Patrem esse principium totius Diuinitatis. vbi tamen non vult dicere, Diuinitatem produci, sed Patrem esse principium omnium diuinarum personarum; quādoquidem Filium producit per generationem: & Spiritum sanctum per spirationem: ipse autem à nulla persona aut gignitur, aut spiratur.

Ad QUARTAM, de Symbolo, dico, illud argumentū militare contra Benedictum ARETIVM Zuinglianum. Ille enim in historia de supplicio Valentini Gentilis, cap. 6. & II. cū nesciret respondere ad argumentum Gentilis, qui probabat

bat solum Patrem esse vnum Deum, quia in Symbolo dicitur: *Credo in vnum Deum Patrem*: opem implorauit virgula vnus, quam inferendam esse dixit inter Deum & Patrem.

Ceterum Catechismi Catholici non habent istam virgulam, & Patres veteres, exponentes Symbolum, semper legunt vnum Deum Patrem, vt IRENAEVS lib. 1. cap. 2. CRYSTIANVS catech. 7. RVFFINVS explicat. Symboli, & alij. Quamquam etiam si distingueremus Deum à Patre, per vnica virgulam, non propterea introduceretur qua ternitas noster ibi Deus distingueretur à Patre, vt significaretur, nomine Dei non comprehendi solum Patrem, sed etiã Filium & Spiritum sanctum. Quemadmodum autem vocari Patrem in Symbolo vnum Deum, non repugnet Filij Diuinitas, separata non semel est explicatum; praetertim cum in eodem Symbolo dicatur Filius vnicus Dominus noster, nec tamen vnica neget Patrem quoque esse vnicum Dominum nostrum.

Ad QUINTAM respondeo, cum Deum dicimus se manifestasse in tribus personis, velle nos dicere, Deum esse tres personas, & hoc nobis reuelatum esse diuinitus. Quod querunt, quis est ille Deus? an Pater, an Filius? Respondeo, quod Diuinitas, siue est Trinitas, siue est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. quidquid enim horum respondeatur, rectissime respondebitur pariratione qui dicunt, si qui tamen Catholicorum ita dicunt, tres personas in vno Deo residere, aliud significare volunt, quam tres personas vnus esse Deus, vnus essentiae, vnus naturae, nec de verbis, cuius constat, controuersia facienda est, vt Augustinus beatus nuit lib. 1. retract. cap. 15.

CAPVT IX.

Diluitur argumentum Tertium.

» **T**ERTIVM argumentum. Pater est ingenerabile, & Filius genitus, ergo non sunt vnus Deus, alioquin vnus Deus erit genitus, & non genitus, quod implicat contradictionem. ITEM, generabile & ingenerabile differunt plusquam genere, sicut corruptibile & incorruptibile, ergo Pater & Filius differunt plusquam genere.

genere. ITEM, vel genitum & ingentum sunt accidentia, vel substantiæ. Si primum, ergo in Deo sunt accidentia: si secundum, ergo Pater & Filius differunt substantialiter.

Respondeo ad PRIMAM rationem, si veraque propositio sit affirmatiua, vtraque est vera, & nulla est cōtradiçtio. Nam Deus est genitus, & Deus est ingentus, non sunt cōtradiçtorix, quia in prima propositione Deus accipitur pro Filio, in secunda pro Patre. At si fiat altera negatiua hoc modo, Deus est genitus, & Deus non est genitus, vel sic, Deus genuit, Deus non genuit, sunt cōtradiçtorix, sed prima est vera, secunda est falsa. Ratio est, quia nomen, Deus, absolute accipitur pro personis indistinctis; sed quando dicitur, Deus genuit, vel Deus est genitus, ratione prædicati notionalis, restringitur subiectum Deus, ad vnam certam personam. Et sic est verum, Deus genuit, quia restringitur nomen Deus, ad Patrem. At quando est negatiua, subiectum non restringitur per prædicatum, quia tunc nihil asseritur, sed negatur. Itaque cum dicitur, Deus non generat, vel Deus non est genitus, est sensus, nulla persona diuina generat, nulla est genita. quæ sunt falsæ.

Ad SECVNDAM respondeo, generabile per motum differre genere ab ingenerabili; tale enim generabile natura sua est corruptibile. At generabile sine motu & mutatione, non necessariò differt ab ingenerabili. Sed facilius potest responderi, generabile & ingenerabile tum solùm differre genere, cum naturæ eius, quod generatur, per generationem producitur: non autem cum solùm communicatur vni ab alio: porrò, Filium dici genitum, non quod natura ipsa eius genita sit, seu producta, sed quod eam Filius à Patre per generationem acceperit. Itaque non distinguitur Filius à Patre natura, sed solùm quoad modum naturam illam habendi. Sicut Adam ex nullo homine est productus, Eua ex solo Adamo, Cayn ex Adamo & Eua, & tamen erant omnes tres eiusdem naturæ specificæ. quod exemplum affert Iustinus de reëtâ fid. confess. Nazianzenus lib. 5. de Theol. Damascenus lib. 1. cap. 9. & Augustinus lib. 1. & 2. contra Maximin.

Ad TERTIAM dico, genitum & ingentum nec dicere substantias, nec accidentia. nam ingentum est negatio quædam processionis, genitum autem dicit relationem; vt etiam pater.

paternitas, ac spiratio tam actiua quàm passiuæ relatione sunt. relationes autem diuinæ sunt quidè rationes substantiales & realiter ipsa Dei substantia: tamen ut distinguantur relatione ab essentia, non dicunt substantiam, quia relatio ut relatio non est substantia, nec dicunt accidens, quia in Deo nihil est accidens. Ita respondit Augustinus lib. 5. Trin. cap. 3. & 5. vbi eleganter argumentum retorquet in Arianos. cùm dicitur: Ego & Pater vnum sumus, vnum ne, inquit, dicuntur Pater & Filius secundum substantiam, aut secundum accidens? Si primum, ergo sunt eiusdem substantiæ Pater & Filius. si secundum, ergo in Deo sunt accidentia. & concludit eadem his verbis; hæc non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relatiuum. Quod tamen relatiuum non est accidens. Vide etiam S. Thomam in p. p. q. 28. art. 2. ubi docet in Deo esse duo predicamenta secundum proprii generis rationem substantiæ, & relationem.

Sed DICES. Si ad essentiam & substantiam Dei non pertinet esse genitum vel ingenum, quomodo non accidit hoc illi: RESPONDEO cum Augustino ibidè, Deo nihil accidere posse, nam omne accidens compositionem dicit & mutationem. Vnde concedendum est, Deo esse proprium, natura, & necessariū simpliciter ut sit Pater, Filius, & Spiritus sanctus & proinde vna persona sit ingenua, alia genita, alia procedens; sic tamen hæc sunt naturalia & necessaria Deo, ut sint propriè & formaliter de essentia eius, quomodo in creatis naturale est animali & necessarium, esse rationale & irrationale, & tamen neutrum est de essentia eius. cùm tamen è contrario animal sit de essentia vtriusque, id est, tam boni, quam bruti. Ita igitur Essentia diuina essentialiter includitur in relationibus; nihil enim est in Deo, quod non essentialiter Deus, alioqui esset essentialiter creatura: ut si ipsa relatio non includitur essentialiter in essentia; nec tamen accidit ei, ut dictum est. Quin potius clarius hoc certum nostro proposito, nam paternitas, filiatio & spiratio relationes sunt; relatio autem secundum suam formalem rationem abstrahit à substantia & accidente. nam in Deo substantia, in creaturis est accidens. vide S. Thomam in p. p. q. 28. art. 1. & de potentia q. 8. art. 5. & Franc. Ferrariensem in 4. contra Gentes cap. 14. non procul à fine.

CAPVT X.

Diluitur argumentum Quartum.

VARTVM argumentum. Generare est summa perfectio in viuente: hanc autem perfectionem Pater habet, Filius non habet; nō igitur est Filius æqualis Patri. Proinde non sunt eiusdem nature Pater & Filius. Et quod inde sequitur, non sunt plures personæ eiusdem essentiæ in Deo. & confirmatur; quia productum dicit intrinsicè dependentiam ab alio, & posterius est eo, à quo producitur, si non tempore, certè natura. at verus Deus est ens ex se indepēdens, & necessarium, & nulla re posterius, igitur Filius non est verus Deus, cū sit productus, & à Patre in esse dependeat.

RESPONDEO, generare dicere perfectionem, sed minimè eam deesse Filio. Est enim in Filio omnis perfectio actiua generationis, licet ipsa actiua generatio in Filio non sit, quia non est opus: nam omnem perfectionem, quam habet generatio, ab essentia habet, essentiam autem totam etiam Filius habet, id quod facilius intelliget, qui obseruauerit, quod sicut principium quo generationis actiua, est essentia diuina, & ideo generatio actiua est infinitæ perfectionis: ita terminus quo generationis passiua, est essentia diuina, & ideo illa etiam infinitæ perfectionis, immò eiusdem profus infinitæ perfectionis est.

DICES, si terminus quo generationis diuina, est essentia, ergo essentia generatur saltē per accidens. **R**ESPONDEO, nullam esse consequentiam, nam in creaturis natura, quæ est terminus, quo per accidens generatur, quia non communi- catur natura Filio eadem numero cum ea, quæ in Patre, sed alia quædam noua, quæ quia, nisi producat, non est, ideo producitur, vt cōmunicari possit: At essentia diuina vna numero est in Patre, & comunicatur Filio, ideo per generationem minimè producitur.

Ad confirmationem respondeo, in creaturis dependere Filium à Patre, quia accipit aliam numero naturam ab illa, quam habet Pater: in diuinis autem nō esse eiusmodi dependentiam, quia eadem natura, quæ ex se est simpliciter indepēdens, comunicatur à Patre Filio, idque naturaliter & necessa-

necessa-

necessariò. Vnde solùm est relatio mutua Patris ad Filium & contrà, sed sine vlla dependentia in esse.

Pari ratione negandum est, omne productum necessariò esse posterius. Solùm enim productio per se requirit ordinem inter producentem, & productum, sed non prioritatem, nisi per accidens in creaturis, vbi noua natura ex nouo esse deducitur ad esse. At inter personas diuinas non potest vlla esse prioritas, & posterioritas, cùm nihil habeant inter personarum, nisi essentiam & relationem, & essentia sit vna, & eadem in omnibus: relationes autem id requirant, vt fuerint mutua natura.

CAPVT XI.

Diluitur argumentum Quintum.

„ VINTVM argumentum. Quando Filius genitus est, vel erat, vel non erat. Si erat, quare genitus est? Si non erat, ergo aliquando Filius non fuit: ergo non est verus Deus: ergo non sunt plures res personarum eiusdem essentiarum.

„ Item, vel Filius semper gignitur, vel semper est genitus, vel aliquando gignebatur, & aliquando fuit genitus: si semper gignitur, nunquam terminum & perfectionem viam in se assequetur; si semper fuit genitus, quo pacto ad terminum sine via peruenit? si aliquando gignebatur, & aliquando fuit genitus: non semper eodem modo se habuit, sed mutatur est. Quæ omnia absurda sunt in Deo: non igitur in Deo plures res personarum asserendæ sunt.

„ Item, vel Filius præfuit in Patre actu, vel potentia, vel in alio modo; si actu, ergo fuit antequam gigneretur; si potentia, ergo in Deo est potentia passiuæ; si nullo modo, ergo ex nihilo factus est.

Respondeo ad rationem PRIMAM cum BASILIO in Eunomium: negandum esse Filium fuisse antequam gigneretur, & concedendum fuisse cùm gigneretur. nec sequitur, frustra genitum esse. Id enim frustra fieret, inuoluntate posset fieri, quod esset antequam fieret. Quod autem est factum, non frustra fit. certè in rebus creatis momenta temporum & sunt cùm fiunt, & fiunt cùm sunt. Nec etiam sequitur

sarium, vt præxisteret quæ communicanda erat. Intelligenda autem sunt hæc omnia, quæ sonant prioritatem secundum modum nostrum intelligendi. nam, quod ad rem attinet, nulla est prioritas, sed Pater semper actu genuit, et gignit Filium.

CAPVT XII.

Diluitur argumentum Sextum.

» **S**EXTVM argumentum. Aut persona in Deo
» finita, aut infinita: si infinita, ergo vna tantum
» si finita, ergo infinitæ personæ deberent esse, et
» respondeant infinitati essentia.

» Præterea, multiplicatio suppositorum vel est necessaria
» ad cōseruationem speciei, vel vt vnum suppositum perficiatur
» ex altero. at Deus, cū sit æternus, non eget cōserua-
» tione; nec perfectione, cū sit perfectissimus.

» Denique, vel persona, vt persona, dicit perfectionem, et
» non. Si dicit perfectionem, ergo vna perfectio est in vna per-
» sona, quæ non est in alia; & cū illa nō sit accidens, sed
» substantialis perfectio in vna, & non in alia. Si verò persona
» persona, nō dicit perfectionem, ergo perfectior erit persona
» humana, quàm diuina; nam humanā certum est dicere per-
» fectionem. **R**ESPONDEO, personam diuinam vt talem, esse
» infinitam, & proinde dicere summam perfectionem. Ad
» argumentum autem respondeo, non posse inde colligi, quod
» vna tantum est persona, sed hoc solum, ergo vna est
» perfectio omnium personarum; est enim vna & eadē infinita
» perfectio in omnibus personis, sed non eodem modo. in Patre
» enim illa perfectio est paternitas, in Filio filiatio, &c.

» Ad **S**ECVNDVM dico, multiplicari supposita in Deo
» non ad cōseruationem speciei, nec ad perficiendum, sed
» ex alio, sed quia id postulat natura rei intelligentis, quæ
» habet modos producendi aliquid intra seipsam, videlicet
» cognitionem, & amorem. Quæ etiam est ratio cur fiat
» persona tantum, & non plures, nec pauciores, vna enim
» debet producens, non producta; alia producta per cog-
» nitionem; alia producta per amorem.

Ad TERTIVM dico, eandem perfectionem dicere omnes personas, sed alio modo.

Quæres fortassè, an ille modus, id est, an illa relatio dicat perfectionem. RESPONDEO, relationem in genere sumptam non dicere perfectionem, cum abstrahat ab ente reali, & rationis; tamen relationem realem, perfectionem dicere, & relationem diuinam, infinitam perfectionem, non tamen aliam perfectionem dicere hanc diuinam relationem, aliam illam, sed omnes eandem, quæ est diuina essentia.

CAPVT XIII.

SEPTIMVM argumentum. Intellectus diuinus & voluntas idem sunt, & similiter intellectio & volitio, ergo etiam verbum & amor, id est, Filius & Spiritus sanctus, ab vno enim non procedit nisi vnum.

Præterea intelligens in Deo, & intellectio idem sunt, & similiter amans & amor, ergo Pater & Filius non distinguuntur inter se, nec à Spiritu sancto.

Denique aut Filius intelligit, aut non. si intelligit, ergo producit notitiam seu verbum, si non intelligit, ergo verbum nõ est Deus, nec enim Deus esse potest, qui nihil intelligit. IDEM de Spiritu sancto dici potest. Nam si amat, producit amorem, ergo aut se, aut alium. si non amat, non est Deus. nec enim Deus actu voluntatis carere potest.

Respondeo ad PRIMAM rationem, minorem distinctionem requiri in principiis, quàm in terminis, vt planum est ex eo quod vnus Deus tot genera rerum creauit; animus noster tot conceptus parit; vnus truncus tot ramos producit. ex quo fit, vt satis sit distinctio rationis inter intellectum & voluntatem, ad hoc vt habeant terminos re distinctos.

Ad SECUNDAM dico, inde solùm probari, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse vnũ in essentia. Nam in Deo, intelligens, seu potius dicens, & verbum, idem sunt, excepta relatione producentis & producti: & amans & amor idem sunt, excepta relatione producentis amorem, & amoris producti.

Ad TERTIAM dico, Filium intelligere, & tamen non producere notitiam; & Spiritum sanctum amare, & tamen non producere amorem. est enim obseruandum, intelligere, & producere notitiã, vt etiam amare, & producere amorem esse idem re, sed distingui ratione. Nam intelligere & amare dicunt ordinem ad obiectum, id est, ad rem, quæ intelligitur & amatur: at producere notitiam & amorem, dicit ordinem ad rem quæ producitur, hoc est, ad ipsam notitiam, & amorem. sic etiã notitia & verbum sunt idem, sed distinguuntur ratione. Nam notitia dicit ordinem ad obiectum, verbum autem ad dicentem. iam ergo Pater est intelligens cum primo ordine, & ideo est etiam producens: Filius est intelligens, sed cum primo ordine & non cum secundo, quia habet oppositum ordinem. Vnde ipse non est dicens, seu producens verbum.

Pari ratione, Pater est notitia, sed non verbum; Filius est notitia & verbum, quia habet ordinem producti, quem non habet Pater. Hinc S. AVGVSTINVS libro 15. Trinit. cap. 1. *Sciunt, inquit, inuicem Pater & Filius, sed ille gignens, & nascendo.* Similiter Spiritus sanctus intelligit, & est ipsa notitia, sed sine relationibus producentis, aut producti. Vnde neq; est dicens, neq; verbum. Idem dico de amore; nam Pater & Filius amant cum relatione producentis amorem; Spiritus sanctus amat, sed cum relatione amoris producti.

CAPVT XIV.

» TAVVM argumentum. In Deo nihil est
 » essentia, & relatio, sed neutrum generat, neque
 » neratur, ergo nihil in Deo generat, & nihil
 » neratur: nõ igitur sunt in Deo plures personæ
 » Item, verus Filius debet produci similis gignenti, sed
 » bum non est simile gignenti, sed obiecto, vt notum est
 » tur non est verbum Dei, verus Filius Dei, proinde nec
 » dem essentia cum Deo.

» Item, Spiritus sanctus aut producitur similis Deo
 » in essentia, aut dissimilis: non similis, quia esset Filius,
 » tunc non esset Verbum vnigenitus Filius: ergo dissimilis
 » ergo non est verus Deus, ergo non sunt tres personæ
 » verus Deus.

Respo

Respondeo ad PRIMAM rationem, nec essentiam, nec relationem seorsim sumptam gignere, aut gigni: sed constitutum ex utroque. Itaque constitutum ex essentia & paternitate gignit; & constitutum ex essentia & filiatione gignitur. quemadmodum etiam in creaturis non gignit essentia, nec substantia: sed persona ipsa principium est quod gignit, essentia est principium quo gignit, substantia est conditio, sine qua non gigneret.

Ad PRIMAM confirmationem, quæ erat eiusmodi, Verbum non est simile intelligenti, sed rei intellectæ, ergo non est Filius intelligentis. Respondeo, Deum intelligendo seipsum, producere verbum, & proinde rem intellectam, cui verbum est simile, esse ipsum Deum qui producit verbum.

At, inquires, Verbum non est simile Deo, ut intelligenti sed ut intellecto, at Deus non gignit ut intellectus, sed ut intelligens, ergo Verbum non est simile gignenti, proinde nec est Filius. Præterea Filius vel est similis Patri in essentia, vel in proprietate, non in essentia, quia in essentia est idem, non in proprietate, quia in illa est dissimilis, ergo nullo modo est similis.

RESPONDEO, Patrem debere producere Filium sibi similem in essentia, non similem in relatione producentis, quia non producit Patrem suum, sed Filium suum, & ideo Verbum non debet esse simile Patri, ut Pater est dicens, sed ut Pater habet talem naturam, quæ dicendo exprimitur.

Ad illud autem, quod addebatur, Filius Patri in essentia est idem, ergo non similis. Respondeo, esse eundem & esse similem. nam quatenus uterque habet illam essentiam, sunt idem in essentia, tamen quatenus ipsi sunt duo distincti, & cõveniunt in illa essentia, sunt similes in essentia. Vnde cum Ariani vellent Filium dicere *ὁμοίσιον* Patri, non *ὁμοούσιον*, Patres responderunt, posse quidem dici *ὁμοίσιον*, sed non debere negari *ὁμοούσιον*. Vide Hilarium libro de Synodis prope finem.

Ad POSTREMAM rationem, quæ erat de Spiritu sancto, Respondeo, Spiritum sanctum similem produci in essentia Patri, & Filio: nec tamen esse Filium. cuius rei causa non est usque adeò certa: Scriptura siquidem rem docuit,

causam tacuit, non in hac re solum, sed in multis etiam aliis, ut semper nos exerceat, & humiles discipulos habeat. Vnde de Athanasium in epist. ad Serapionem; Gregorium Nazianzenum lib. 5. de Theologia; Basilium lib. 3. in Eunomium; Damascenum lib. 1. cap. 10. Augustinum lib. 15. Trinit. cap. 27. lib. 3. contra Maximinum, cap. 14. & Tractatu 99. in Iohannem, qui docent rem esse altiore, quam ut à nobis perfecte intelligi possit. Quamuis Augustinus duas rationes cogitauerit, quæ utcumque animo quærere satisfacere possunt. Ait enim lib. 5. de Trinit. cap. 14. ideo Spiritum sanctum non esse Filium, quia non procedit quomodo natus, sed quomodo datus. Addit verò lib. 15. cap. 26. propterea quod non posse vocari Filium, quia procedit ex duobus, quæ duo Patres dici possunt, nec alter pater, alter mater.

Clarius S. THOMAS I. parte q. 27. art. 4. & in quæstionibus de potentia q. 10. art. 2. ad argumentum 22. rem istam explicauisse videtur. Ait enim Verbum Dei Filium esse Dei, quia cum procedat per actum intellectus, procedit ut similitudo quædam & imago producentis, idque ex vi ipsius productionis. Nec enim res verè intelligitur, nisi producatur actus seu Verbum, quod sit ipsius rei, quæ intelligitur, similitudo. At Spiritum sanctum idem B. Thomas docet, non esse Filium Dei, quia licet similis sit Patri, & Filio, non procedat similis ex vi productionis, cum per actum amoris procedat, amor autem non sit ex natura similitudo rei amate, sed impulsus quidam in rem amatam.

CAPVT XV.

» **UNUM** argumentum. Vel substantia est
 » trinisca ratione essentia, vel non est. Si est
 » essentia est incommunicabilis, vel si commu-
 » catur, communicabitur etiam substantia
 » tunc vel habent personæ præter istam substantiam,
 » accipiunt cum essentia, aliam propriam, vel non. si ha-
 » ergo quatuor erunt substantiæ, & proinde quatuor per-
 » næ. si non habent, ergo vna tantum erit substantia, ac pro-
 » inde vna tantum persona. si verò substantia non est de-
 » tione essentia, ergo essentia non est infinita simplicitate
 » non contineat omnem perfectionem, & præterea creatura

uinæ personæ compositæ ex essentia, & substantia, quod est absurdissimum.

RESPONDEO, hîc tangi quæstionem difficillimam, & in qua Patres discordes vidêtur. Nam B. AUGUSTINVS lib. 7. Trinit. cap. 4. dicit, aliud esse in Deo esse Patrem, aliud esse Deum, sed ibidem docet, subsistere, dici ad se, non ad aliud, proinde esse absolutum, & commune tribus. Deniq; addit, sic esse in Deo vnum subsistere, quomodo est vnum sapere: & sicut non sunt in Deo tres sapientiæ, ita nec tres esse substantias. Et cap. 6. dicit personam esse quid absolutum, & nō esse aliud personam esse, aliud verò Deum esse: quamuis sit aliud, Deum esse, & Patrem esse. Vbi videtur S. Augustinus distinguere substantiam à relatione, & substantiam vnam asserere, relationes autem multas.

Item ANSELMVS in Monologio cap. 43. dicit, personas diuinas per suam sapientiam, essentiam, & vitam subsistere, sapere & viuere: & BOETIVS lib. de duabus naturis: *Subsistit, inquit, quod alio non indiget & sit. quare quod Græci dicunt ὑπόστασις, nos substantiam vocamus.* Similia habet Richardus lib. 4. Trin. cap. 8. 19. Et ipse etiam B. Thomas q. 9. de potentia art. 5. ad 13. vbi dicit relationes habere ab essentia quod subsistant, non è contrario essentiam à relationibus. quod alibi etiam sæpe repetit. & in 1. sentent. dist. 26. q. 1. art. 1. ad 4. clarè dicit, substantiam esse vnam, sicut essentiam.

Idem quoq; ratione demonstrari potest. subsistere enim est proprium substantiæ, non relationis, ergo non habet hoc essentia à relatione, sed à se. Et præterea si haberet à relatione, non posset explicari, quomodo sit in Deo vera generatio. nam relatio sequitur generationem, cum in ipsa fundetur: suppositum autem subsistens præcedit generationem, cum nihil agere possit, nisi sit suppositum. quomodo ergo Pater gignere potuit, si non habuit esse subsistens, nisi per relationem, & eam non habuit, nisi post generationem?

At ex altera parte Ioannes Damascenus lib. 1. cap. 6. de fide Orthodoxa sic ad verbū ait: ὁ θεὸς λόγος τῷ μὲν ὑφ' ἑαυτὸν, διήρηται πρὸς ἐκείνον, πὰρ ὃ ὑπόστασιν ἔχει, hoc est, *Verbum Dei hoc ipso, quod per se subsistit, distinguitur ab eo, à quo habet substantiam: vbi satis apertè plures ponit*

substantias. Item VI. Synodus generalis act. 11. legi iussit
pistolam Sophronij, & recepit eandem postea act. 13. in qua
epist. bis repetitur Trinitatem esse numerabilem personarum
substantiis.

Præterea in Symbolo Athanasij, & apud omnes Græcos
dicitur alia hypostasis Patris, alia Filij. at certè non potest
dici plures hypostases, nisi essent plures substantiæ, sicut
non possumus dicere plures Deos, quia non sunt plures De-
itates. non enim multiplicantur concreta substantia, nisi
multiplicentur formæ. I T E M, si non sunt tres substantiæ,
quomodo distinguuntur realiter tres personæ? nec enim rea-
lis distinctio habere potest locum, ubi nõ sunt distinctæ es-
sentiæ, aut substantiæ: certum autem est, diuinas personas
non distingui existentiis. I T E M, si nõ sunt plures substan-
tiæ, quo pacto constabit, incarnationem esse factam in hy-
postasi solius Filij: D E N I Q U E, si in Deo cum vna sola substan-
tiam sunt plures personæ, propter solam multiplicationem
relationum oppositarum; cur etiã in Christo non sunt mu-
ltæ personæ propter multiplicationem naturarum opposi-
tarum, id est, naturæ creatrix & creatæ? A D D E quod 8. Tho-
mas 1. p. q. 40. art. 3. dicit, relationes afferre secum hypo-
stases, non præsupponere, & abstractis relationibus ab essentiis
non remanere hypostases.

V T I G I T V R tanta hæc lis componatur, dicendum
bis esse videtur, substantiam diuinam partim esse naturam
partim multas; partim absolutam, partim relativam, partim
communem tribus, partim propriam singulorum, partim
niquè partim de ratione essentiæ, partim non de ratione
essentiæ. Quod vt facilius intelligatur, aliqua prænotanda
erunt.

A D P R I M V M quidem, ex S. Thoma q. 8. de potentia
1. 3. ad 7. substantiam duo habere officia. Vnum, vt
constituat suppositum, & faciat illud esse in se, id est, non
dependere ab alio. Alterum, vt distinguat illud ab aliis suppositis,
quæ duo officia valde inter se distinguuntur. Nam vnum
potest esse ante aliud, vt patet in Adamo, qui quando
solus, habebat esse in se; sed non distinguebatur ab aliis. Vnde
aliquid distinguit quod non constituit, vt patet de spiritali
nature actiua in Deo.

Nota SECUNDO, aliud esse loqui de subsistentia respectu essentiae, aliud respectu personarum. nam si de essentia loquamur, illa non constituitur per relationem, nec accipit ab illa subsistentiam, sed habet in se intrinsecè subsistentiam. ita ut si mente separemus ab essentia relationes, illa erit in se existens, & distincta ab omnibus aliis essentiis, quamvis non habeat in se distinctas personas.

Nota TERTIO, certum esse, personas habere distinctionem à relatione, & proinde subsistentiam quoad secundum officium. personæ enim diuinæ distingui debent minima distinctione, ut B. Cyrillus lib. I. Trinit. & B. Thomas p. I. q. 40. art. 2. ad 3. docent: minima autem distinctio est per relationem, & hoc ipsum docent passim Patres & Concilia, quæ dicunt solam relationem, distinctionem & numerum in Deo efficere.

At verò unde habeant personæ diuinæ subsistentiam quoad primum officium, Patres non ita perspicue expresserunt, tamen nos cum S. Thoma dicimus, totam subsistentiam habere personas à relatione, sed non eodem modo. nam relatio includit essentiam, & superaddit respectum, cum sit aliud ad aliud; & quidem quatenus includit essentiam, constituit & dat personæ esse in se, quatenus dicit respectum, distinguit. esse autem hanc sententiam S. Thomæ non negabit, qui eius opera diligenter euoluerit. siquidem ipse ubique docet, relationem constituere & distinguere personas; sed constituere ut identificatur cum essentia: distinguere autem, ut relatio est. Vide de potentia q. 8. art. 3. ad 7. q. 9. art. 5. ad 13. & q. 10. art. 5. ad 12. contra gent. lib. I. cap. 21. & 22. lib. 4. cap. 10. 14. & 49. & p. I. q. 3. art. 3. & q. 29. art. 4. & q. 40. art. 2. & 4. & I. d. 26. q. 1. artic. I. ad 4. Sed placet ascribere pauca S. Thomæ verba. sic igitur loquitur in quæst. 8. de potentia, artic. 3. ad 7. Relationes etsi constituent hypostases, tamen hoc faciunt, in quantum sunt essentia diuina. Et ibidem ad 9. Relatio distinguit, in quantum est; constituit, in quantum est essentia. & quæst. 9. ad 13. Proprietates personales non sunt principium subsistendi diuinæ essentia. ipsa enim diuina essentia per se subsistit: sed è conuerso proprietates personales habent quod subsistant, ab essentia.

DICES, si relatio non constituit, vt relatio, sed vt essentia, ergo ipsa essentia constituit, nō relatio. Respondeo, quia ita esse, quia idem debet esse principium constituens & distingvens, quamuis non eadem ratione vtrumque fiat. Constat autem distinctiuum principium esse relationem: relatio igitur debet etiam constituere, sed tamen hoc fit vt includit essentiam.

Nota **QUARTO**, substantiam quoad primum officium id est, dum constituit personam, duo facere. Nam & dat se per se, & præstat incommunicabilitatem. quamuis autem diuina relatio non det simpliciter esse per se, quia diuina essentia, cum sit infinitæ perfectionis, includit essentialiter solum existere, sed etiam per se existere: tamen dat incommunicabilitatem, & constituit suppositum. diuina enim essentia, quamuis per se subsistat, tamen communicationis est ob suam infinitatem, & ideo non est suppositum. vt relationem ita terminatur, & quasi modificatur substantia illa essentialis, vt constitutum ex essentia, & relatione profus incommunicabile. quare relatio, etsi non constituit, vt relatio, quatenus constituere dicit dare simpliciter esse per se, vt paulò antè cum S. Thoma docuimus: tamen constituit, vt relatio, quatenus constituere dicit dare esse per se incommunicabiliter. Igitur in Deo sicut est vna substantia cōmunis & absoluta, vt ex Augustino, Anselmo, Richardo, & S. Thoma colligitur: ita sunt etiam tres vere substantiæ propriæ, & relatiuæ, vt colligitur ex Athanasio, Aphronio, Damasceno, & eodem S. Thoma. nec tamen sunt quatuor substantiæ, sed vna & tres, quia tres illæ res cum absoluta realiter idē sunt. & per hæc cessant argumenta pro vtraque parte.

Ad illud **PRIMUM**, ergo essentia est incommunicabiliter. Respondeo, negando consequentiam: nam essentia non communicatur, vt quæ erat in se, incipiat esse in alio. sed enim illa est in se, & nunquam in alio, cum sit simpliciter & de eius ratione sit subsistere; sed vt quæ est in se vna per se, sit in se etiam alio modo. Itaq; essentia Patris est in se sed cum relatione producentis, & essentia Filij est in se sed cum relatione producti, &c.

Ad illud; *Vel habent personam propriam substantiam*

ver istam essentia, & vel non. Respondeo, personas singulas non habere nisi subsistentias singulas, sed eas partim esse de ratione essentia, partim non esse, vt dictum est.

Ad illud pro altera parte; *Ergo essentia non erit infinita simpliciter.* Respondeo, negando consequentiam, essentia enim continet intrinsecè quidquid perfectionis habet subsistentia. nam vt supra diximus, relationes non dicunt aliam perfectionem, quàm eam quæ est ipsa essentia.

Ad illud; *Ergo persona erit composita.* Respondeo, negando consequentiam, nam subsistentia Patris, quatenus distinguitur ab essentia, est purus respectus ad aliud, & proinde non habet ordinem ad ipsam essentiam, sed solum ad terminum.

Ad illud argumentum, quod solet videri insolubile. Suppositi constitutio præcedit generationem, generatio relationem, ergo suppositum non constituitur per relationem. RESPONDEO, suppositi constitutionem præcedere generationem, sed suppositi distinctionem sequi post generationem, & propterea dicimus relationem vt sic, quæ sequitur generationem, distinguere suppositum, non constituere: at relationem vt identificatur cum essentia, & præcedit generationem, secundum modum nostrum intelligendi, constituere suppositum.

DICES, ratio etiam vt identificatur cum essentia, si ratio est, fundamentum aliquod requirit; alioqui nulla erit ratio, cur sit potius paternitas, quàm alia species relationis: fundamentum autem paternitatis nullum potest fingi, præter generationem, igitur nullo modo paternitas præcedere potest generationem, & suppositum constituere. RESPONDEO, relationes, quæ accidentia sunt, semper requirere fundamentum, nimirum vt habeatur ratio, cur talis ratio in tali subiecto inhaereat: at relationes, quæ sunt ipsa essentia subiecti, nullum fundamentum requirere, vt enim nemo quærit, cur homo sit animal rationale, quia illa est eius essentia: ita non debet quæri cur prima persona diuina sit paternitas subsistens, quia hæc est eius essentia: & tamen fundamentum assignamus, videlicet generationem, cur hæc prima persona sit formaliter Pater, & distinguatur à Filio.

Ar,

At, inquires, S. Thomas 1. part. q. 40. artic. 3. dicit abh
ctis relationibus, non remanere in Deo hypostases, et
subsistentia nullo modo est de ratione essentia. Respon
deo, B. Thomam velle dicere non remanere hypostases
distinctas, nam subdit statim, hypostasis enim significat
quid distinctum.

CAPVT XVI.

DECIMUM argumentum. Relatio, vt distinguitur ab essentia, distinguit personas. sed relatio, vt distinguitur ab essentia, non est in re, sed solum in mente; relatio enim supra essentiam non addit rem, sed rationem tantum, aliàs esset in Deo aliquid ab essentia realiter distinctum; ergo personæ non distinguuntur in re, sed ratione tantum.

Præterea vel tota realitas, quæ est in Patre, est etiam in Filio, vel non est; si est, ergo non distinguuntur in re, Pater a Filio; si non est, ergo aliqua res est in Patre, quæ non est in Filio; & cum res, vnum, verum, & bonum conuertantur in vnitas, veritas, & bonitas erit in Patre, & non in Filio.

RESPONDEO, respectum, quem superaddit ad essentiam relatio, distinguere personas, sed eum respectum non esse solum in mente, sed etiam in re, & vt est in re, distinguuntur personæ realiter, etiam si cesset, omnis opinio intellectus. Quare ad propositionem respondeo, personæ distinguuntur relationibus, quatenus distinguuntur relationes ab essentia quomodocunque, sed quatenus relationes reales, siue vt sunt idem re cum essentia, & ratione distinguuntur.

Ad confirmationem dico, totam realitatem absolutam quæ est in Patre, esse etiam in Filio, & in Spiritu sancto, non totam realitatem relatiuam; verè enim sunt tria entia, sed relatiua, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

Ad probationem cum dicitur, ens, verum, & bonum conuertuntur, &c. Respondeo, ista tria entia, esse etiam tria verum, & tria bona, si accipiuntur hæc nomina adiectiua, non substantiua, sunt tria habentia veritatem, & bonitatem. non tria sunt, in illis tres veritates, aut bonitates, sed vna. Et

est, quia relatio non dicit perfectionem quatenus est ad aliud, sed quatenus est aliquid ad aliud. In Deo autem illud aliquid relationis, identificatur cum essentia, & proinde relatio in Deo non dicit aliam perfectionem, quàm ipsam essentiam, quæ est vna.

Et hinc est, quòd cùm dicimus in Deo esse tria entia, aut tres res, aut tres substantias, aut tres personas, semper addimus, vel subintelligimus relatiuas, & nunquam multiplicamus, aut numeramus absoluta, quia sola relatio est eius naturæ, vt veram afferat distinctionem sine multiplicatione perfectionum, quia ratione sui, A D, habet oppositionem, & proinde distinctionem; & tamen ratione ipsius, A D, non dicit perfectionem: quatenus verò perfectionem dicit, cum essentia identificatur. Vide Anselmum lib. de incarnat. cap. 3. vbi dicit Patrem & Filium posse dici duas res, modò per res, relationes, non substantiæ intelligantur, & Concilium TOLETANVM XI. cap. I. vbi legimus in relationibus numerum cerni, in diuinitatis verò substantia, quid enumeratum sit, non inueniri. Vbi enim verus numerus admittitur, ibi necessariò plurà entia admittuntur.

CAPVT XVII.

NON DICIMVM argumentum. Intelligentiæ & voluntatis actiones, immanentes sunt, ac proinde steriles, vt Philosophus docet lib. 9. Metaphysic. textu 16. non igitur aliquid producant. At si Filius, & Spiritus sanctus non producantur per intellectum, & voluntatem, nullo modo producantur. non enim facile explicari potest, quo alio modo producantur; & cur duæ tantum personæ producantur, & cur vna Verbum, altera Amor dici solet.

RESPONDEO, actiones immanentes, ac proinde intelligentiæ, & voluntatis actus, quos intellectionem & dilectionem appellare possumus, nihil producere, quod maneat post actionem; aliquid tamen producere intimum ipsi actioni, & quod nomine ipso actionis appellari potest. Siquidem duobus modis actionis vocabulum accipitur: vno modo pro nuda, & sola actione, quæ pertinet propriè ad prædicamentum

mentum actionis: altero modo pro actione coniuncta est aliqua qualitate, quæ sit quasi terminus eius. Quomodo est infectionem actionem vocamus, cum ea tamen non sit simplex actio de prædicamento actionis, sed includat calorem aliquem acquisitum.

Ira igitur intellectio, & dilectio non nudæ sunt actiones, sed includunt etiam aliquid per modum qualitatis, quod sit quasi terminus actionis. alioqui si intellectio nuda esset actio, quomodo intelligens per intellectionem fieret finis rei intellectæ? Nonne similitudo in forma, seu qualitate fundatur? Quare Philosophus non ait, per actiones immanentes nihil omnino produci, sed nihil produci, quod maneat post actionem; quemadmodum per actiones transeuntes producitur opus aliquod re distinctum ab actione, & quod perseverat post actionem.

Producitur igitur per intellectionem Verbum, per dilectionem Amor, quæ quidem in nobis accidentia sunt. Deo substantia, quoniam in Deo intelligere est ipsum esse, non autem in nobis. Quare S. Patres passim affirmant, Verbum unum Patrem ab æterno genuisse Verbum suum, quoniam ab æterno sapiens fuit. quod non dicerent, nisi crederent, per actum intellectus Verbum Dei produci. Vide Arrianum serm. 1. 2. & 3. contra Arianos, Basilium lib. 4. in Eunomianum Nazianzenum lib. 3. de Theolog. Cyrillum lib. 1. thesaur. cap. 5. & lib. 12. cap. 7. Ambrosium lib. 4. de fide, cap. 4. & Augustinum lib. 6. Trinit. cap. 1. & lib. 7. cap. 1.

Nec raro etiam Patres disertè docent, Deum Verbum per intellectionem produci, vt Basilium hom. in initium Ioannis Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 5. Theodoretus lib. 2. ad Galatas & Damascenus lib. 1. cap. 6. Denique Augustinus serm. de Trinit. Filium sapientiam, Spiritum sanctum amorem appellat, & Concilium Toletanum XI. cap. 1.

Spiritum sanctum caritatem vocat.

CAPVT XVIII.

DODECIMVM argumentum. Hoc mysterium destruit tria principia naturaliter nota. PRIMO illud principium; Omne est, vel non est: nam paternitas est idem re cum essentia, essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idem re cum filiatione, & tamen non est idem re cum filiatione si ab illa distinguitur realiter. SECUNDO illud principium; quæ sunt eadē vni tertio, sunt eadem inter se: nam paternitas & filiatione sunt eadem res cum essentia, & tamen non sunt eadem res inter se. TERTIO syllogismum expository: nam cum dicitur, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater, bene videtur concludi, & tamen falsum concluditur, si fides est vera.

Respondeo ad PRIMVM, negando primam consequentiam, quia essentia habet se per modum termini communis. quia licet singularis sit, tamen verè est in pluribus suppositis. Quare in prædicationibus fungitur munere vocis vniuersalis, vt S. Thomas annotauit in 1. p. q. 39. art. 4. ad 1. Quemadmodum igitur hic syllogismus non valet; Homo est idem re cum animali, animal est idem re cum equo, ergo homo est idem re cum equo: ita nec iste valet; Paternitas est idem re cum essentia, & essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idem re cum filiatione.

Ad SECUNDVVM dico, eam Maximam non esse veram vniuersaliter, nisi quando aliqua sunt eadem vni tertio adæquatè, sicut in Mathematicis, vbi si duæ lineæ sint æquales vni tertiæ, vniuersaliter erunt æquales inter se, quia ibi est summa adæquatio.

At verò si dicas, homo & equus sunt idem re cum animali, ergo & inter se, non valet, quia homo & animal non sunt idem re adæquatè; ita etiam essentia & paternitas non sunt idem re adæquatè, quia essentia ad plura se extendit. Nec est verum, istam Maximam esse fundamentum totius discursus humani, si nullæ addantur limitationes. alioqui frustra essent tot figuræ, & modi syllogismorum, quibus explicatur quomodo coniungi debeant duo extrema cum medio, vt possit concludi esse etiam inter se coniuncta. Adde, quod etiam

amli

am si illa Maxima esset vniuersaliter vera in rebus finitis, non propterea deberet esse vera in Deo infinito: nam si anima rationalis, quia spiritualis, naturaliter est in pluribus partibus corporis realiter distinctis, nec valet iste syllogismus: manus & pedes sunt idem loco cum anima; sunt ergo idem loco inter se: quanto magis Deus, qui est infinitus Spiritus, poterit esse simul in pluribus suppositis.

Ad TERTIVM nego esse syllogismum expositivum: cum (hæc essentia) habet se per modum termini communis, ut dictum est. Quare sicut non valet, aliquis homo est Petrus, aliquis homo est Paulus, ergo Paulus est Petrus, ita non valet hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater. Atq; hæcenus quidem de distinctione Trinitatis generatim differuimus. Nunc speciatim de distinctione Patris à Filio differemus, quæ erat pars quarta propositæ disputationis.

CAPVT XIX.

An Filius Dei sit autotheos.

ST NOVA quædam hæresis, quæ nescio an sit in an solû in verbis. Genebrardus enim lib. I. de Trinitate refellit ex professo hæresim quam vocant autotheanorum, id est, eorum, qui dicunt, Christum esse Deum à seipso, non à Patre, & hanc hæresim tribuit Caluino & Beza. & in præfatione eorum librorum suspicatum Franciscum STANCARVM auctorem primum huius hæresis fuisse. Gulielmus etiam Lindanus in secundo Dialogo, quæ inscribit, Dubitantius, & Petrus CANISIVS præfatione libelli S. Ioanne Baptista, eundem errorem Caluino attribuit. In quo errore apertè sequitur, aut Filium non distingui naturaliter à Patre, qui est error Sabellij; aut certè distingui à Patre, & non esse Filium Dei, sed aliud quoddam principium; qui error accedit proximè ad Manicheismum. Quam igitur quid de tota hac re sentiam.

PRIMUM in Stancaro nihil tale inuenire potui, fateor tamen, me non legisse omnia ipsius opera, sed ea solùm, quæ de Trinitate, & mediatore scripsit. CALVINVM existimo, quæ ad modum loquendi, sine dubio errasse, & dedisse occasio-

nem, vt de illo scriberentur, quæ scripta sunt à nostris. Nam lib. I. Inst. ca. 13. §. 19. ita ait: *Nunc scriptores Ecclesiastici Patrē Filij principium esse tradunt, nunc Filiū à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant.* Et infrà: *Ergo cū de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, benè, & propriè Filium à se esse asserimus.* Et §. 23. de Filio loquens: *Quomodo, inquit, creator, qui omnibus esse dat, non erit à seipso, sed aliunde essentia mutuabitur?* Et idem Calvinus in epistolis ad Polonos, & in lib. cōtra Geutilem, passim asserit Filium esse *αὐτόθεον*, hoc est, à seipso Deū, & impropriè, & durè etiam dictum esse in symbolo, Deum de Deo, lumen de lumine.

Sed quanquam hæc ita se habeant, tamen, dum rē ipsam excutio, & Caluini sententias diligenter considero, non facilè audeo pronuntiare, illum in hoc errore fuisse. siquidem docet Filium esse à se respectu essentia, non respectu personæ, & videtur dicere velle, personam esse genitam à Patre, essentiam non esse genitam, nec productam, sed esse à seipsa, ita vt si à persona Filij remoueas relationem ad Patrem, sola restet essentia, quæ est à seipsa.

Cur autem Calvinus ita sensisse credam, exponā breuiter, non tam vt illum defendam, aut excusem, qui se tot suis hæresibus indignum reddidit non modò defensione, sed etiā communionē Catholicorum, quàm vt ostendam nō esse opus immorari in ista quæstione, cū in re non sit quæstio.

PRIMO Calvinus fatetur lib. I. Instit. cap. 13. §. 13. vnā numero naturā esse in tribus distinctis personis, & ibi dicit Filium à Patre genitū. At certè non est intelligibile, quomodo Filius sit à Patre, & habeat eandem naturam cum Patre, & non habeat illam à Patre, nec enim Filius dici potest sola relatio, sed aliquid subsistens in natura diuina.

Præterea ibidem §. 23. apertè dicit, essentiam à Patre Filio esse communicatam: *Si in essentia, inquit, est discretio, respondet, an nō cum Filio eam communicauerit? hoc verò non potuit esse ex parte, quia dimidium fabricare Deum nefas esset.* Adde, quòd hoc modo fæde lacerarent Dei essentiam, restat *et cetera, & in solidum Patris & Filij sit communis.* Hæc ille, qui rursum §. 25. dicit, Filium esse sapientiam genitam, & Patrem esse fontem Deitatis.

DANIQVE qui asserunt Filium à seipso habere essentiam, idco

ideo errant, quia coguntur vel facere Filium ingentum eandem personam cum Patre, vel multiplicare essentias, certe distinguere essentiam à persona realiter, & sic intrudere quaternitatem. At Calvinus lib. Instit. cap. 13. §. 24. Filium asserit genitum à Patre, & vnam numero personam in tribus personis. Item §. 23. docet, essentiam Patris communicatam esse, deniq; §. 25. non distinguit essentiam à personis realiter, sed solum ratione.

SECUNDO probo ex causa, quæ impulit Calvinum hanc sententiam. Causa enim fuit, quia Valentinus Genesim perpetuo iactabat solum Patrem esse *autotheon*, & per hoc nomē intelligebat solum Patrem habere essentiam verè diuinam, & increatam: Filium autem, & Spiritum sanctum habere aliam essentiam productā à Patre, & ideo quoad essentiam eos non esse autotheos. Calvinus igitur occurrens volens Valentino contrarium asseruit, nempe Filium esse autotheon quoad essentiam, id est, in eo consensu, quod Valentino negabatur.

TERCIO probo ex discipulorum eius doctrina. Nam in axiomatibus de Trinitate, axiom. 14. dicit Filium esse in tre per ineffabilem totius essentiae communicationem æterno: & ramen ipse etiam cum suo magistro facit *autotheon*. Item IOSTIAS SIMLERVS Calvini seclator in epistola ad Polonos defendit autusian Filij, & sic explicat illius & Caluini sententiam: *Non negamus*, inquit, *Filium habere essentiam à Deo Patre, sed essentiam genitam negamus*; quæ sententia, non video, cur Catholica dicenda non sit.

RESTAT, vt modum loquendi Caluini, qui dicit Filium habere à se essentiam, simpliciter esse repudiandum, & contrario modo loquendum esse demonstremus. PRIMVS igitur loquendi modus pugnat cum verbo Dei, legimus enim *5. Pater dedit Filio vitam habere in semetipso. Et Ioan. 5. 26. Pater dedit vitam suam propter Patrem. At si vitam dedit Pater Filio, & essentiam, idem enim Deo est esse & viuere. Item Math. 23. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Cur non & essentiam? Ioan. 7. Ego scio eum, quia ab ipso sum. Et cap. 8. Scitis quia me Pater loquitur in mundo, & quæ audiunt à Patre meo, & non potest intelligi quomodo Pater tradiderit Filio essentiam, nisi tradendo essentiam, vt supra ex Augustino docuimus.*

Pugnat SECUNDO cum Conciliis. Nam omnia ferè Concilia post Nicaenum receperunt Symbolum Nicænum cum illis verbis: *Deum de Deo, lumen de lumine, vt Sardicense, Constantinopolitanum I. Ephesinum I. & omnia alia.* At profecto est intolerabilis Caluini superbia, quia eam formam loquendi reprehendit, quam omnia Concilia primaria approbant. Nec dissimilis est in hac parte Caluinus Ariani. Nā in Concilio AQUILENSI S. Ambrosius nunquam potuit extorquere a duobus hæreticis Ariani, vt dicerent Filium esse Deum verum de Deo vero. semper enim illi respondebant, Filium esse verum vnigenitum, veri Dei Filium, & similia. nunquam autem verum Deum de Deo vero, etiamsi fortè centies interrogati sint. & à Caluino, in Concilio Lausanensi nunquam potuisse extorqueri, vt fateretur Filium esse Deum de Deo, refert Petrus Carolus, qui interfuit, in epist. ad Cardinalem Lotharingæ.

Pugnat TERTIO cum doctrina Patrum. Nam Gregorius Thaumaturgus in suo symbolo dicit Filium esse Deum ex Deo. Et ante eū Iustinus initio lib. de recta fidei confessione. *Pater, inquit, innascibiliter habet essentia, Filius nascibiliter.* Epiphanius hæres. 69. vocat Filium Deum de Deo. Hilarius initio lib. 4. de Trinit. *Nihil, inquit, nisi natum habet Filius, id est, omnia habet propter natiuitatem.* Augustin. tract. 31. in Ioan. *Quidquid, inquit, est Filius, de illo est, cuius est Filius, & deo Dominum Iesum dicimus Deum de Deo, lumē de lumine.*

Pugnat QUARTO cum ratione, & cū ipsa Caluini sententia. Nam si ipse asserit Patrem cōmunicasse Filio essentiam, quomodo potest verè dicere Filium habere à se essentiam? Item, si dicit, Filium esse productum à Patre, quomodo potest negare essentiam, & vitam in Filio esse à Patre? nec enim Filius dicitur sola proprietas, sed integra hypostasis.

Adde, quod rationes eius nihil valent. Nam PRIMO Caluinus dicit se moueri Patrum auctoritate, qui interdum dicunt Filium à se ipso esse. Citat autè August. in Psal. 109. & Cyrill. li. 7. Trinit. qui dicunt, Patre & Filium esse vnum principiu. Ex quo videtur sequi tam Patrem, quàm Filiū carere principio, & proinde esse à se. Itē citat Augustinū, qui in Psal. 68. initio, & tract. 39. in Ioan. ait, Filiū ad Patrem dici, Deum autè ad se ipsum, sicut Pater ad Filium dicitur Pater, ad se dicitur Deus.

Sed ista argumenta nihil concludunt. Nam Patrem, & Filium esse dicimus vnum principium respectu creaturarum cum quo tamen cohæret, vt Pater sit principium sine principio, Filius principium de principio, vt idem A. V. G. V. explicat tract. 39. in Ioan. vbi exponens illud: Tu quis es principium qui & loquor vobis; dicit Filium esse principium de principio, sicut est Deus de Deo, lumen de lumine. Nam idem, Filium esse Deum ad se, & Deum à se. Nam illud primum significat nomen Dei non esse relatiuum, & tamen conuenire Filio, & hoc Augustinus dicit, & verum dicit, quia cum Filius sit relatiuum, tamen est relatiuum subsistentis, & diuinum, & proinde essentiam includens, quæ absoluta est. Verò Filium esse Deum à se, significat Filium Dei non esse Filium Dei, sed ingenitum, quod Augustinus nunquam dicit, sed Calvinus falsò illi attribuit.

SECUNDA ratio Caluini est, quia si Filius non haberet se essentiam, esset precario Deus, immò Deus titularis, ipsa similis creaturis, quæ aliunde suam esse accipiunt. A. V. G. V. DEO, hoc argumentum bene concludere contra Gentilem, ideo dicebat Filium non habere à seipso essentiam, quia tunc dicitur tabat ipsum habere essentiam quandam creatam à Patre contra nos nihil valent illæ consequentiæ; nam et si dicitur Filium à Patre habere essentiam, tamen dicimus eam habere, per necessariam, & naturalem communicationem, & non esse precario, sed naturaliter Deum. Item dicimus, quod à Patre accipere eandem essentiam, quam habet Pater, à deo non esse titulari, sed verum & realem Deum.

TERTIA ratio est, quia Filius dicitur Iehoua sicut Pater, hoc nomen significat ipsum esse ceu fontem essendi, & non de à seipso est quoad essentiam. RESPONDEO, hoc argumentum contra Gentilem bene concludere, quia si Filius est fons essendi, non ergo habet essentiam derivatam à Patre, sed habet illam vnam essentiam, à qua procedunt omnes essentiæ; tamen sicut dicitur Deus de Deo, & principium de principio, sic potest dici fons essendi de fonte essendi. B. A. V. G. V. S. T. I. N. V. S. dicit in lib. 7. de Trinit. cap. 2. & lib. 14. vbi ait; *Filium esse Deum de Deo, lumen de lumine, & sapientiam de sapientia, essentiam de essentia; & tamen Patrem esse Deum, & lumen, & sapientiam, & essentiam.*

essentiam. Vbi tamen obseruandum est eum accepisse nomina abstracta pro concretis, cum dixit essentiam de essentia, sapientiam de sapientia.

ADDENDVM est hoc loco tam Patre, quam Filium posse dici *αὐτόθεον*, sed alio sensu quam acceperint Valentinus, & Caluinus hoc vocabulum. Nam si *αὐτόθεος* significaret eum, qui est Deus à seipso, vt illi existimant, certè nec Pater, nec Filius posset dici *αὐτόθεος*, nam Filius non est Deus à se, sed à Patre, Pater etiam non est Deus à se, sed à nullo. esse enim à se, est productum esse à se, Pater autem est simpliciter ingenuus, & improductus. Nec probanda est forma loquendi. LATANTII, qui lib. I. cap. 7. dicit, Deum à seipso esse procreatum. at potest *αὐτόθεος* significare eum, qui est ipse Deus, id est, verissimè Deus, quomodo dicimus, hæc est ipsa veritas, & Græci dicunt *αὐθαλήθεια*. item *αὐτάδελφος* proprius, seu germanus frater, *αὐτεξέστος* propriij iuris. & in hac significatione Epiphanus hæ. 69. vocat Filium Dei *αὐτοτέλειον*, & *αὐτόθεον*, id est, verè perfectum, & verè Deum.

CAPVT XX.

De processione Spiritus sancti à Filio.

RESTAT pars postrema disputationis de distinctione personarum, in qua explicanda est distinctio, & processio Spiritus sancti à Filio. quæ conuersione necessario tractanda est tum propter Armenos, Græcos, Ruthenos, Moscos, & alios qui adhuc in errore perseverant, tum etiam propter novos Arianos. Nam Valentinus GENTILIS prothesi 36. & 37. solum Patrem vult esse essentiatorem Filij & Spiritus sancti.

Et quoniam Græci non solum nõ credunt Spiritum sanctum à Filio procedere, sed etiam conqueruntur Latinos ad symbolum addidisse particulam (*filioq;*) sine consensu ipsorum: Tria tractanda erunt. PRIMO, de origine huius hæresis, & schismatis, & de tempore illius additionis factæ. SECVNDO, an Spiritus sanctus à Filio procedat. TERTIO, an potue-

potuerint & debuerint Latini addere ad symbolum illam particulam.

Vide de tota re Magistrum cum Doctoribus lib. 7. d. 27. de selem. in lib. de processione Spiritus Sancti. B. Tho. in opusculo de erroribus Graecorum. & de potentia. q. 10. art. 4. & Richardum Armachanum li. 6. qq. Armenicarum, Genesium Scholarium in opusculo pro Latinis, cap. 1. & Hugonem Thermanum de processione Spiritus sancti. denique Bellarminum in oratione dogmatica, & Concilium Florentinum.

CAPVT XXI.

De origine huius hæresis.

DIMYS auctor huius hæresis videtur fuisse THEODORETUS (qui tamen postea in Concilio Chalcedonensi opera S. Leonis Papæ Ecclesiam reconciliatus est, & in suam sedem, ex qua pulsus fuerat restitutus) cum aliis qui Nestorio fauebant, circa annum Domini CCCCXXX. Nam quod in Prolegomenis V. Synodi quidam Iustinianus Episcopus Siciliae in epistola ad Petrum asserit, Macedonium docuisse, Spiritum sanctum à solo Patre spirari, non est vlllo modo probabile. Nam Macedonium de Spiritu sancto cum Arianis sentiebat, teste Augustino de hæres. ca. 52. Ariani autem Spiritum sanctum filij creaturam dicebant, vt S. Basilius testatur lib. 2. in Eunomium, vbi dicit Arianos ex eo probare solitos, Filium esse Patre monstrans quod Pater creauerit Deum quendam paruum, hoc est spiritum: Filius autem non potuerit creare Deum, nec magnum, nec paruum, sed spiritum sanctum produxerit, qui nullatenus deus est Deus.

Adde, quod Concilium secundum congregatum est contra Macedonium, & tamen in symbolo posuit ex Patre procedentem, sed fortasse incorrectum textum habemus illius epistolæ, & pro, spirat Macedonius à solo Patre Spiritum sanctum legendum est, separat. Separabat enim spiritum sanctum à solo Patre, quia solius Filij volebat illum esse facturum.

Extant igitur refutationes anathematismorum S. Cyrilli per Theodoretum editæ, tam in tomis Conciliorum, quam in operibus S. Cyrilli, in quibus refutationibus cap. 9. dicitur Theodoretus

Theodorétus dicit Spiritum sanctum nec esse à Filio, nec per Filium, sed à solo Patre. Extat etiam in tomis Conciliorum, & in operibus S. Cyrilli, & in Concilio EPHESINO nuper edito, tom. 2. cap. 37. Symbolum Nestorianum, in quo etiam habetur, Spiritum sanctum non habere per Filium suam substantiam, sed à solo Patre esse.

Quia tamen hoc obiter Nestoriani dixerant, & alia erat causa quæ tunc seriò agebatur, non videtur iste error altius radices tunc egisse. nulli enim inueniuntur, qui de hac re tractent vsq; ad annum Domini DCC. LXVII. Hoc autem anno, scribit A D O Viennensis in Chronico, celebratum fuisse magnum Concilium Gentiliaci, & disputatum coram PIPINO Rege Caroli Magni patre inter Romanos & Græcos de Trinitate, & imaginibus: cuius disputationis & Cōcilij meminere etiam Rhegino, Sigebertus, & Abbas Urspergensis in Chronico. Nec videtur vlla potuisse tractari alia quæstio inter Græcos, & Latinos de Trinitate, quàm de processione Spiritus sancti non enim alia controuersia est, nec fuit inter Græcos, & Latinos de Trinitate.

Post annos deinde circiter centum tempore Nicolai I. qui sedit anno DCCC. LX. Græci apertius cum Latinis de hac re contendere cœperunt. Nam eo tempore THEOPHYLACTVS floruit, qui in cap. 3. Ioan. scribens, nominatim arguit Latinos, quod credant Spiritum sanctum ex Filio procedere. Et Ioannes DIACONVS, qui eodem tempore vixit, lib. 4. vitæ S. Gregorij, c. 75. dicit, Græcos vertisse in Græcam linguâ dialogos S. Gregorij, & abrasisse illâ particulam, *Filioq; procedit.*

Ceterum post alios CC. annos, id est, anno M. LIV. tēpore LEONIS IX. perfectū schisma cœpit, aded vt antea solū semina iacta videantur. Hoc enim anno, imperāte CONSTANTINO X. qui dicebatur Monomochus, Patriarcha Constantinopol. Michaël nomine, cupiens vniuersalis Patriarcha re ipsa fieri, cuius dignitatis nomen iamdiu sibi vsurpauerant eius prædecessores, promulgare cœpit Romanum Pontificem, & omnes alios Latinos excommunicatos esse, quod contra decretum Concilij Ephesini ad Symbolum aliquid addidissent: Romano autem Episcopo deiecto de prima sede, ad se primatū Ecclesiæ iure pertinere, qui post Romanū primus esset. Nec id solū tunc Græci fecerunt, sed etiam

omnes Ecclesias Latinorum, quæ in eorum ditione erant claudi iusserunt. Imperator etiam præmium constituit illi qui contra Latinos aliquid scriberent.

Hæc ita esse cognosci potest ex epistolis Leonis IX. ad Imperatorem Constantinum, & Patriarcham Michaelē *emperatorem* ex Anselmo, qui illo ipso seculo scripsit librum suum de processione Spiritus sancti contra Græcos; item ex Sigeberto Chronico anni M. LIV. & ex S. Antonino in historia p. 2. c. 13. §. II. Hæc de origine huius schismatis. Quando autē editum sit ad Symbolum illud, *FILIOQUE*, nō est planè certum ANTONINVS loco citato, §. IO. dicit, Nicolao I. obiectū fuisse à Græcis, quod addidisset ad Symbolū, sed in *hæc* antiquis hoc non inuenitur. & præterea in Concilio Florentino sess. 7. ANDREAS Episcopus Coloffen. qui pars Latinorum tuebatur, asseruit Græcos Nicolao id non obiectū, cum tamen quærerent omnes occasiones eum lædendi. Denique, certum est, additionem hæc multò esse antiquiorem. Idem Andreas ibidem dicit, tempore VI. Synodi, id est, post annū Domini DC. hanc additionem factam esse à Romano Pontifici in Concilio ingenti Latinorum Patrum, propter *difficultates* quasdam exortas in Gallia & in Hispania.

Et quamvis non possimus certò notare annum, aut Pontificem certum, tamen videtur omnino hoc tempore factum. Nam in Concilio TOLETANO VIII. recitatur Symbolum cum hac additione. Fuit autem celebratum hoc Concilium circa annum Domini DC. LIII. & ante hoc tempus non inuenitur Symbolum Constantinopolitanum cum additione. Nam in Concilio Toletano III. celebrato *anno* D. LXXXIX. legitur Symbolum sine vlla additione. Signum etiam huius rei est illa quæstio, quam diximus tractatam inter Græcos & Latinos in Concilio Gentiliacensi. quoniam nimis Ecclesia Latina iam cœperat uti Symbolo cum additione, Græci quæstionem mouerunt, signum etiam huius rei est, quòd in VII. Synodo generali act. 7. idem Symbolum cum additione recitatur. Sciendum est autem additionem illam receptam fuisse in Hispania, & Gallia antequam Roma à summo Pontifice reciperetur. Extrat enim in Vaticana bibliotheca post epistolas Pontificum à Cresconio collectas collatio habita inter Leonem III. Pontificem, & Legatum *Catalanum*

Caroli Magni, in qua legati illi referunt, in Galliis cantari Symbolum cum particula, filioque, & à Pontifice petunt, ut ipse id approbet, & Romæ eodem modo cārari iubeat. Congruit verò hoc totum cum Adonis Chronico & annalibus Francorum ab Annonio, ut creditur, scriptis, in quibus habemus anno 809. celebratum Concilium Aquilgrani de processione Spiritus sancti, & inde missam legationem ad Leonem Pontificem.

Quod autē quidam dicunt, additam hanc particulam fuisse in Concilio Romano à Damaso Papa, illo ipso tempore, quo celebratum est Concilium I. Constantinopolitanū, quæ duo Concilia vnum Concilium generale efficiunt: nō video quemadmodū rectè defendi possit. Exstat quidem inter opera S. Hieron. Symbolum quoddam sub nomine Damasi, in quo hæc particula habetur. Sed non quærimus, quis in suo Symbolo posuerit, Spiritum sanctum ex Filio procedere, sed quis id addiderit Symbolo Constantinopolitano. non fuisse autem Damasum, his argumētis probamus. nam si ita esset, cur nulla huius rei mentio inueniretur, vel in 1. tomo Conciliorum, vel lib. 9. cap. 16. historiæ tripartitæ? Quomodo Theodoretus vir planè doctissimus, & qui in historia sua inseruit epistolas Concilij Constantinopolitani ad Damasum, & Damasi ad Concilium, additionem istam ignorasset? Ignorasse enim eum eiusmodi additionem ex eo colligitur, quod tam audacter scripsit, Spiritum sanctum ex Filio non procedere.

Cur item Leo Papa III. Symbolum Constantinopolitanum (ut refert Petrus Lombardus lib. 1. sentent. distinct. 11.) in argentea tabula sine illa additione scribi iussit? Ignoravit fortassè Leo acta prædecessoris? an voluit contrarium potius definire? cur ab eodem petunt Legati Caroli Magni, ut Symbolum cum ea particula, recipiat? Cur Concilium Toleranum III. sine illa additione Symbolum recitavit, si tanto antea in Symbolo locū suum illa additio obtinuerat? Cur deniq; Græci non ante annum D C. quæstionem mouerunt? & quo colore dicere ausi sunt, Latinos peccasse cōtra canones Concilij III. illius particulæ adiectione, si ea in Concilio II. addita fuerat? Maneat igitur quod suprà diximus, post annum Domini D C. additionem illam esse factam.

CAPVT XXII.

Ex scripturis ostēditur, Spiritū à filio procedere,

AM igitur, quod Spiritus sanctus à Filio procedat, PRIMVM ex Scripturis demōstrandum est. Ait Dñs Ioan. 16. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* Et iū 17. *Omnia tua mea sunt.* Ex quibus verbis ita concludi potest argumentum; Quidquid Pater habet, habet etiam & Filius, excepta solūm relatione paternitatis, vt Augustinus exponit: sed Pater habet esse principium Spiritus sancti, ergo & Filius id ipsum habet; Vnde Augustinus lib. 5. Trin. ca. 4. *Est Filius, inquit, hoc omnino, quod Pater, non tamen Pater, quia iste Filius, ille Pater.* Vbi Augustinus sequens verba Domini docet Filium esse omnino idem cum Patre, excepta relatione paternitatis. Ex quo manifestē sequitur esse eundem Filium spiratorem Spiritus sancti. nam hoc non est esse Patrem, & tamen habet hoc Pater, vt sit spirator.

Deinde, si Pater, & Filius non haberent omnia cōmuna excepta relatione opposita, distinguerētur plus quā relatione, & proinde distinguerentur substantia; nam Pater, vt spirator, non est relatiuum ad Filium, ergo si vt spirator, distinguitur à Filio, distinguitur per spirationē, non vt relatiuum, sed vt est forma quædam in Patre subsistens: proinde Pater, & Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Ariana.

SECUNDO probatur ex illis verbis eiusdē capitis: *Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quibus, si solo, accipiet à Filio Spiritus nisi scientiā? nam paulo antea dixit, nō à se ipso loquetur, sed quæcumq; audiet loquetur. Scientia exponit Chrysostomus, Cyrillus, & Augustinus, non etiā Theophylactus, & Eurymius. Quo modo autem Spiritus accipere à Filio scientiā, nisi accipiēdo ab illo scientiam? quidquid enim aliud dicatur? fiet Spiritus S. creatura.

Insinuant duas solutiones Theophylactus, & Eurymius. Primū dicunt, Spiritum accipere de scientia Filij, quod nihil docet contrarium iis, quæ docuit Filius. Deinde addunt illud, *de meo*, significare de meo thesauro, qui est Pater, & Filius diceret, inde Spiritus accipiet, vnde ego accepi.

At certē PRIMA solutio nō quadrat. nam non solūm Christus dicit, *accipiet de meo*, sed etiā dicit, *nō loquetur à se ipso*; vbi aperte indicat scientiā Spiritus sancti non esse à se ipso.

seipso, sed à Patre & Filio. SECUNDA solutio etiã non quadrat. nam thesaurus scientiæ in Deo nõ est persona Patris præcisè, vt persona, sed essentia diuina, quæ est cõmunis Patri, & Filio. nam & thesaurus, & scientia perfectionè absolutã significant, quæ sine dubio ipsa essentia est. Quocirca B. Paulus de Filio dicit Colof. 2. *In Christo Iesu oēs thesauri sunt scientia, et sapientia Dei;* Spiritus ergo accipiēs de hoc thesauro, accipit necessariò de re cõmuni Patri, & Filio, & proinde nõ magis ab vno accipit, quã ab alio. vnde Didymus lib. 2. & Cyrillus in hunc locum fatentur, hinc deduci, Spiritum à Filio esse.

Sed peres, cur dixit, *de meo*, & non potius, meam essentiã, seu sapientiã accipiet? & cur ait in futuro, accipiet, & nõ potius in præterito, accepit? RESPONDEO, dixit, *de meo*, quia procedens de Filio Spiritus sanctus non totũ id, quod est in Filio, accepit. non enim filiationem accepit, sed essentiã, ex qua & filiatione cõstituitur Filius secundum modũ nostrum cõcipiendi. Et hoc indicauit ipse Dominus cũ ait: *Omnia qua habet Pater, mea sunt*, ideo dixi, quia de meo accipiet, id est, accipiet id quod est cõmune mihi, & Patri, non autè propria vtriusque. Cur autè dixerit in futuro, ratio est, quia acceptio illa æterna est, & continet in se virtute omnia tẽpora, & ad omnia tempora accommodari potest. Vnde S. A. V. G. V. S. T. I. N. V. S. exponens hunc locũ, sic ait: Erit, fuit, est. Erit, quia nunquã deerit; fuit, quia nunquam defuit; est, quia semper est. Itaq; cũ omnia tempora in æternitate cõtineantur, & omnes propositiones de rebus æternis veræ sint, quocunq; tempore exprimantur: Scriptura varia tẽpora exprimit, prout res, de qua agitur, postulat. hoc autè loco describitur Spiritus sanctus tanquam legatus à Patre & Filio mittendus ad Apostolos: Legati autem tunc solent instrui, quando mittuntur, ideo dicit quæcunq; audiet, & de meo accipiet.

TERTIO probatur ex eodem textu, vbi legimus: *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et cap. 15. *Cũ venerit paracletus, quem ego mitto vobis à Patre.* Omnis missio aut est per imperium, quomodo mittuntur serui à dominis; aut per consilium, quomodo mitti dicuntur qui instruuntur à sapientioribus, vt cũ mittuntur ægroti à medico ad capiendam medicinam; aut per naturalem productionẽ, quomodo arbores mittere dicun-

dicuntur radices, emittere flores, &c. Certum autem est Spiritum sanctum non posse mitti ut seruum, vel ignorantem a potentiore vel sapientiore; constat enim inter nos & Græcos, Spiritum sanctum esse Deum, ergo missio eius erit intelligenda secundum productionem. & hoc idem confirmatur ex AUGUST. lib. 4. Trinit. cap. 19. 20. & sequentibus, qui dicit Filium mitti, esse Filium nasci, Spiritum sanctum mori, esse Spiritum sanctum procedere.

RESPONDENT Græci, missionem Spiritus S. per Filium, vel à Filio non significare processionem, quoad incertam subsistentiam, sed missionem externam ad creaturam per donorum largitionem; & quoniam etiam Filius donat hominibus gratiam, fidem, spem, caritatem, ideo dicitur dare, seu mittere Spiritum sanctum, quia nimirum dat dona quæ dicuntur Spiritus sancti.

At certè quando dicitur dari seu mitti Spiritus sanctus, pòt solùm datur dona creata, sed cum donis illis datur etiam veritas, & mittitur Spiritus S. & contrarium asserere est manifestus error. Nam Rom. 5. dicitur: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis.* Vbi vides potè distinguì Spiritum sanctum & dona eius, & verumque dici. Item I. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quæ habetis in vobis.* Et infra: *Portate Deum in corpore vestro.* At certè dona Spiritus sancti non sunt Deus, neq; illis debetur templum. Et I. Ioan. 4. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ergo nõ sola caritas in nobis manet, quæ non est Deus, sed manet verè ipse Deus. Denique quæ dicitur Ioan. 16. *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, si abiero, mittam eum ad vos.* Et Ioan. 14. *Alium paracletum dabit vobis, &c.* non nisi absurdissimè exponitur de dona. Dona enim nec veniunt, nec mittuntur, nec possunt comparari cum Christo, ut vnus paracletus cum alio.

Accedat auctoritas Patrum, Ambrosij lib. 1. de Spiritu Sancto, cap. 4. & 5. Augustini lib. 15. Trin. cap. 26. Chrysostomi cap. 5. ad Rom. Cyrilli in cap. 16. Ioannis. qui omnes ipsam Deum Spiritum sanctum à Filio mitti docent.

Accedat postremò manifestissima ratio; nam si ideo dicitur mitti Spiritus à Filio, quia Filius est auctor donorum, posset etiã dici mitti Pater à Filio, immò & Pater & Filius à Spiritu

Spiritu sancto, quia quælibet persona est auctor omnium donorum. ITEM si mitti Spiritum à Filio esset mitti dona eius, etiam cum legimus Filium à Patre missum in mūdum, possent, qui id non credunt, respondere, non esse missum verè Filium, sed aliquod donum creatum, & sic euacueretur mysterium incarnationis.

Fortassè dicent, venire quidem ad nos ipsum Spiritum sanctum, sed dici mitti à Filio, quia ille fuit causa suis meritis, ut ad nos veniret Spiritus sanctus. Sed hoc modo posset etiam dici, mitti Patrem à Filio. Nam suis meritis fuit etiam causa, ut ad nos Pater veniret, iuxta illud Ioan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus.* Pari ratione si dicant à Filio mitti Spiritum sanctum, quia Filius consentit ut veniat. eodem modo dicam Patrem à Filio, & Spiritu sancto mitti.

Nec obstat quod Isa. 48. & 61. dicitur, Filius à Spiritu mitti, à quo tamen non procedit. Nam Filius mittitur à Spiritu, quatenus homo est, secundum quam formam verè Filius à Spiritu sancto est, ut à causa actiua. id patet Luc. 4. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, euangelizare pauperibus misit me.* Secundum eam formam igitur Spiritus misit Filium, secundum quā est super eum, & illum unxit. Quæ cum ita sint, aut oportet ex Euāgelio delere illa verba Christi de Spiritu sancto, *ego mittam eum*, aut certè concedendū est, Spiritum sanctum à Filio procedere per internam atque æternam hypostasis eius productionem.

Cur autē dicat Filius, *mittam*, in futuro, cum tamen processio sit æterna, facile potest explicari; nam missio duplicem relationem importat, vnam ad eum, qui mittit, alteram ad eum, ad quem mittit. Quantum ad primā relationem, missio est æterna, & de omni tempore verificari potest: at quantum ad secundā, est temporalis. Mittitur enim Spiritus sanctus ad homines, quādo incipit in eis esse nouo modo, id est, per cognitionem & amorem, id est, quando incipit cognosci & amari per infusa ab ipso dona. Quoniam ergo ista missio quoad terminum ad quem, futura erat, quoad terminum à quo semper fuit, est, & erit: ideo dictum est *mittam*; sic enim est vera propositio quoad totam rationem missionis.

QUARTO probatur ex illo Ioan. 20. *Insufflauit & dixit, accipite*

accipite Spiritum sanctum. Hac enim cæremonia, vt exponunt Augustinus lib. 3. in Maximi, cap. 14. & Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 56. significare voluit Christus, à se procedere Spiritum sanctum. THEOPHYLACTVS quidem scribens in cap. 3. Ioann. rider hoc argumentum, sed quàm bene ipse viderit; nam nullam ipse eius cæremonia causam reddere potest. Et præterea ipso doctiores, sanctiores, & antiquiores sunt Cyrillus, & Augustinus, qui hoc argumento vtiuntur. Nec dubito, quin ridendus sit ipse non modo Latinis, si Augustinum ridere voluerit, sed etiam à Græcis Cyrillum.

QVINTO probatur ex illo Roman. 8. *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Et Galat. 4. *Quoniam estis Filij Dei, misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra clamantem Abba Pater.* Cur enim dicitur Spiritus sanctus, Spiritus Filij? certe non quia est seruus eius, vel opus est frater eius, sed quia spiratur ab eo, quomodo etiam dicitur Spiritus Patris. Roman. 8. *Si Spiritus eius qui spirauit Iesum, &c.* Et Matth. 10. *Spiritus Patris & Filij loquentur in vobis.*

Dicent fortassè, vocari Spiritum sanctum, Spiritum Filij, quia simul cum illo à Patre procedit, vel quia est similis illi, aut alia de causa, non autem quia spiratur à Filio. At rursus est, cur non posset eadem ratione dici Christus Filius, vel Verbum Spiritus sancti? quod tamen nusquam legitur. Nec potest responderi, Filium habere relationem ad Patrem, & Verbum ad dicentem; nam etiam Spiritus habet relationem ad spirantem. Sicut ergo Spiritus sanctus, licet à Patre non spiratur, potest dici Spiritus Filij, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul à Patre procedit: ita quoque Spiritus sanctus, licet à Spiritu sancto non generetur, poterit dici Spiritus Patris, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul à Patre procedit. Atque hoc argumentum tanti fecerunt Augustinus, vt tractat. 99. in Ioann. hoc solo argumento contentus fuerit ad probandum Spiritum sanctum à Filio procedere.

CAPVT XXIII.

Idem probatur testimoniis Conciliorum.

NON possum equidem fatis mirari, qua fronte Hieremias, qui se Patriarcham Oecumenicum appellat, nuper in censura sua ad confessionem Lutheranorum scribere ausus sit, à Nicæna Synodo & omnibus aliis consequentibus generalibus Conciliis definitum esse, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Sic enim ipse loquitur in ipso i. cap. Censuræ: *Nicæna Synodus, & reliqua cum ea consentientes, omnes decreuerunt; Spiritum sanctum ex ipso solo Patre procedere.* Hæc ille. Quod si mendacium non est, non video quid vnquam mendacium appellari poterit.

Ac ne fortè suspicemur, reconditum aliquem canonem esse, in quo eiusmodi decretum habeatur, subiungit idem Hieremias: *Quod quidem sacra illa & incorrupta fidei Christiana confessio, sacrum, inquam, Symbolum, hoc ita esse disertissimis verbis explicat; Spiritum scilicet sanctum ex solo Patre procedere. quam quidem sententiam à trecentis decem & octo plenis Deo Patribus, in Nicæna primùm Synodo; deinde in Constantinopolitana à C. L. confirmatam: reliqua item vniuersales quinque Synodi, nihil addentes, nihil detrahentes, verum in idem planè vno Spiritu sancto conspirantes, obfirmarunt.* Hæc ille.

Consulamus ergo Symbolum Nicænum, ac videamus an disertissimis verbis doceat Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Integrum Symbolum Nicænum recitant ex Græcis Cyrillus lib. i. de Trin. & in lib. de explicat. Symboli; ex Latinis Ruffinus libro 10. hist. cap. 6. nihil autem aliud in eo Symbolo legitur de Spiritu sancto, quàm hæc sententia, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα: & in sanctum Spiritum. Testatur autem GREGORIVS Nazianz. in epist. 2. ad Celidonium, *Nicænam Synodum non tradidisse perfectam doctrinam de Spiritu sancto, propterea quod nondum exorta erat quæstio de Spiritu sancto.* Viderit ergo Hieremias, in quo Symbolo Nicæno legerit, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Porro Concillium CONSTANTINOPOLITANVM Symbolo
*addidit

addidit illa verba: *Qui ex Patre procedit*; sed non ait discretis-
simis verbis, ut Hieremias loquitur, qui ex solo Patre proce-
dit, illa enim particula (*solo*) adiectio est Hieremias, non Con-
cilij proprium verbum. Cur autem Concilium non adiecit,
ex Filio, sed satis esse censuerit dicere, qui ex Patre pro-
cedit, ratio est certissima, quia eo tempore dubium non erat,
an Spiritus ex Filio procederet, id enim hæretici concito-
bant, ut constat ex Basilio lib. 2. in Eunomium. sed dubium
erat de Patre, à quo alienum omnino Spiritum sanctum
quam solius Filij creaturam hæretici esse dicebant. Con-
cilium igitur ut remedium morbo adferret, id posuit in Sym-
bolo, quod necesse erat.

His ergo omissis proferamus nos Concilia, quæ Spiritum
sanctum à Filio procedere testantur. Primū ALEXANDRIÆ
Concilium celebratum est, ex quo Concilio scribit Cyrillus
epistolam ad Nestorium, in qua hæc sunt verba: *Spiritus ex-
pellatus est Veritatis; & Veritas Christus est. Unde et sic
similiter, sicut ex Patre procedit.* Habetur hæc epistola in
Conc. EPHESINO tom. 1. cap. 14. & est approbata tam ab ipso
Concilio Ephesino, quàm à IV. Synodo act. 5. & à V. Synodo
act. vlt. & à VI. Synodo act. 17. & à VII. Synodo act. 7.

Habemus igitur quinque generalia Concilia apud Græ-
cos celebrata, quæ sententiam illam recipiunt aperiendam
& clarissimam, Spiritus sanctus à Filio, sicut à Patre proce-
dit. Quid igitur iam quærent? quid postulant? quid, quod
rursum in Concilio VII. generali, act. 7. Symbolum legim
cum hac additione (FILIO QUE) & tamen illud Concilium
maxima ex parte Græcorum fuit?

Græci quidem in Concilio FLORENTINO sess. 5. & 11.
ceabant in suis codicibus non ita haberi, tamen Latini proce-
lerunt exemplum antiquissimum, & ubi nullum erat rebu-
gium corruptionis, & præterea citauerunt historicum
quum testem huius rei; & certum est nunquam fuisse
Latinorum corrumpendi libros, sed Græcorum.

Sed OBJICIES, si in hoc Concilio fuisset receptum Sym-
bolum cum particulis (*Filioque*) quomodo S. Ioannes Dama-
scenus, qui tempore huius Concilij vixit, tam aperte nega-
set Spiritum à Filio procedere, lib. 1. de fide, cap. 11. Resp. pro-
babile esse Damascenum obiisse ante Concilium VII.

nam florebat maximè tempore Leonis III. vt patet ex 2. orat. de cultu imaginum, & Synodus celebrata est annis XLVIII. post mortem Leonis. Vnde ipse in suis operibus non citat Concilia, nisi vsque ad sextum. Deinde etiam ad tempus VII. Synodi fortassè peruenerit, tamen sine dubio libros illos de fide antea scripsit, vt apertè colligitur ex act. 6. Concilij Nicæni II.

Iam verò præter Concilia ista Græca, exstant etiam per multa celebrata apud Latinos. Ac primum apud BARVM Concilium est celebratum à Græcis simul & Latinis tempore Urbani II. paulò post inchoatum schisma circa annum M. XC. in quo Anselmus euidentissimis rationibus Græcos cõuicit. Meminit huius Concilij ipse ANSELMVS libro de processione Spiritus sancti, cap. 4. & fusiùs rem totam narrat auctor vitæ Anselmi lib. 2. qui eodem Concilio interfuit.

SECUNDVM est Concilium LATERANENSE sub Innocentio III. anno M. CC. XV. vbi etiam in 1. cap. definitum est, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere, & in Concilio interfuerunt Græci, & consenserunt, vt patet ex cap. 4. eiusdem Concilij.

TERTIVM Concilium est LVGDVNENSE sub Gregorio X. anno M. CC. LXXIII. vbi Græci interfuerunt, & omnibus consentientibus, cantatum est symbolum cum additione, Filioq, ter Græcè, ter Latinè, Exstat definitio huius Concilij in sexto decret. tit. 1. cap. 1.

QUARTVM Concilium est FLORENTINVM, anno M. CCCC. XXXVIII. vbi rursus idem est definitum post longissimas disputationes, consentientibus Græcis & Latinis.

Adde Concilia TOLITANA I. cap. 21. III. cap. 1. IV. cap. 1. VIII. cap. 1. & XI. cap. 1. quæ omnia celebrata sunt ante diffidium Græcorum, nimirum ante annum Domini D. C. C. Ex his apparet non solùm sententia Ecclesiæ, sed etiam Græcorum pertinacia, & leuitas, qui toties victi in disputationibus, semper ad vomitum redierunt.

P

CAPVT

CAPVT XXIV.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

PROFEREMVS nunc testimonia Patrum Latinorum, qui floruerunt doctrina, & sanctitate, & schisma & litem Græcorum; quos nolle recipere nimis magna temeritas est, tum quia nullam causam cur debeant recipi Græci, & non Latini, si sint eadem antiquitatis, eruditionis, & sanctitatis; tum etiam, quod videmus Concilium EPHESINVM allegasse ad probandum dogma Ecclesiasticum, & Latinos & Græcos, nimirum Felicem, Iulium, Cyprianum, Ambrosium, Latinos, Basilium, Nyssenum, Nazianzenum, Athanasium, Græcos, & testatur Vincentius Lirinensis prope finem sui operis, item constat V. VI. & VII. Synodum pariter adduxisse testimonia Græcorum & Latinorum, quod etiam facit Basilus in libro de Spiritu sancto, cap. 29. & Augustinus lib. 1. & 2. in Iulianum, vterque enim profert testimonia Græcorum proter & Latinorum.

Quisunt igitur isti Græci nouelli, qui S. Patres Latinos etiam si antiquissimos, & probatissimos nihil faciunt, ob ne vident hac ratione se schismatis accusare antiquissimam Ecclesiam? vel potius docere, nunquam Græcos cum Latinis coniunctos fuisse? at certe aliud testantur acta septem generalium Conciliorum, vbi summam videmus Latinorum Græcorumque concordiam. Sed noui isti doctores non solum à doctrina, sed etiam à moribus veteris Ecclesie benignè recesserunt.

PRIMVS igitur ex Latinis est TERTULLIANVS, in libro contra Praxeam: *Spiritum sanctum, inquit, à Patre Filium deduco.* Ad hunc locum Græci responderent, non negare Spiritum sanctum procedere per Filium, sed illud. Nam, vt docet Bessarion in fine orationis dogmaticæ, Græci admittunt illud (*Per Filium*) sed exponunt tribus rationes. Primò, quòd per Filium, addatur ad denotandam relationem ad Patrem. Secundò, ad denotandam consubstantialitatem Patris & Filij. Tertiò, quia, *Per*, solet accipi pro, & citant nescio quem Poëtam.

At prima & secunda euasio frigidissimæ sunt. nam eodem modo liceret etiam dicere, Filium procedere à spiratore per Spiritum sanctum. Sic enim significarem relationem Patris spiratoris ad Spiritum sanctum, & consubstantialitatem Patris & Spiritus sancti. Deinde quid opus est, ut cum dicitur, Spiritus à Patre procedere, simul indicetur relatio Patris ad Filium, aut consubstantialitas Patris & Filij? Tertia nõ est etiam sufficiens. PRIMO, quia idem absurdum sequeretur, nimirum posse dici, Filium procedere à Patre per Spiritum. SECUNDO, quia quidquid sit de illo Poëta, in Scripturis & Patribus, inmò etiam in communi modo loquendi, PER, significat causam, & sæpe etiam pro, Ex, accipitur, ut docet Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 5. Legimus enim Genes. 4. *Possedi hominem per Deum, id est, à Deo.* Item Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt.* Et Hebr. 1. *Per quem fecit & secula.* Si enim in his locis, PER, significaret, CVM, sensus esset, Filium esse factum seu creatum à Deo vnà cum ipsis creaturis. quod cerrè ne Græci quidem admittent, nisi cum Arianis desipere malint, quàm cum Ecclesia Catholica rectè sapere. Planum est igitur, Spiritum per Filium produci, secundum Scripturas nihil esse aliud, quàm à Filio, siue ex Filio procedere, & produci. sed pergamus ad ceteros.

SECUNDVS est B. CYPRIANVS, qui serm. de aduentu Spiritus sancti: *Spiritus sanctus, inquit, à Patre procedens, à Patre & Filio quaternario superfertur, opus suum conditor benignus amplectitur, &c.* Loquitur de Spiritu sancto, quando initio mundi ferebatur super aquas, & quatuor elementa formabat.

TERTIVS B. HILARIVS lib. 2. de Trinit. sic ait: *De Spiritu sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est. Sed sileri à nobis, eorum causa qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo, non necesse est, quia de Patre & Filio auctoribus consistendum est. & quidem puto, an sit, non esse tractandum.*

QUARTVVS B. AMBROSIVS, quem cerrè Græci reiicere non deberent, cum in tertia Synodo generali, ut sanctum doctorem allegatum videant, libro 2. de Spiritu sancto, cap. 12. *Omnia, inquit, Patris habet Filius, quia ait; Omnia qua habet Pater, mea sunt, & qua accepit ipse per vni-*

ratem natura, ex ipso per eandem Unitatem accepit Spiritum, sicut ipse Dominus de suo Spiritu declarat, dicens; Propter hoc dixi, quia de meo accipiet.

V. B. HIERONYMVS in epist. ad Hedib. q. 9. Ipse, inquit, Spiritus sanctus cum mittitur, à Patre & Filio mittitur alio atq; alio loco, Spiritus Dei Patris & Christi Spiritus appellatur. Et in cap. 57. Isa. Spiritus à Patre egreditur, & propter naturam societatem à Filio mittitur.

VI. RUFFINVS in explicat. Symb. Spiritus sanctus, inquit, de utroq; procedens, & cuncta sanctificans.

VII. AVGVSTINVS tractat. 99. in Ioannem: Hic, inquit, aliquis forsitan quærat, utrum & à Filio procedat Spiritus sanctus. Et infra: Cur non credamus, quòd etiam de Filio procedat Spiritus sanctus, cum Filij quoque ipse sit Spiritus? Vide etiam lib. 15. Trinit. cap. 17. 26. 27. & lib. 3. contra Maximianum, cap. 14.

VIII. B. PROSPER lib. I. de vita contemplatiua, cap. 18. Spiritus, inquit, ex Patre Filioq; procedit.

IX. B. LEO in epistola ad Turbium 91. alias 99. cap. 1. Alius, inquit, est, qui genuit; alius, qui genitus est; aliusq; de utroque processit. Atque hic est magnus ille Leo, quæ Synod. IV. DC. XXX. Episcoporum, qui ferme omnes Orientales erant, in singulis actionibus summis laudibus extulerunt: & de quo identidem repetebant, ut creditur sic & nos credimus.

X. B. FVLGENTIVS lib. de fide ad Petrum, cap. 2. Proprium, inquit, est Spiritus sancti, quòd solus de Patre Filioq; procedit.

XI. IDACIVS CLARVS lib. contra Varimad. ultra te, inquit, si tibi, inquit, dixerint; Ostende Spiritum sanctum unde habet originem. Responde, certa & manifesta origo Spiritus sancti Pater & Filius.

XII. BOETIVS libro I. de Trinitate, cap. 12. Ita creditur debemus, Filium ex Patre esse, Spiritum sanctum ex utroque, &c.

XIII. HORMISDA Papa in epistola ad Iustinum Imperatorem, capite secundo: Proprium, inquit, est Spiritus sancti, ut de Patre & Filio procederet, sub una substantia Destatis.

XIV. B. GREGORIVS Papa Symbolum edidit, quod recitatur in eius vita lib. 2. cap. 2. quod ita habet: *Credo in Spiritum sanctum, nec genitum, nec ingenitum, sed æternum de Patre & Filio procedentem.* Idem GREGORIVS lib. 2. Dialog. cap. vlt. dicit: *Spiritum à Patre Filioq; procedere.* Idem habet lib. 1. moral. cap. 8. quem Gregorium mirum est, cur Græci in suo Calendario esse patiantur, & vt verè sanctum honorent, cùm tamen eius sententiam tanquam hæresim execrentur.

DECIMVS QVINTVS & postremus ex Latinis sit venerabilis BEDA. eos enim solùm adferre statui, qui ante schisma exortum floruerunt. Sic igitur loquitur Beda lib. 1. de elementis Philosophiæ: *Spiritus, inquit, iste, à Patre & Filio procedit.* Idem quoque in collectaneis ex Augustino super epistolas Pauli, ad locum illum Galat. 4. *Misit Deus Spiritum Filij sui.* adducit prolixam disputationem Augustini, qua probatur, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere. Sed iam ad Græcos veniamus.

CAPVT XXV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

EX Græcis primus sit S. Gregorius THAVMATVRGVS, qui in confessione fidei diuinitus accepta, quæ extat apud Gregorium Nyssenum in vita huius Gregorij, ita loquitur: *Vnus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, qui per Filium apparuit, imago perfecta Filij perfecti.* Quo loco non est mouenda quæstio de particula, *Per*, nec de verbo, *Apparuit*; nam iam supra ostēdimus, particulam, *Per*, significare causam, siue principium productiuum. & ex eo, quod Filius misit Spiritum sanctum ad creaturas, colligi euidenter, Spiritum sanctum à Filio procedere etiam ab æterno.

Est autem notandum illud, *Imago Filij*, nam etsi Spiritus sanctus nō sit tam propriè imago Filij, quàm est Filius imago Patris, quia non procedit ex vi similitudinis: tamen non posset dici vllō modo imago Filij; nisi ab illo procederet, & esset ei similis in essentia. imago enim dicit relationem producti

ducti ad producentem. & sine hac habitudine non sufficit qualibet similitudo. Vnde non dicitur frater imago fratris, etiam si illi simillimus sit; nec ouum vnum alterius oui est imago, quanquam propter similitudinem vnum vix discernatur ab alio. Non enim sufficit similitudo, sed requiritur, vt vnum procedat ab alio, quod in ouis & fratribus non reperitur. Cùm ergo S. Gregorius Spiritum sanctum imaginem Filij dixerit, sine dubio existimauit, eum à Filio velle procedere.

DICIS, non requiritur vt exemplar sit causa actiua imaginis, sed sat est si sit exemplaris, vt patet in statuis. RespondEO, in rebus artificiatas exemplar non esse causam actiua, at in naturali productione esse. Siquidem necessaribz coincidit cum principio actiuo, vt planum est in omnibus rebus. Omnia enim quæ naturaliter agunt, producant effectus suos ad similitudinem propriæ formæ. quare cùm Spiritus sanctus nõ liberè, sed naturaliter producat, idem est principium actiuum, & exemplar respectu ipsius.

SECUNDO ex Græcis est B. ATHANASIUS, qui in Symbolo ita loquitur: *Spiritus sanctus à Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Ad hoc testimonium duo dici possunt. PRIMO, non esse hoc Symbolum verè Athanasij, sed hoc facile refellitur, cum ex Gregorio Nazianzeno in oratione de laudibus Athanasij, vbi dicit, eum composuisse perfectissimam fidei confessionem, quam totus Occidens & Oriens veneratur; tum verò ex Augustino, qui nominatim Athanasium Episcopum Alexandrinum citans in Psal. 120. integrum versiculum huius Symboli adducit; & sine nomine Athanasij vtiur integris sententiis huius Symboli, tanquam in Ecclesia notissimas, lib. 5. de Trinit. cap. 8. & epist. 174. ad Pascentium. Enchirid. cap. 36. & serm. 295. de tempore.

SECUNDO dici posset, hæc verba (*Et Filio*) esse adiecta Latinis. At neque hoc dici potest, tum quia etiam in Græcis Symbolis hæc particula inuenitur, tum etiam in Concilio Toletano IV. cap. I. recitatur confessio, ferè ad verbum desumpta ex hoc Symbolo, & ibi legimus, *à Patre & Filio*, & fuit celebratum hoc Concilium circa annum D. C. XXXIII. & proinde ante schisma Græcorum, Adde, quod GENNA-
DIT 6

DIVS Scholarius in lib. pro defensione Conc. Florentini, cap. 1. sect. 5. dicit, Græcos sui temporis dicere solitos, Athanasium fuisse ebrium, quando hæc scripsit. Ex quo apparet, illos non negasse, Athanasium ita scripsisse.

SECUNDVS locus Athanasij sit ex serm. 4. contra Arianos, longè ante medium, fol. 233. *Non enim, inquit, tria principia, aut tres Patres introducimus, sicut Marcionista, cum non tres Soles ad comparationem adducamus, sed unicum Solem, eiusque splendorem, & ex utroque lucem procedentem.* Vides hic clarissimè tria esse, Solem, splendorem, & ex utroque lucem procedentem? nec puto dubitari posse, quin per Solem, Patrem; per splendorem, Filium; per lucem, Spiritum sanctum Athanasius intellexerit. Quid, quæso, hic responderi potest?

TERTIVS locus Athanasij in libro qui inscribitur Redargutio hypocrisis Meletij, circa finem: *Atque, inquit, impossibile est, in Trinitatis gloria Spiritum sanctum numerari, si non emanasset ex Deo per Filium, sed per modum creatura à Deo factus, ut putant.* **NOTA**, non dixisse Athanasium, ex Patre per Filium, ne Græci recentiores dicerent, appositum Filium ad denotandam relationem; sed dixisse, *ex Deo per Filium.* Nec possunt hæc referre ad missionem ad creaturas, cum hæc emanatio opponatur creationi.

QUARTVS locus est in epistola illa longissima ad Serapionem, ubi probat contra Macedonianos, non posse ullo modo defendi, Spiritum sanctum esse creaturam, si Filius non est creatura. Et hoc est argumentum totius epistolæ.

Id autem probat hac ratione, quam in tota ferè epistola variis modis proponit; Talis ordo & unio est inter Spiritum sanctum & Filium, qualis inter Filium & Patrem; sed Filius, quia est ex Deo Patre, est Deus sicut Pater; ergo similiter Spiritus sanctus qui est ex Deo Filio, erit Deus sicut Filius; vel si ipse non est Deus, nec Filius erit Deus, immò nec Pater. *Cum igitur, inquit ultra medium epistolæ, istiusmodi ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, qui fieri potest, ut qui Spiritum creaturam dicit, non illud idem necessariò & de Filio sentiat? Si enim Filij creatura Spiritus est, consequens est, ut dicant etiam Verbum Patris creaturam esse.* Hæc ille. Vbi aded certum

esse credidit Athanasius, Spiritum sanctum à Filio producti, ut inde tanquam ex principio firmissimo, & notissimo concludat id quod erat dubium, videlicet Spiritum sanctum esse Deum.

Respondere possunt solum, ordinem Spiritus ad Filium & Filij ad Patrem in hoc consistere, quod sicut Pater mittit Filium ad creaturas, ita Filius mittit Spiritum. Sed hoc non potest dici, nisi cum missione ad creaturas, intelligamus veram processionem quoad esse. nam alioqui argumentum Athanasij nihil valeret; quomodo non valet hoc argumentum. Deus mittit Angelos, ergo vel Angeli non sunt creaturæ, vel Deus est creatura. hoc enim ideo nihil valet, quia Angeli sic mittuntur à Deo ad creaturas, ut illa missio non includat æternam processionem Angelorum ab ipsi Dei substantia. Si ergo Spiritus sanctus mittitur à Filio ad creaturas, & ab ipso Filio non procedit substantialiter, sicut à Patre; certè non aliter mittitur, quàm Angeli mittuntur; propterea non potest inde colligi ipsum esse Deum, aut Filium non esse Deum. quod tamen Athanasius colligit. Deinde si Athanasius loqueretur de missione ad creaturas, non diceret: *Si enim Filij creatura Spiritus sanctus est*, &c. Illa enim verba productionem significant, non missionem; contendit Athanasius, Spiritum sanctum à Filio producti, sed non creari ex nihilo.

Præterea post unum folium inquit Athanasius: *Quæ etiam Filij imago est, & dicitur Spiritus*. Et infra: *Quod Filius, quia ex Deo & Patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est & Spiritum, quia ex Deo esse dicitur, proprius esse Filij secundum substantiam*. Sanè Athanasius, cum dicit Spiritum ex Deo esse, intelligit ex Deo Filio, alioqui non bene concluderet, ideo illum esse proprium Filij, sicut Filium ideo est proprius Patris, quia ex Patre est. Extant etiam in epistolæ breuiore ad eundem Serapionem, ubi eadem sententia aliis verbis.

TERTIVS Græcus Pater est S. BASILIVS, quem quidem Græci ferè aliis omnibus anteponunt. Is igitur lib. 2. in Epistolæ nomine circa finem: *Illud Verò, inquit, cui ex omnibus obsequium est, quod nulla Filij operatio à Patre dissecta est, neque est aliquid in rerum natura, quod Filio adsit, & à Patre alienum sit*.

fit. Omnia enim, inquit, mea tua sunt, & tua mea sunt. quomodo igitur Spiritus causam soli Unigenito attribuit? Hæc ille.

Nec verba Græca ab his vlllo modo dissentiunt, sic enim ait: Πῶς ἔν τῷ πνεύματι τῷ αὐτῶν τῷ μονογενεῖ μόνῳ προσήκουσα; certè Basilius probans, non solùm Filium esse causam Spiritus, sed etiam Patrè, quia omnia quæ habet Filius habet Pater, simul docet, immò pro comperto assumit, Spiritus causam, vt Græci loquuntur, esse Filium. Nec potest ista causa referri ad dona Spiritus sancti. Nam Basilius scribit contra Eunomium, qui non de donis disputabat, sed de substantia Spiritus sancti, ac volebat solùm Filium esse verè causam Spiritus sancti.

ALTER est locus Basilij lib. 3. contra Eunom. circa principium: Cur, inquit, necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? Dignitate namq; ipsum secundum à Filio, cum ab ipso esse habeat, & omnino ab illa causa dependeat, pietatis ratio tradit: natura verò tertium, si neq; ex sanctis Scripturis didicimus, neq; ex prædictis colligere possibile est.

Hunc locum in Concilio FLORENTINO sess. 20. dixerunt Græci corruptum esse, & non haberi in Græcis codicibus omnibus, sed solùm in quibusdam. Et verè in Græco textu Basileæ edito anno 1551. sic habetur: ἀξιώματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τῷ υἱῷ, παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, &c. ac desunt illa verba (Cum ab ipso esse habeat, & omnino ab illa causa dependeat) in quibus vis rationis tota posita est. Tamen Latini responderunt, Græcum codicem potius esse corruptum ab ipsis, & exhibuerunt codicem antiquissimum scriptum ante annos sexcentos, vbi erant omnia quæ recitauimus.

Sed præterea ex consequētibus colligimus euidenter, aut illa verba debere esse in textu, aut certè sensum eorum. Nam sic pergit Basilius: Nam quæadmodum Filius ordine quidem à Patre secundus est, quoniam ab illo est, & dignitate, quoniam origo atq; causa essendi Pater ipsi est; natura verò nullo modo secundus, quoniam in seipso una est Deitas; ita Spiritus sanctus, etsi dignitate & ordine secundus à Filio est, non tamē

aliena ipsum esse natura inde consequetur. Et habentur hæc omnia in Græco ad verbum. Perpende, obsecro, rationem Basilij, dicit Spiritum esse secundum à Filio ordine & dignitate, non tamen natura. & probat, quia sicut Filius est secundus à Patre, quia ab illo habet esse; ita quoque & Spiritus est secundus à Filio. ubi nisi addatur, vel subintelligatur id, quod est in nostris codicibus, videlicet Spiritum habere esse à Filio, sicut Filius habet esse à Patre: ratio Basilij nihil concedet; nec vlllo modo probari posset, Spiritum sanctum esse secundum à Filio, vt Filius est secundus à Patre.

TERTIVS locus est in lib. 5. contra Eunomium, cap. 4. quod Spiritus sanctus sit vera & naturalis imago Dei & Christi. Iste enim titulus: ὅτι εἰκὼν ἀληθῆς, καὶ ὁμοῦς Θεῷ, καὶ Χειρὶ τὸ πνεῦμα, satis indicat, Spiritum sanctum habere esse à Patre & Filio. Nam, vt supra diximus, non est vera & naturalis imago, quæ non producitur ab ipso exemplari.

QUARTVS locus est in libro eodem, cap. 12. vbi legitur in ipso titulo capituli: ὅτι ὡς υἱὸς Θεοῦ πατρὸς ἐκ χειρὸς, ὅτι ὡς πνεῦμα Θεοῦ υἱὸν. hoc est, Quod vt se habet Filius ad Patrem, sic etiam se habet Spiritus ad Filium. Et mox pergitur: Διὰ τῆτο καὶ Θεῷ μὲν λόγος ὁ υἱὸς, ῥῆμα ἢ υἱὸς τὸ Πνεῦμα. hoc est, Quapropter Verbum Dei est Filius, Verbum autem Filij est Spiritus sanctus. Hæc ille. At quomodo Verbum Basilij Spiritus dici potest, si ab ipso non procedit? Et quomodo sic se habet Spiritus ad Filium, vt Filius ad Patrem; si Filius quidem à Patre procedit, Spiritus autem sanctus non procedit à Filio?

QVINTVS locus est in eodem libro, cap. 12. vbi talis proponitur quæstio: Διὰ τί μὴ καὶ τὸ πνεῦμα υἱὸς ἐστὶν Θεοῦ? Quare Spiritus non est Filius Filij? Respondet autem Basilij: ὅτι ἢ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' υἱὸν ἀλλ' ἵνα ἢ τειρὸς μὴ τειρὸς πλεῖστον ἀπειρον, & quæ sequuntur. hoc est, Non ideo dicitur Filius Filij, quia non sit ex Deo per Filium, sed ne multiplicemur Trinitatem multiplicari in infinitum. Nam si Spiritus diceretur Filius Filij, consequens videretur, vt etiam haberet alium Filium, & sic deinceps.

Sunt autem hinc aliqua obseruanda, ac PRIMVM ipsum titulum quaestionis esse argumentum pro nostra veritate; nam si Spiritus esset à solo Patre, certè non quaeretur, cur non dicatur Filius Filij: sicut nemo quaerit, cur frater non dicatur Filius fratris: cum res tam sit perspicua, vt ne suspicio quidem vlla inde nasci possit. cum ergo seridè quaesitum sit, cur Spiritus non dicatur Filius Filij, signum est, in confesso apud omnes fuisse, Spiritum à Filio procedere.

NOTA SECUNDO, istam quaestionem magnum negotium fecisse tam Basilio, quam Arhanasio in epistolis citatis ad Serapionem. vterque enim videtur magnas angustias pati: & hoc ipsum est ingens argumentum pro nostra veritate. nam potuissent vno verbo dicere, Non dicitur Filius, quia non est ab illo, & tamen hoc nunquam dixerunt, sed dicunt, hoc esse mysterium inscrutabile, & satis nobis esse debere, in his rebus scire, quia est, & non quaerere debere, cur & quomodo, &c.

NOTA TERTIO, responsionem Basilij (non quia non sit à Deo per Filium) esse item argumentum pro nobis. Nam si illud, *Per*, non significaret causam, sed poneretur loco, *Cum*, vt Graeci volunt, Basilius nihil dixisset. Si enim Spiritus esset à Deo per Filium, id est, cum Filio, nemo potuisset suspicari, illum esse Filium Filij, sed potius suspicari debuisset, esse fratrem Filij.

NOTA VLTIMO, responsionem Basilij hunc sensum habere, est Spiritus à Filio, tamen per alium modum productionis, quam per generationem, ideo non dicitur Filius, &c.

SEXTVS locus est in libro de Spiritu sancto, cap. 17. vbi sic loquitur Basilius: *ὡς ἰοῦνν ἐχθ' υἱὸς τοῦ πατρός, ὅτω τοῦ υἱὸν τὸ πνεῦμα.* hoc est, *sicut se habet Filius ad Patrem, sic ad Filium se habet Spiritus.* Hæc ille. Quæ autem est habitudo inter Patrem & Filium, nisi producētis ad productum? Idem enim sunt Pater & Filius, eo excepto, quod Filius est à Patre, non Pater à Filio. igitur & inter Filium & inter Spiritum sanctum ea sola distinctio est, quod Spiritus sanctus à Filio est, non Filius à Spiritu sancto.

QUARTVS sit GREGORIUS NYSSENVS, qui tria testimonia nobis

nobis præbebit. Vnum citat GENNADIUS in defensione Concilij Florentini, cap. I. ex hom. 4. in orat. Dominice: *Spiritus sanctus & ex Patre dicitur, & ex Filio præterea ostenditur, &c.* Hunc tamen locum dicit Gennadius explorisque codicibus à Græcis esse sublatum, & verè non reperitur in exemplaribus, quæ nunc extant.

ALTERVM testimonium adducit BESSARION in sua oratione cap. 6. ex libr. I. Gregor. in Eunom. qui libri nondum Latine extant: *Spiritus, inquit, Patri coniunctus est, secundum quod & terq; increatus est. rursus ab eo distinguitur eo quod & terq; est Pater: Filio verò & secundum quod & terq; increatus est, & secundum quod & terq; ex primo principio suam substantiam habet, coniunctus; distinguitur sua proprietate, quæ est, quod nec unigenitus ex Patre productus est, & quod per ipsum Filium sit manifestatus.* Hæc ille. Vbi NOTA PRIMO illud, *Per*, non posse accipi pro, *Cum*, quia Spiritus quatenus cum Filio à Patre procedit, non distinguitur à Filio, sed coniungitur cum eo, hinc autem de distinctione agitur. NOTA SECUNDO illud, *Manifestatus*, non posse accipi pro de la effusione donorum temporalium. nam hinc agitur de distinctione personarum: personæ autem distinctione suis proprietatibus ante omnem missionem externam Spiritus sancti.

TERTIVM testimonium habetur in libro ad Abbatem, quod non oporteat tres Deos dicere. circa finem libri, ubi cum docuisset Gregorius, unam esse naturam simplicissimam Dei, subiungit, non ideo confundi personas, sed distinguere hoc, quod una est ab alia: *Eam, inquit, qua circa causam & causatum consideratur differentiam, non negamus, per quam solum discerni alterum ab altero deprehendimus. nemo enim quod credimus aliud quidem causam esse, aliud verò ex causa, & ex eo quod ex causa est. Ac rursus aliam differentiam consideramus. nam aliud quidem continenter & subito ex primo est, aliud verò per id, quod immediate & continenti est.*

NOTA PRIMO, ex illis primis verbis (*Per quod solum*) colligi euidenter Filiū esse causam, seu principium Spiritus sancti. Nam Gregorius dicit, solum discerni tres personæ per hoc, quod una est causa alterius. Hinc enim sequitur

Filius non est causa Spiritus sancti, Filium & Spiritum sanctum non distingui. Nec enim dicturi sunt Græci, Spiritum sanctum esse causam Filij. at neque dicturi sunt, Spiritum à Filio non distingui, ne Dualitatem pro Trinitate colant; coguntur igitur fateri, si Gregorio fidem habent, Filium esse causam Spiritus sancti.

NOTA SECUNDO, in illis verbis (*Aliud causam, aliud ex causa, & ex eo quod ex causa est*) notari tres proprietates trium personarum. Nam Pater causa est, Filius ex causa, Spiritus sanctus ex eo, quod est ex causa, id est, ex Filio.

NOTA TERTIO, in illis verbis (*Ac rursus aliam differentiam*) non proponi aliam differentiam specie diuersam à superiore, tunc enim pugnaret secum Gregorius, qui dixerat, hoc solo distingui personas, quod vna est causa alterius; sed differentiam aliam vocat illam eandem alio modo propositam. est aut hęc, quod Filius est immediatè à solo Patre, Spiritus autem mediatè à Patre, immediatè à Filio. quod tamen sano modo intelligendum est. nam Spiritus est à Patre mediatè & immediatè; mediatè quatenus est à Filio, qui est à Patre; immediatè autem, quatenus Pater non solum per Filium, sed etiam per seipsum Spiritum producit. In hoc ergo differentia consistit, quod Filius nullo modo est à Patre mediatè, sed solum immediatè; at Spiritus aliquo modo à Patre est immediatè.

QUINTVS est S. GREGORIVS NAZIANZENSIS, qui orat. 3. de Theologia, quæ est de Spiritu sancto, ita loquitur: *ἢ ἐν ὅτι, φησὶν, ὁ λείπει τῷ πνεύματι πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν. εἰ γὰρ μὴ λείπον τι ἡμεῖς, ἢ ὅς ἂν ἡμεῖς, ἢ λείπειν φαμέν. ἢ δὲ γὰρ ἐλλειπὴς Θεός. τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως, ἢ ἕτως εἶπω, ἢ τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλησὶν ποιοῖκεν.* Quibus verbis quærit, quid desit Spiritui sancto, quare non sit Filius. Responder: *Nihil dicimus, neque enim Deo quidquid deest, verum manifestationis, ut ita dicam, mutuaque eorum relationis differentia, diuersa quoque ipsis nomina procreauit, &c.* Quo loco Gregorius reddit istam causam, cur Spiritus non dicatur Filius, quia habent diuersas, immò oppositas, ac mutuas relationes; at certè non possunt esse mutuas relationes inter Filium & Spiritum sanctum, nisi quia vnus spiri-
rat,

rat, alter spiratur. nec enim Filius, qua Filius, est relatiōem ad Spiritum sanctū, sed Filius, qua Spirator, refertur ad Spiritum sanctum. Nec potest responderi, distingui Filium & Spiritum sanctum per diuersas relationes respectu Patris, non respectu ipsorum ad inuicem; nam clarē dixit Gregorius, Spiritum nō esse Filium, hoc est, distinctum esse à Filio, propter habitudinem, quam habent inter se, hoc est, propter mutuam relationem.

Præterea paulò infrā scribit, eodem modo Filio nihil esse cur non sit Pater, & tamen non esse Patrem, quia amicum habent oppositas relationes. Et paulò infrā ponit exemplum Adæ, Eux, & Seth, quorum Adam à nullo est homine, Eua à solo viro, Seth ab utroque, ὁ ἄδამ πᾶσι ἄνθρωποις πατέρα θεῶν. πῖ δὲ ἡ εὐὰ; τμημα ἔκ παλάσματος, ὃ δὲ Σηθ; ἀμφοτέρων γέννημα. Quid, inquit, erat Adam? *segmentum Dei. Quid Eua? segmentum figmenti. Quid Seth? germen ex utroque.* Cū ergo his tribus hominibus tres diuinas personas Gregorius comparauerit: quis non videt ex sententia Gregorij, Filium esse à Patre, Spiritū verò à Patre & Filio?

SEXTVS, CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS catechesi, 17. cap. medium: *Vnus tantum, inquit, est, atq; idem Spiritus sanctus, vniens & subsistens, qui ubiq; Patri & Filio adest, non qui à ore & labijs Patris, & Filij loquendo formetur, vel effluat, aut in aërem diffundatur, sed substantialis, loquens, & operans, &c.* Vbi non diceret Cyrillus, eum non formari temporali modo ab ore Patris & Filij, nisi crederet eum aliquo modo à Patre & Filio. Satis enim erat dicere, non formari ab ore Patris. Vult ergo Cyrillus, Spiritū sanctum à Patre & Filio procedentem de Patre & Filio, & ab utroq; procedere, sed modo rituali & ineffabili.

SEPTIMVS, IOANNES CHRYSOSTOMVS tom. 5. homil. 1. Symb. *Iste, inquit, est Spiritus de Patre & Filio procedens, qui diuidit propria dona singulis prout vult.* Et hom. 2. *Iste inquit, Spiritus sanctus dicimus Patri & Filio coequalis, & procedentem de Patre & Filio.* Et hom. 76 in Ioan. *Ecce inquit, quòd non Pater solus, sed etiam Filius Spiritum sanctum*

Ac ne dicat Græci, Chrysoſtomum loqui de temporali miſſione donorum Spiritus ſancti, idem Chryſoſt. hom. 77. explicans, cur dicatur mitti Spiritus à Filio: *Præterea, inquit, & personarum differentiam ostendit, cum duas ponit, &c.* Ergo si missio exprimitur ad significandam distinctionem personarum, verè persona ipsa mittitur, non sola dona. & cum distinctio personarum sit æterna, hæc missio æternam emanationem includat necesse est. Deniq; GENNADIUS in sua apologia pro Latinis, ca. 1. §. 4. adducit alium locum Chrysoſtomi ex hom. de incarnat. in hæc verba: *Venit Christus ad nos, dedit nobis descendentem ex ipso Spiritum, & corpus nostrum suscepit.*

OCTAVVS, EPIPHANIUS hæref. 69. quæ est Arianorum, pag. 219. *Sed neq; sanctus Spiritus aliis Spiritibus adequatur, quoniam vnus est Spiritus Dei, Spiritus ex Patre procedens, & de Filio accipiens; hi verò volunt hanc creaturam creatura esse, &c.* Quo loco illud (*Ex Filio accipiens*) nihil significare potest, nisi ex Filio procedens per æternam emanationem. Nam opponit Epiphanius istud (*Accipere ex Filio*) creationi. Docet enim, Spiritum non esse creatum à Filio, vt hæretici dicebāt, sed accepisse substantiam suam à Filio alio modo, quam per creationem. Vnde paulò infra iterum ait: *Et quãdoquidem non alienus est Filius à Patre, sed ex ipso genitus, etiam non alienus est Spiritus sanctus. Verùm Filius quidem unigenitus, genitus sine principio, sine tempore, sanctus autem Spiritus neq; genitus est, neq; creatus, sed ex Patre procedens, & de Filio accipiens.* Et pag. 223. *Omnia à Deo sunt creata, solus verò Filius Dei genitus est, & solus Spiritus sanctus ex Deo processit, & ex Filio accepit, reliqua verò omnia sunt creata, & neque progressa ex Patre processerunt, neque ex Filio acceperunt.* Pag. 229. *Quo ostendar, inquit, fontem ex fonte, ex Patre & unigenito Spiritum sanctum.*

Item in Anchor. pag. 332. *Spiritus sanctus Spiritus Dei, & Spiritus Patris, & Spiritus Filij non iuxta aliquam compositionem, quæ admodum in nobis anima & corpus, sed in medio Patris & Filij ex Patre & Filio tertius nomenclatura.* Pag. 349. *Si verò Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, aut absque Virisq;.* Pag. 350. *Vita, inquit, ex Vita est Filius, Spiritus autem sanctus ab Virisq;.* Pap. 351. *Filius, inquit, vocat eum qui est ex ipso, Spiritus ve-*
rò san-

ro sanctum ab Verisq. Et infra: Audi, o bone, quod Pater Veri Filij est Pater, totus lux, & Filius Veri Patris, lux de luce, non sicut factura aut creatura nomine solum. & Spiritus sanctus Spiritus Veritatis est, lux tertia à Patre & Filio. Et infra: Spiritus sanctus ex Patre, & ex Filio solus est lux Veritatis.

NONVS, DIDYMVS ALEXANDRINVS lib. 2. de Spiritu sancto ultra medium: Non loquetur, inquit, à semetipso, hoc est, non sine meo & Patris arbitrio, quia inseparabilis à meo, & Patris est voluntate, quia non ex se est, sed ex Patre & meo est. Hoc enim ipsum quod subsistit, & loquitur, à Patre & meo est. Et infra: Spiritus, inquit, sanctus, qui est Spiritus Veritatis, Spiritusq. sapientia, non potest à Filio loquente audire quod nescit, cum hoc ipsum sit, quod profertur à Filio, id est, procedens à Veritate, consolator manans de consolatore. Et pagina sequenti: Neq. inquit, alia substantia est Spiritus sanctus, præter id quod datur es à Filio.

DECIMVS, CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. II. in Ioan. cap. 15. Verum, inquit, quoniam consubstantialis Filio est, procedens per eum, omnem eius habens virtutem, ideo ait: Quia de meo accipiet. Et infra: Nam cum per Filium naturaliter procedat, & proprius eius, cum omnibus qua absolute habet, accipere dicitur qua ipse sunt.

NOTA, Spiritum procedere per Filium cum omnibus qua absolute habet. Quid enim id aliud significat, quam essentiam diuinam, & omnes absolutas perfectiones Spiritui sancto per processionem à Filio communicari? Et cap. 25. Ex ipso inquit, substantia Dei Patris procedens, profusus autem ad locutos per consubstantialia Verbum, à quo est secundum emanationem ad esse atq. subsistere. Potuitne clarius S. Cyrillus dicitur Spiritum sanctum à Filio procedere? Id enim intelligimus nos per processionem à Filio, habere esse, & subsistere Spiritum sanctum à Filio, quod disertis verbis Cyrillus ait. Item lib. 12. in Ioan. cap. 56. Ex Patre, inquit, per Filium procedit. Item lib. 13. thesauri, ca. 2. Et ideo, inquit, Spiritum sanctum Dominum similiter appellat, sicut ex ipso Filio & in ipso naturaliter existentem. Et infra: Sic Filium Dei ex ipso & ex ipso Patre naturaliter esse intelligimus. Ex Filio autem & ex Patre naturaliter ac substantialiter Spiritum sanctum sic ut ex Patre provenire credimus. Item lib. de recta fide ad Theodotium.

tra medium. Et lib. 5. 6. & 7. de Trinitate similia habet. Denique in cap. 2. Ioëlis (ut citat Bessario in sua oratione, cap. 7.) *Proprius, inquit, ipseus, & in ipso, & ex ipso Spiritus est, quem admodum sanè de ipso Deo & Patre intelligitur.*

XI. SIMEON METAPHRASTES, cuius in Concilio Florentino honorifica mentio fit, in vita sancti Dionysij Areopagita: *Ascendit, inquit, meus Christus in cælum, & ad paternam sedem reuertitur, & Spiritum qui ex ipso procedit, mittit discipulis.*

XII. ANASTASIUS, cuius fit mētio cum magno honore in VI. Synodo; in I. libro de rectis dogmatibus, sic loquitur: *Spiritus sanctus appellatus est Spiritus oris Dei: os enim Patris est Filius.* Hæc ille. Vbi satis apertè indicat, Spiritū sanctum sic à Filio procedere, qui os Dei dicitur; sicut Spiritus oris nostri à nostro ore spiratur. Idem infra: *Vt doceat, inquit, & nam esse essentiā tam eius, qui accipit, quā illius, à quo accipit, ipseus etiamnum à quo procedit.* Hæc ille. Vbi per eum, qui accipit essentiā, intelligit Spiritū; per eum, à quo accipit, Filium; per eum, à quo procedit, Patrē. Quod si Spiritus à Filio essentiā accipit, quid aliud requirimus? Nec enim de voce, *Procedit*, quæstio esse debet, cū de re ipsa constet. Vnde ibidem subiungit: *Neq; enim ex eo prodiit, quod aliena sit essentiā, aut quisquis accipit ex non sibi consubstantiali.* Et infra: *Rursum, inquit, ipse Spiritus & ab ipso procedit & mittitur, non à Patre solo, sed & à Filio.* Et infra: *Equidē Dominus declarans Spiritum sanctum à se emergere, insufflans in discipulos dicebat; Accipite Spiritum sanctum.*

XIII. THARASIVS in epistola ad Patriarchas Orientis, que habetur VII. Synodo, act. 3. *Credimus, inquit, in Spiritū sanctum, qui ex Patre per Filium procedit.*

XIV. MAXIMVS vir doctissimus & sanctus in cap. 4. Zacha. *Spiritus sanctus, inquit, quemadmodum secundum essentiā Dei & Patris est, ita & Filij secundum essentiā est, tanquā ex Patre essentialiter, per Filium ineffabiliter natum procedens.* Citat hunc locum Bessario, cap. 6.

XV. Est Ioannes DAMASCENVS lib. I. de fide, cap. 18. *Imago, inquit, Patris est Filius, & Filij Spiritus sanctus.* At certè imago ab exemplari habet esse. Et infra: *Deus Spiritus sanctus medius ingeniti, & geniti, & per Filium Patri coniunctus.*

Habemus igitur quindecim testes Latinos, & quindecim Græcos, qui ante dissidium nostrum exortum apertissime docuerunt, Spiritum sanctum à Patre & Filio produci, & spirari; ut iam intolerabilis planè Græcorum obstinatio deri debeat.

CAPVT XXVI.

Ex ratione idem confirmatur.

VIDE rationes multas apud sanctum Thomam lib. 4. contra Gentes, cap. 24. & quæstio. de potentia, art. 4. Ratio præcipua sancti Thomæ hæc. Si Spiritus sanctus non procederet à Filio, non distingueretur ab illo; hoc autem est contra fidem, quia tunc esset dualitas, non Trinitas: Igitur procedit à illo Spiritus sanctus.

Propositio argumenti ita probatur; Omnis distinctio in Deo nascitur ex relationibus originis: at si Spiritus non procederet à Filio, non esset inter eos ratio originis, ergo Spiritus non procederet à Filio, non distingueretur à Filio. Huius argumenti probatur iterum propositio, nam in Deo nihil est, nisi essentia & ratio, siue absolutum & relatum, sed essentia, & omnia absoluta sunt communia, ergo sola ratio distinguit. Vnde in Concilio TOLETANO XI. cap. 1. dicitur, in solis relationibus numerum cerni; proinde omnis distinctio ex relationibus ortum ducere. vbi enim non est distinctio, nec numerus esse potest. Præterea, si non essent communia tribus personis omnia absoluta: non essent tres personæ vna res, ut docet Concilium LATRANENSE cap. 2. Item non possemus defendere Dei simplicitatem, si possemus ostendere, nullam perfectionem esse in vna personâ, quæ non sit in alia, quare dubitari non debet, quia ratio distinguit Trinitatem.

Rursum, non quælibet ratio sufficit ad distinctionem faciendam; nam relationes non oppositæ non distinguunt, ut patet, quia in vno Patre sunt duæ relationes, paternitas & spiratio actiua, & tamen non distinguunt duas personas, ergo debent esse relationes oppositæ, ut distinguant.

Rursum, non quælibet oppositæ distinguunt, sed realiter se debent

se debent; nam relatio identitatis dicit oppositionē, sed non distinguit, quia non dicit oppositionem realem; rursus relationes oppositæ, & reales, vel fundantur super quantitate, vel æqualitas; vel super qualitate, vt similitudo; vel super actione, vt paternitas, & filiatio. sed in Deo non sunt relationes reales fundatæ & in quãtitate, aut qualitate, ergo solùm remanent relationes fundatæ in actione, quæ dicuntur relationes originis, quæ distinguere possunt personas.

Probatur assumptio; nam in Deo est quidem æqualitas, & similitudo, sed quia fundamentum horum omnium est sola essentia, quæ est vna numero, ideo istæ relationes rationis sunt, non reales. Non enim possunt esse reales relationes, vbi non sunt fundamenta proxima distincta realiter: & licet æqualitas & similitudo in Deo essent relationes reales, vt vult Scotus, tamen adhuc non posset inde sumi distinctio personarum. Nam Scotus putat ad hoc, vt sint relationes reales, non requiri distincta fundamenta, sed sufficere distincta subiecta relationum, & quoniam Pater & Filius sunt extrema realia, ideo putat eorum æqualitatem & similitudinē esse relationes reales.

Itaq; secundum hanc sententiam non sunt distinctæ personæ, quia æquales, aut similes sunt reali relatione æqualitatis vel similitudinis: sed è contrario, ideo reali relatione sunt æquales aut similes, quia distinctæ personæ sunt. solæ ergo relationes originis distinguuntur, & inde sequitur, vt iam probatum est, aut Spiritum sanctum originem ducere à Filio, & ad eum referri relatione originis, quod est ab ipso procedere; aut certè ab eo, non distingui, quod ne Græci quidem vnquam docuerunt.

Sed contra hanc rationem est obiectio molestissima, nam non videtur verum, solas relationes oppositas distingui in Deo realiter. Nam paternitas, & spiratio passiva distinguuntur realiter, & tamen non opponuntur. Similiter filiatio & spiratio passiva.

Respondent aliqui, paternitatem distingui à spiratione passiva, quia identificatur cum spiratione actiua, quæ passivæ opponitur. At contrà. Nam tunc spiratio actiua nõ posset esse in Filio, quia identificatur cum paternitate, quæ opponitur filiationi; & similiter essentia non posset esse in Fi-

lio, aut Spiritu sancto, quia identificatur cum paternitate, quæ distinguitur realiter à filiatione & spiratione passiva.

Respondent alij, paternitatem & spirationem passivam distingui, quia sunt in distinctis suppositis. At neq; hoc latet, cit, nam etiam spiratio actiua est in distinctis suppositis, & mirum in Patre & Filio, & tamen est vna & eadem in vtroque. Et ipsa essentia nonne est in tribus suppositis re distinctis & tamen est vna & eadem in omnibus? Et præterea ipsa supposita, id est, Pater & Spiritus sanctus non sunt opposita propriè, ergo non omnis distinctio oritur ex oppositione.

Respondet alij, paternitatem & spirationem passivam esse opposita virtualiter; quia paternitas fundatur in productione notitiæ, spiratio passiva in productione amoris, quæ productiones oppositæ sunt, cum includant relationes originis. nam amor ex cognitione nascitur. At contra. Nam amor non oritur ex cognitione effectivè, intellectus cum seolum proponit obiectum voluntati. non autem est distinctio realis necessariò ponenda inter obiectum & actum, ut patet in Deo, vbi essentia est obiectum cognitionis & amoris, & non distinguitur à cognitione & amore.

Respondeo igitur, paternitatem non opponi spirationi passivæ: & tamen distingui ab ea ratione alicuius oppositæ relationis. Est enim obseruandum, cum duæ relationes opponuntur, non solum ipsas distingui, sed etiam proprie ipsas distingui ipsa supposita relatiua. Itaq; non solum distinguitur spiratio actiua & passiva, sed etiam distinguuntur spirator & spiratus. & quia ista relatiua sunt personæ subsistentes, sequenter distinguuntur proprietates constitutiua personarum; alioqui vna esset alia.

Quoniam igitur paternitas est constitutiua personæ spirantis, necessariò distinguitur à spiratione passiva, quæ constitutiua personæ spiratæ, alioqui Spiritus sanctus à Patre procederet. nam à Patre procedit, & ipse esset Pater, si distingueretur paternitas & spiratio passiva. Idem dicendum de filiatione, quæ distinguitur à spiratione passiva, quia filius constituit personam Filij, & proinde spiratoris, si à Filio procedit Spiritus sanctus: spiratio autem passiva constitutiua personæ spirati. Opponuntur autem spirator & spiratus, si aliqua distinguuntur in Deo, quæ non opponuntur relationi.

sed ratio distinctionis semper est aliqua oppositio relatiua, quæ si tollatur, nulla remanet distinctio.

Dices, si Spiritus non procederet à Patre, sed à solo Filio, nulla esset oppositio relatiua inter Patrem & Spiritum, & tamen ab eo distingueretur. nam alioqui Spiritus esset Pater, & sic produceret suum auctore, id est, Filium. RESPONDEO, non posse vlllo modo tolli à Patre spirationem actiuam, nisi tollatur etiam à Filio; nam si Filius spirat Spiritum sanctum, eo ipso etiam Pater spirat, saltem mediatè, & sic mediatè opponitur Spiritui sancto; at si tollatur à Filio spiratio actiua, non necessariò tollitur à Patre, sed tunc non distingueretur Filius à Spiritu sancto. Quòd si fingamus tolli ab utroque, tollitur etiam ipsa processio Spiritus sancti, atque aded ipse Spiritus sanctus.

ALIA est obiectio aduersus eandem nostram rationem; generari & spirari sunt duo modi productionis planè incompossibiles, & in eis fundantur relationes incompossibiles, etiam si nullo modo sint oppositæ, vt patet, quia nihil potest bis produci, aut duobus modis produci; & idem testantur exempla; nam nemo potest gignere Filium per naturam, & eundem producere ex arte, & facere vt sit idem Filius, & statua, etiam si non opponantur hæc vlllo modo. Accedit etiam S. ANSELMI auctoritas, qui libro de processione Spiritus sancti, cap. 1. ait: *Quoniam adhuc non constat, an Spiritus de Filio procedat, aliam causam distinctionis eorum esse assignandam, & hanc esse, quia Filius nascendo, Spiritus procedendo producitur.*

RESPONDEO, quæ sunt in creaturis multa & diuisa, in Deo esse vnum & simplex, modò non impediatur oppositio. Vnde si à Filio non procederet actiuè Spiritus sanctus, sine dubio generari & spirari non essent duo modi, sed vnus realiter, qui tamen distingui possent ratione. Nam sicut in Deo idem sunt intellectus & voluntas, intelligere & velle, idem etiam esse possent verbum & amor, nisi vnum ab altero verè procederet: & sicut non repugnat vni personæ, vt sit dicens & amans, seu Pater & spirator, ita non repugnat vni personæ, vt sit verbum & amor, Filius & Spiritus sanctus.

Adde, quod non deest etiam exemplum in creaturis, nam gignere & docere sunt diuersissima formaliter; & similiter

relationes Patris & Filij plurimum differunt à relationibus doctoris & discipuli, & tamen vnus & idem potest esse pater & doctor respectu eiusdem, qui erit filius & discipulus eius. Quando autem id non videmus, vt in illo exemplo de filio & statua, id accidit, propter multiplicationem & distinctionem materiæ, non propter impossibilitatem relationum.

Ratio ergo S. Thomæ solidissima est, & deducta ex fundamentis fidei: & præterea est communis Patrum doctrina, quod sanè Scotus non aduertit. Nam NAZIANZENSIS rat. 5. de Theologia, solùm agnoscit, distinctionem ob relationes originis. NYSSENSIS in fine libri ad Ablabium, solùm dicit, distinguere in Deo personas per esse causam & effectum, quod est idem cum præcedente sententia. AVESTINVS lib. 7. Trinit. cap. vlt. & lib. 15. ca. 14. solùm vult distinguere personas per hoc, quod vna est ad aliam. BOETIVS lib. de Trinit. cap. 12. *Sola*, inquit, *relatio multiplicat Trinitatem*. ANSELMVS lib. de processione Spiritus sancti, cap. 2. omnia dicit esse vnum, vbi non obuiat relationum oppositio. RICARDVS lib. 2. de Trinitate, dicit, distinctionem personarum certis numero producentium, quia vna persona producit, non producit; alia producit, & producit; tertia producit, & non producit.

Ex his ad locum ex Anselmo citatum facile est respondere, Anselmus enim in 1. & 2. capite exponit ea, in quibus nec cum Græcis convenimus, quorum vnum est, quod Filius à Spiritu sancto distinguatur, quia vnus nascendo, alter procedendo accipit esse. Deinde autem ostendit, non posse esse hos duos modos distinctos, nisi Spiritus sanctus sit à Filio, quia omnia sunt vnum, vbi non obuiat relationis oppositio. Superest iam, vt argumenta Græcorum breuiter proponamus, & confutemus.

CAPVT XXVII.

Soluuntur argumenta Græcorum.

PRIMUM argumentum sumunt ex illis verbis Ioan. 15. *Cum Venerit Paracletus, quem ego misi ad vos à Patre Spiritum Veritatis, qui à Patre procedit. Cum enim tam disertè Dominus dixisset Spiritum*

Spiritum sanctum à Patre procedere, & non addiderit, à Filio: temeritas videtur asserere, Spiritum à Patre Filioq; procedere.

RESPONDEO CUM AVGVSTINO lib. 3. contra Maximinum, cap. 14. nominari solum Patrem, non ad excludendum Filium, sed quia Pater est principalis auctor Spiritus sancti: Filius enim à Patre habet vt spiraret. Quòd aut Filius non excludatur, etiam si non nominetur, probatur PRIMO ex aliis similibus locis. Nam Matth. 16. dicitur: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in caelis est*; & tamen illa reuelatio facta fuit ab omnibus personis. Et de Spiritu sancto, Ioan. 15. *ille vos docebit omnia.* & tamen etiam Pater & Filius nos docent omnia.

SECUNDO, cum dicitur, à Patre procedit, non potest intelligi, à Patre, vt Pater est formaliter, quia tunc Spiritus esset Filius, ergo à Patre, vt habet essentiam communem cum Filio: proinde etiam à Filio procedit.

TERTIO, vt acutè Anselmus libro de processione Spiritus sancti ratiocinatur, si dictum esset; Nemo producit Spiritum sanctum, nisi solus Pater, adhuc non excluderetur Filius; vt ex simili sententia perspicuum est; nam dicitur Matth. 11. *Nemo nouit Filium, nisi Pater*: & tamen non excluduntur à cognitione Filij ipse Filius & Spiritus sanctus, qui sunt eiusdem naturæ. Et ibidem addit: *Nec Pater quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare*: Nec tamen excluditur Pater & Spiritus à cognitione Patris, etiam si Filius nihil eis reuelat. Eodem igitur modo, si dictum esset; Nemo producit Spiritum sanctum, nisi Pater, non excluderetur Filius ab ea productione. Quantò igitur minus excluditur per eam sententiam; Spiritus sanctus à Patre procedit? Hic enim nulla est exclusio, nulla negatio.

SECUNDVM argumentum sumunt Græci ex eo, quod in Concilio EPHESINO lectum est Symbolum Nestorianorum, & liber Theodoreti contra anathematismos Cyrilli, & in utroque habebatur expressè, Spiritum non procedere à Filio, & tamen Patres Concilij tacuerunt, ergo approbasse videntur.

Respondeo PRIMO, retorquendo argumentum. nam in eodem Concilio Ephesino, & postea in quarta & quinta Synodo

nodo lecta est epistola Cyrilli cum anathematismis ad Nestorium, in quibus habetur Spiritum à Filio habere suum esse. & tamen Patres non contradixerunt, ergo approbaverunt. **SECUNDO**, Theodoretus non solum ait, Spiritum non procedere à Filio, sed etiam non procedere per Filium, quod tamen Græci modò asserunt, ergo si Concilium suo silentio approbavit, Spiritum non procedere à Filio, quod videtur contra nos; approbavit etiã non procedere per Filium, quod est contra ipsos. Dico **ULTIMO**, Ephesinum Concilium noluerit tunc expressè disputare de ista questione, quia propter aliud negotium conuenerat, tamen satis aperte ligatissime sententiam suam, cum summo consensu probauerunt contra tam Cyrilli doctrinam, & damnauerunt contrariam Nestorianorum & Theodoreti: quod idem fecerunt quarta & quinta Synodus; immò etiam sexta & septima, ac breuiter omnes Synodi consequentes.

TERTIVM argumētum ex Patribus sumunt, ac Patres adducunt **DIONYSIVM AREOPAGITAM**, qui de diuinis nominibus, cap. 2. pag. 1. *Solus*, inquit, *fons supersubstantialis* *Deus est Pater*. **RESPONDEO**, id esse verum, quia Pater non habet aliunde Diuinitatem. Vnde aliqui comparant Patrem fonti, qui dat, & non accipit; Filium flumini, qui accipit, & dat; Spiritum sanctum lacui, qui accipit, & non deicit alibi aquam. Sed quanquam hac ratione dicatur solus Pater fons, quia non accipit aliunde, tamen alia ratione etiam Filium fontem Epiphanius vocat, hæres. 69. sed fontem de fonte, dicitur Deum de Deo, quia accipit eandem essentiam, quam habet Pater.

SECUNDO proferunt **BASILIVM**, qui epist. 43. *Nihil*, inquit, *secundum propriam notionem communionem habet Filius cum Patre*. Ergo non conuenit cum Patre in spiratione, quæ est quædam notio. Præterea ibidem dicit, propriam notionem Spiritus sancti esse, quod per Filium, & cum Patre cognoscatur, & ex Patre subsistentiam habeat.

RESPONDEO ad **PRIMUM**, non loqui Basilium de notione qualibet, sed de notione quæ est proprietas, vt patet ex verbis eius. Vult ergo dicere, Filium ratione filiationis, quæ est eius propria notio, non conuenire cum Patre aut Spiritu sancto.

Ad SECUNDUM dico, locum esse pro nobis, si bene intelligatur. nam cum dicit, Spiritum sanctum per Filium & cum Filio cognosci, non vult dicere, Spiritum sanctum cognosci ex prædicatione & doctrina Filij: sed cognosci per Filium. & cum Filio, vt relatiuum per suum correlatiuum. nam paulò antè dixerat, Spiritum sanctum ex Filio pendere, & non posse vnum sine alio cogitari, quod est proprium relatiuorum. Præterea differit eo loco de distinctione personarum intima & æterna; non autem debet sumi distinctio æterna à temporali nostra cognitione, alioqui ante nostram cognitionem nõ fuissent personæ distinctæ. Quod si relatiua sunt Filius & Spiritus sanctus, necesse est, ideo esse relatiua, aut quia Filius sit Filius Spiritus sancti, & Spiritus sanctus sit Pater, quod nemo dicit; aut quia Spiritus sanctus spiretur à Filio, & sit Filius spiras seu spirator Spiritus sancti, quod Ecclesia Catholica dicit. Neq; obstat quod Basilius dicit, Spiritum ex Patre subsistere, id enim tribuit Patri tanquam principali auctori; sicut ipse Dominus dixit, Qui ex Patre procedit.

TER TIO proferunt NAZIANZENVM, qui in oratione ad Episcopos, qui venerant ex Ægypto: *Omnia, inquit, quæ habet Pater, habet etiam Filius, excepta causitate.* Hinc enim sequi videtur, Filiũ non esse causam Spiritus sancti, sed solum Patrem. RESPONDEO, loqui S. Gregorium de causitate respectu ipsius Filij, quæ est proprietas Patris, ac si dixisset; Omnia Filius habet, quæ habet Pater, præter esse Patrem. Quid, quod ibidem apertè Gregorius insinuat, Spiritum esse à Filio? Nam sicut cõtulerat Filium cum Patre tanquam productum cum producente; ita postea confert Spiritum cum Filio: *Omnia, inquit, quæ habet Filius, habet Spiritus sanctus, excepta filiatione, id est, excepta proprietate eius personæ, à qua ipse producitur.*

QUARTO adducunt DAMASCENVM lib. I. cap. II. de fide: *Spiritum, inquit, per Filium esse dicimus, ex Filio nõ dicimus.* B. Thomas quæst. 10. de potentia, art. 4. reiicit Damascenum tanquam qui sequutus sit Theodoretum. sed non videtur id verum esse. siquidem Theodoretus disertè negauit, Spiritum sanctum à Filio, vel per Filium esse. Damascenus autem negat esse à Filio, non negat esse per Filium.

RESPONDEO igitur cum Bessarione & Gennadio, DA-

MASCENVM non negasse, Spiritum sanctum procedere ex Filio, quod ad rem attinet, cum dixerit, Spiritum esse imaginem Filij, & per Filium esse; sed existimasse, tutius dici per Filium, quam ex Filio, quantum ad modum loquendi, propter hæresim Macedonij & Eunomij, qui ex Filio tanquam primaria, immò etiam sola causa processisse dicebat Spiritum sanctum. Quemadmodum dicimus, post hæresim Nestorij, MARIAM non Christiparam, sed Deiparam, non quia non sit Christipara, sed ne putetur solùm Christipara, & non Deipara. Ceterùm sicut propter hæresim Macedonij rectè dicebatur, Spiritus esse à Patre per Filium, ita propter errorem Græcorum rectiùs dicitur nunc à Patre & Filio.

QVINTO adducunt, ut Magister testatur lib. 1. d. 1. de his, qui ad filium caesulam iussit scribi in tabula argentea Symbolum Constantinopolitanum sine additione, Filioque, & poni in altari post corpus sancti Pauli. Vixit autem iste Pontifex circa annum DCCC. à Christo nato, quo tempore iam additio facta fuerat, ergo illam abstulit Pontifex.

RESPONDEO, Pontificem dedita opera hoc fecisse, ut servaretur memoria Symboli Constantinopolitani, quæ fuerat, & ut intelligerent omnes, non damnari illud Symbolum, nec esse contrarium nostro. Habet enim Ecclesia vetera Symbola, Apostolicum, Nicænum, Athanasij, Constantinopolitanum sine vlla additione, & illud idem cum additione, quæ omnia vnum, & idem sunt, licet vnum sit alio elarior & explicatius. Porro omnia illa Symbola Ecclesia Catholica recipit, & honorat: & sicut condito Nicæno Symbolo non fuit abrogatum Symbolum Apostolicum: & sicut condito Constantinopolitano, non fuit abrogatum Nicænum: ita quoque condito nostro Symbolo, non debuit abrogatum Constantinopolitanum. Itaque prudentissimo consilio factus Pontifex, ne Græci putarent, reprobari à nobis Symbolum Constantinopolitanum, iussit illud honorari in Ecclesia conservari.

SEXTO adducunt THEOPHYLACTVM in capitulo 1. epistolæ ad Romanos: *Sane, inquit, Latini malè hac exponere solent, minus rectè intelligentes dicunt, quòd Spiritus etiam ex Patre procedat.* RESPONDEO, schismatis tempore vixisse Theophylactum.

phylactum, ideoque non recipi eius auctoritatem; alioqui noseiam plurimos alios proferre potuissemus, ut Bernardum, Rupertum, Richardum, Thomam, Bonauenturam, & alios Sanctos recentiores.

ULTIMO afferunt rationes. PRIMARATIO est Theophylacti loco citato, Spiritus sanctus vnus est, ergo vnum habet principium, non duo, & vna spiratione procedit, non duabus. RESPONDEO, rationem istam, quæ præcipua tamen est Græcorum, nihil valere. Nam licet Pater & Filius sint duo spirantes, tamen vnica spiratione spirant, & vnum principium sunt Spiritus sancti. Nihil enim multiplicatur in Deo, nisi relatio opposita: spiratio autem, qua Pater spirat, non opponitur spirationi, qua spirat Filius. & certè si argumentum concluderet, efficeret etiam Filium non esse creatorem mundi, nam mūdus est vnus, ergo vnum principium habet, & vna actione producit, ergo si duæ personæ non possunt esse vnum principium, nec vna actione creare, non creauit Filius mundum, sed Pater solus. sicut ergo Pater, & Filius, immo etiam Spiritus sanctus, vnum sunt mundi principium, & vna actione creant, quia vnam essentiam habent: ita quoque Pater, & Filius vnum sunt principium Spiritus sancti, & vna spiratione spirant, quia vnam habent potentiam spiratiuam.

SECUNDA ratio, Pater est sufficiens principium Spiritus sancti, ergo non requirit auxilium Filij. RESPONDEO, Patrem etiam esse sufficiens principium creationis, & tamen hoc non obstante omnes personæ creant, quia habent eandem potentiam & essentiam. Non enim Filius cum Patre spirat, quia Pater eget auxilio, sed quia eandem vim spiratiuam habent Pater & Filius. ADDE, quod Spiritus sanctus procedit necessariò à duobus, quia alioqui non esset tertia persona, sed coincideret cum secunda, vt ostensum est. Itaque mundus producitur necessariò à tribus, necessitate producentis, non necessitate producti, at Spiritus sanctus producitur à duobus necessariò, necessitate producentium, & necessitate producti.

TERTIA ratio, si à Filio procedit Spiritus, ergo Patri similior est Filius, quàm Spiritus sanctus; nam Filius spirat cum Patre spirante, & Spiritus non generat cum Patre generante.

rante. RESPONDEO, si Spiritus à solo Patre procedit, fuit similiorem Filium Spiritui, quàm Patri; nam Filius procedit cum Spiritu, & non producit cum Patre. sed neutrum horum argumentorum concludit. nam similitudo attenditur ex parte essentia, non ex parte relationum.

CAPVT XXVIII.

*Demonstratur, rectè factam additionem illam,
FILIOQVE.*

SUPEREST ostendere, Latinos potuisse & debuisse explicare Symbolum addendo illam particulam (*Filioq;*) ac primùm ostendam, debuisse Symbolum explicari; deinde id potuisse facere Latinos sine Græcis.

Quod ergo debuerit explicari Symbolum probatur, non necessarium est ad salutem non credere Spiritum sanctum à solo Patre procedere, ergo orta hæresi, quæ docebat Spiritum à solo Patre procedere, debuit adhiberi remedium per applicationem, quia debent tolli occasiones errandi.

Probatur antecedens; nam ATHANASIVS in Symbolo, ubi posuerat à Patre & Filio, &c. dicit: *Hac est fides Catholica, quam nisi quisq; integrã, inuiolatãq; seruauerit, in æternum peribit.* Et in epist. ad Serapionem: *Iuxta quod, inquit, mandat Apostolus, hæreticum hominem post unã aut alteram correptionem deuota, etsi am si quos uideas cum Helia uolantem per aëra, & cum Petro, & Mose, sicio pede calcantes manus nisi Spiritum sanctum profiteatur Deum essentialiter ex Deo Filio existentem, sicut & Filium naturaliter Deum genitum essentialiter ex Deo Patre existentem, si nos profiteamur, non recipias.* Vide similia loca Cyrilli & Epiphaniij apud Thomam in opusculo contra Græcos.

Præterea probatur ex decreto Concilij FLORENTIN. sic habetur: *Definimus, ut hac fidei ueritas ab omnibus Christianis credatur ac suscipiatur, quia Spiritus sanctus à Patre & Filio aternaliter est.* Deniq; ratione. Nam credere Spiritum non esse à Filio, est, ut demonstrauimus, error cõtra Scripturas, ergo necessariò uitandus, Est tamen hoc loco ad-

mauertendum, non semper necessarium fuisse, nō credere non esse à Filio Spiritum sanctum. nam antequam oriretur & definiretur quæstio, satis erat credere, Spiritū à Patre procedere, in quo includebatur etiam, quod procederet à Filio: nec erat opus quærere, an à Filio procederet, nec ne. non enim tenemur omnia scire; sed tamen tenemur nunquā positivè asserere errores. Itaq; postquā mota est quæstio, & multi cœperunt errare, necesse fuit remedium adhibere, & hoc ipsum etiā definiuit Concilium Florentinum in hæc verba: *Definimus explicationem verborum illorum (FILIO QUE) Veritatis declaranda gratia, & imminente tunc necessitate licitè & rationabiliter Symbolo fuisse appositam.*

Veniamus nunc ad alteram partem, ac demonstramus, hanc explicationem à Latinis sine Græcorum consensu fieri potuisse. PRIMO, Papa Romanus est Pastor & Doctor totius Ecclesiæ, ut in ipso Concilio Florentino Græci confessi sunt, & patet ex illo Ioannis ultimo; Pasce oves, ergo potest ipse, etiam sine Concilio, definire res fidei; nam quia Pastor & Doctor vniuersalis est, nō potest errare, cū docet ex cathedra; alioqui tota Ecclesia erraret, quæ illū sequi tenetur. definire autem res fidei ad illum pertinet, qui non potest errare.

SECUNDO, etiam si Papa non esset Pastor totius Ecclesiæ, nec posset definire controverfias fidei sine Concilio, tamen non propterea requireretur Concilium Græcorū & Latino- rum; sed sufficeret Concilium aliquot Episcoporum ab ipso Romano Pontifice conuocatum. est enim ipse (vt minimū) primæ sedis Episcopus, & sine ipso Concilia non habent ro- bur, & cum ipso habent, vt fusè docet Gelasius in tomo de vinculo anathematis. nam firmitas Conciliorum nō oritur ex multitudine & diuersitate Episcoporum, sed ex cōnexio- ne cum sede Petri, cui dictum est: *Rogavi pro te, & non defi- ciat fides tua*, Luc. 22. id quod etiam exempla testatur. Nam Concilium ARIMINENSE habuit DC. Episcopos, partim Græcos, partim Latinos, & tamē quia Romanus Episcopus dissensit, semper est habitū erroneum ab omnibus tam Græ- cis, quàm Latinis. Contrà, Conciliū II. CL. Episcoporū Græ- corum, & in quo nullus fuit Latinorum, quia à Pōtifice Da- maso confirmatū fuit, à quo Ariminense fuerat reprobatū, semper habitū est in honore. Videmus igitur à sede Petri Cō- ciliarum firmitatem esse.

TER-

TERTIO, etiamsi Papa non esset caput totius Ecclesie, nec primæ sedis Episcopus, sed vnus Patriarcha, nihilo maior ceteris, adhuc Græci non possent conqueri propter istam additionem. nam vel quæstio est de fide, vel de ritu, id est, vel nolunt Græci hanc additionem, quia est falsa, et contra fidem; vel quia licet sit vera, tamen non placet illis in Symbolo.

Si est quæstio de ritu: certè sicut multi alij sunt ritus diuersi Græcorum & Latinorum, & non propterea fieri debet schisma; ita etiam iste ritus tolerari poterat sine schismate. Præterea potest vnus Episcopus in sua Ecclesia aliquem ritum instituire sine consensu aliorum: quâto magis tota natio Latinorum simul?

Si autè quæstio est de fide, non possunt quidem Concilia provincialia vel nationalia aliquid ita definire, ut ita debeat ab omnibus recipi, tamen possunt definire, & alij non debent conqueri, sed probare, si viderint rem esse bene definitam; sin minus, conuocare maius Concilium. Nam istud factum videmus sæpius in Ecclesia.

Hæresim Pauli SAMOSATENI damnauit Concilium Antiochenum paucorum Episcoporum, nec alij modò plures in toto mundo conquesti sunt, sed ratum habuerunt, vt patet ex historia Eusebij libro 7. capite vltimo. Hæresim MACEDONII damnauit Concilium Constantinopolitanum, in quo nullus fuit Latinorum, nec Latini conquesti sunt, sed probauerunt. Hæresim PELAGII damnauerunt Concilia provincialia, Mileuitanum & Carthaginense, vt vnus propterea fecit schisma, quia non fuisset vocatus. Hæresim NESTORII damnauit Concilium Ephesinum, antequam adessent Latini, quos Pontifex Celestinus mittens non tamen Latini conquesti sunt, sed voluerunt cognoscere rem gestam, & cognitam approbauerunt. Et huiusmodi infinita exempla. Græci ergo non possunt conqueri sine ipsis quæstio definita est; præsertim cum post illam definitionem sint vocati ad Concilia generalia, non semel, que bis, sed sæpius, & rursus quæstio proposita & discussa sit ipsis præsentibus.

SI PETAS, licet non fuerint necessariò Græci initio vocandi, tamen cum vocari potuerint, quare initio non sunt vocati?

vocati? RESPONDEO, non esse certum, non fuisse vocatos, vt dicitur in Concilio Florentino. vt enim ignoramus, in quo Concilio fuerit facta additio, ita ignoramus, an interfuerint Græci, nec ne. Sed si vocati non sunt, caussa fuit. PRIMO, quia non erat necesse, cùm quæstio esset facilis. Nam, vt Augustinus respondit Pelagianis petentibus generale Concilium, lib. 4. ad Bonifacium, cap. 12. non omnis hæresis est talis, vt propter eam debeant vexari omnes prouinciæ. Et profectò talis est hæc de Spiritu sancto. Etsi facta sunt Concilia generalia, facta sunt vt satisfaceret Græcis, non quòd rei difficultas hoc exigeret. SECUNDO, quia necessitas vrgebat & requirebat celeritatem propter cõtentiones in Gallia & Hispania natas. Nec poterat tam citò ex remotis regionibus Episcopi aduocari. TERTIO, quia inutile erat. Nam eo tempore nulli ferèrant in Græcia homines docti. Has tres caussas reddit Bonauentura I. distinct. II. quæst. I.

CAPVT XXIX.

Soluuntur obiectiones Græcorum.

SED necesse est obiectiones ipsorum diluere. PRIMA est huiusmodi: Synodus III. generalis prohibuit omnem mutationem circa Symbolum; hæc enim habentur ad finem Concilij: *Decreuit sancta Synodus alteram fidem nemini licere proferre, aut scribere, aut exponere præter eam, qua definita fuit à sanctis Patribus apud Nicanam Urbem in Spiritu sancto congregatis. Eos autem, qui fuerint ausi aliam fidem componere, siue porrigere, aut proferre his, qui solunt ad Veritatis cognitionem conuerti ex Gentibus, vel ex Iudæis, vel etiam ex qualibet hæresi, istos, siquidem Episcopi fuerint, aut Clerici, alienos, Episcopos quidem ab Episcopatu, Clericos à Clericatu, si Verò Laici fuerint, anathematizatos.*

RESPONDENT nostri, hoc decreto non prohiberi explicationem Symboli, & mutationem quoad verba, sed prohiberi corruptionem per additionem, aut detractionem, contrarium sensum reddentem, id quod probat multis modis. PRIMO, sic intelliguntur etiam verba Pauli Galat. I. vbi anathe-

anathematizat eos, qui docent, præter id, quod ipse docuit
nam ipsemet multa alia docuit postea, & Ioannes totum E-
uangelium postea scripsit, vbi sunt multa, quæ nõ inueniuntur
in Paulo; non ergo prohibet Paulus, addi doctrinam, sed
addi aliquid contrarium superioribus.

SECUNDO, si Concilium Ephesinum loqueretur de quolibet
mutatione Symboli, iam esset abrogatum Symbolum
Constantinopolitanum, vbi habetur: *Ex Patre procedens,*
nam Symbolum Constantinopolitanum addidit ad Nicæ-
num inter alia, etiam hanc particulam: *Ex Patre proceden-*
tem, & tamen Græci semper vsi sunt Symbolo Constantino-
politano, & non Nicæno.

TERTIO, in Concilio Chalcedonensi, vbi videtur inter-
fuisse multi ex Episcopis, qui fuerunt in Concilio Ephesino,
act. 5. cum esset conscribenda fides, Episcopi clamabant, ad-
datur ad Symbolum: *sanctam MARIAM esse Deiparam,* &
in illa ipsa actione scribitur nouum Symbolum, in quo muta-
ta mutantur, adduntur, detrahuntur ex particulis Symboli
Nicæni & Constantinopolitani; & ad finem additur hæc pro-
hibitio: *Decreuit sancta Synodus alteram, &c.* vt in Epheso
Concilio. Ex quibus euidenter apparet explicatio de-
creti, nisi dicamus Concilium quartum pugnare cum ter-
tio, & esse excommunicatos omnes Episcopos quarti Con-
cilij, quod nemo hæctenus dixit.

Adde etiam, quod Græci non ignorarunt olim Latinos
esse huius sententiæ. Nam HORMISDA in epistola ad Ios-
tinum Imperatorem disertè scripsit, ex Patre Filioque Spi-
ritum procedere. Item non ignorarunt additionem factam
& tamen per annos circiter CCC. siluerunt, nec schisma bo-
cerunt, vt patet, quia additio facta est circa annum DC. &
postea celebrata sunt ex communi consensu Græcorum &
Latinorum tria Concilia generalia, VI. VII. & VIII. An-
no postea illis venit in mentem, vt nobis obiecerent Ephe-
sinum decretum. cur non obiecerunt antea, nisi quia intel-
ligebant, nihil facere contra nos? Respondent Græci, Con-
cilium Ephesinum prohibuisse omnem mutationem Sym-
boli, tam quoad rem, quàm quoad verba.

Ad id, quod obiecimur de Symbolo Constantinopolitano,
quod addidit ad Nicænum, respondent, EPHE-
SINUM

Concilium accepisse pro vno & eodem Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum, & prohibuisse mutationem circa Symbolum Nicænum, vt erat explicatum à Synodo Constantinopolitana.

Ad id verò, quod obieciimus ex Concilio Chalcedonensi, respondent, Concilium CHALCEDONENSE edidisse quidem aliam confessionem fidei, sed non composuisse aliud Symbolum, quod in Ecclesia frequentari deberet, & tradi iis, qui catechizandi erant; & de tali Symbolo locutum esse Concilium Ephesinum. Occasio enim huius decreti fuit, quia multi Symbola scribebant, & ea tradebant rudibus, & interim errores admiscebant.

AT CONTRA obiiciunt nostri, si Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum pro eodem accipiuntur, quia in re conueniunt, idem poterit dici de aliis, quæ in re conueniunt.

PRAETEREA ex hoc ipso, quod Concilium Chalcedonense non composuit Symbolum, quod in Ecclesia frequentandum esset, & tamen addidit illam clausulam, vt nemo audeat aliam fidem scribere, & proferre iis qui catechizantur, nostri colligunt, istam prohibitionem non debere intelligi de Symboli mutatione quoad verba, sed quoad rem. Hæc est communis & solida solutio; sed fortè posset aliter obstrui os Græcorum. Nam etiamsi Concilium Ephesinum loqueretur de verbis Symboli, nec vellet vlllo modo addi vel detrahi quidquam, tamen hæc prohibitio non extendere-
tur, nisi ad singulos Episcopos, vel Clericos, aut Laicos, non autem ad Concilia Episcoporum. Nam verba Canonis, harum personarum mentionem faciunt; nimirum Episcoporum, Clericorum, & Laicorum. Constat autem Concilia non ex Clericis, & Laicis, sed Episcopis tantum constare. & occasio huius Canonis scribendi idem confirmat. Scriptus enim fuit Canon, quoniam plurimi cœperant eo tempore sua Symbola scribere, non solum Episcopi, vel Clerici, sed etiam Laici.

DEINDE quomodo credibile est Synodum Ephesinam voluisse præscribere regulam summo Pontifici, aut Synodo generali? num ignorabant Episcopi illi, non posse vllum superiori suo, aut æquali legem dare? Cùm igitur particu-
r lam

lam (*Filioꝝ*) non aliquis particularis Episcopus, Clericus aut Laicus Symbolo addiderit, sed summus totius Ecclesie pastor, & Concilia generalia tria id ipsum probauerunt: ubi ubi bium esse non potest, quin id iure factum sit.

Sed rursus quidam obiiciunt: etsi licuerit Latinis per eam additionem explicare Symbolum, tamen non videtur debuisse ipsa explicatio apponi in Symbolo. Si enim omnia quæ definiuntur circa Symbolum, ipsi Symbolo addenda essent, multa alia fuissent addenda; ut Virginem esse Deiparam; Christi corpus verè esse in Eucharistia, licet ascendit in cælum; & alia.

RESPONDEO, non omnia debere poni in Symbolo; tamen hanc particulam rectè fuisse appositam, propter duas causas. PRIMO, quia post exortam hæresim, ipsum Symbolum sine hac particula dabat occasionem errandi. SECUNDO, quia facilè addi poterat sine additione noui articuli, & mutatione notabili ipsius Symboli. quæ causæ in aliis additionibus locum non habent. Nec tamen negamus, potest ad aliquam aliam particulam ad maiorem explicationem, id summo Pontifici, aut Concilio orbis terræ capere deatur.

CAPVT XXX.

Concluditur disputatio diuino testimonio.

NAM ad finem totius disputationis placuit citare diuinum siue iudicium, siue testimonium. Nam Deus multis modis ostendit post exortam schisma, utri errent, Græci an Latini. Nam ad tempus schismatis ita floruit Græcia viris doctis & sanctis, ut omnia Concilia generalia apud Græcos celebrata sint; post schisma autem per annos ferè DCCC. nullum habuerunt Concilium, nullum virum sanctum miraculorum, paucissimos homines doctos. Latini verò hoc tempore habuerunt duodecim generalia Concilia, & innumerabilia particularia. Item singulis ætatibus viros multis oculis clarissimos, nouos ordines religiosorum, plurimos homines doctos.

Præterea hoc tempore fides Latinorum propagata est accessione Indorum Orientalium, & noui orbis in Occidente: fides Græcorum minuitur indies quotidie, Græci in Conciliis conuicti ad nostrâ fidem conuersi sunt quater, aut quinque, & fortassis etiam sæpius; & semper ad vomitum suum redierunt.

Latini semper in disputationibus superiores in eadem fide & doctrina permanserunt: denique apud Latinos regna, & imperia potentissima adhuc florent, imperium verò Græcorum per Turcas Christi hostes euersum, ac destructum est penitus, ipsiq; omnes in miserrima seruitute degere, grauissimumq; iugum captiuitatis perferre coguntur.

Ac vt intelligant causam exitij sui esse pertinaciam in errore de processione Spiritus sancti; in ipsis feriis Spiritus sancti capta fuit Constantinopolis à Turcis, Imperator occisus, & imperium omnino extinctum. Nam vt probat GERARDVS Mercator in sua Chronolog. anno M. CCCC. LII. die 28. Maij indixit Mahumetes exercitui suo vltimam oppugnationem, & sequenti die Constantinopolim cœpit. illo autem anno fuit Pentecoste die 28. Maij, vt planum est ex aureo numero, & litera Dominicali, vnde festa mobilia inuestigantur. Erat enim aureus numerus 9. & litera Dominicalis A. Itaque multi comparant Ecclesiam Græcam regno Samariæ, quod separauit se à vero templo, & tandem in captiuitatem perpetuam adductum est.

Appianus in sua Cosmographia ponit annum, 1453.

7. Aprilis in uniuersa parochia. pasche. 8. Aprilis. die 28. dicitur maij 28.

